

Flerspråklig stamming

*En kvalitativ intervjuundersøkelse om opplevelsen
av å stamme på flere språk*

Vilde Olsen Gjølstad

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

Flerspråklig stamming

*En kvalitativ intervjuundersøkelse om opplevelsen av
å stamme på flere språk*

© Vilde Olsen Gjølstad

2013

Flerspråklig stamming. En kvalitativ intervjuundersøkelse om opplevelsen av å stamme på flere språk.

Vilde Olsen Gjølstad

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel

Flerspråklig stamming. En kvalitativ intervjuundersøkelse om opplevelsen av å stamme på flere språk.

Bakgrunn, formål og problemstilling

Stamming er en kompleks vanske som kan få store konsekvenser for mellommenneskelig kommunikasjon (Guitar, 2006). Flerspråklighet har på sin side mange dimensjoner og omfatter trolig over halve jordens befolkning (Baker, 2006). Hva skjer når flerspråklighet og stamming møtes i en og samme person? Dette er et lite utforsket emne med flere spørsmål enn svar. Jeg ønsket å få et innenfraperspektiv på dette temaet direkte fra personer som lever med en taleflytvanske i en flerspråklig hverdag. Formålet med oppgaven er å fremme stemmen til disse personene - å få et innblikk i deres erfaringer, opplevelser og refleksjoner. Dette ledet til problemstillingen:

”Hvordan opplever flerspråklige personer som stammer det å leve med en taleflytvanske?”

Teori

I oppgavens teoridel ønsker jeg å skape et grunnlag for å forstå og belyse problemstillingen og forskningsresultatene på mest formålstjenlig vis. Det blir redegjort for teori om stamming og flerspråklighet som isolerte fenomen, og om hvordan dette kan forme og virke inn på en person. Jeg gjennomgår deretter tilgjengelig empirisk forskning på feltet stamming hos flerspråklige personer.

Metode

I oppgaven er det valgt en kvalitativ tilnærming, med semistrukturert intervju som metode. Oppgaven er videre basert på et fenomenologisk perspektiv, og et sentralt mål har vært å fremme informantenes livss verden. Jeg gjennomførte intervju med fire flerspråklige personer som stammer. Intervjuene ble tatt opp med lydopptaker og senere transkribert. Uttalelser ble organisert og kodet i behandlingsprogrammet NVivo, og analysert for meningsenheter.

Resultater og konklusjoner

Resultatene viste at personene befinner seg i en kompleks hverdag med tanke på språk og kommunikasjon. Det ble tydelig at personene var preget av det både det faktum at de hadde

en taleflytvanske, og at de var flerspråklige og følte tilhørighet til flere kulturer. Det å leve med en taleflytvanske hadde virket inn på deres oppvekst; flere hadde opplevd negative reaksjoner og vanskelige tider. Stammingen hadde til tider redusert deres livskvalitet. På samme tid vektla flere av personene at stamming ikke er den styrende faktoren ved dem selv, men at de er unike og annerledes fra andre som stammer. Dette blir ytterligere illustrert gjennom de ofte forskjellige opplevelsene til de fire informantene i oppgaven. Når det gjaldt språk, benyttet og behersket personene tre eller flere språk i varierende grad og flerspråkligheten hadde vært av betydning for deres identitetsutvikling. Informantenes flerspråklige hverdag innebar at språkene hadde adskilte funksjoner; de benyttet forskjellige språk på ulike domener i livene sine. I tillegg følte alle informantene en tilhørighet til flere kulturer. Opplevelsen av å være flerkulturell var variert; noen anså dette som en positiv faktor i livet, andre synes det var utfordrende. En person opplever at det er tydelige kulturforskjeller i holdningen til stamming. Med hensyn til stamming og språk viste det seg at alle personene opplevde å stamme på alle språk de behersket. Det ble klart at personene seg i mellom opplevde individuelle stammemønstre på respektive språk. To personer forklarte at de stammet mer på norsk enn sitt morsmål, en informant stammet mer på sitt morsmål fremfor norsk, og den siste informanten opplevde et rimelig likt stammemønster på begge språk. Trolig lar mønstrene seg påvirke både av erfaringer fra livet med en taleflytvanske, av språkbruk - og ferdigheter, av kulturelle forhold, i tillegg til andre faktorer. Selv om det var flere likhetstrekk ved informantenes fortellinger, så opplevde de i hovedsak sin situasjon og sitt stammemønster svært ulikt. Dette gjenspeiler deres individuelle personligheter, men trolig også at flerspråklig stamming påvirkes av mange sammensatte elementer. Dette gjør det til et tema det er vanskelig – og kanskje lite hensiktsmessig - å trekke ensidige konklusjoner om. Resultatene i undersøkelsen reflekterer på mange måter de varierte forskningsfunnene som foreligger på temaet.

Forord

Det er med ambivalente følelser jeg nå skriver de siste ordene i min masteroppgave. Å skrive oppgaven har vært svært engasjerende, og jeg anser det som et privilegium å få muligheten til å fordype meg i et tema jeg finner så interessant. På samme tid er jeg nå lettet over å være ferdig med denne prosessen og kan komme ”tilbake” til verden der ute. En spennende tid som logoped kan nå begynne.

Det er flere personer jeg ønsker å takke. Først og fremst vil jeg takke de flotte personene som var informanter i undersøkelsen. Jeg setter enormt pris på at dere med velvillighet og åpenhet delte deres erfaringer, opplevelser og refleksjoner. Videre ønsker jeg å takke dere som hjalp meg komme i kontakt med informantene og fungerte som døråpnere.

En stor takk til min veileder Melanie Kirmess for din interesse i temaet, innsiktsfulle kommentarer og kloke innspill. Takk for at du har ledet meg i riktig retning.

Jeg vil også takke familie og venner for oppmuntring og støtte. En spesiell takk til Pappa som fant frem rød penn og leste korrektur.

Til sist Joakim: Tusen takk for din omtanke, tålmodighet og evige optimisme – og for at du har gitt meg noe nødvendige avbrekk.

Vilde Olsen Gjølstad

Fredrikstad/Blindern, mai 2013

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn, formål og problemstilling	1
1.2	Avklaringer og avgrensninger	2
1.3	Oppgavens struktur	3
2	Stamming	4
2.1	Hva er stamming?	4
2.1.1	Definisjon på stamming.....	5
2.1.2	Årsaksfaktorer.....	6
2.2	Teorier om stamming	7
2.2.1	Presentasjon av ulike teorier	7
2.3	Å leve med stamming	10
2.3.1	Lyttermiljøet	10
2.3.2	Livskvalitet	11
2.3.3	Mestring og selvaksept	11
2.4	Oppsummering.....	12
3	Flerspråklighet	13
3.1	Hva innebærer flerspråklighet?	13
3.1.1	Det flerspråklige definisjonsproblemet	14
3.1.2	Simultan og sekvensiell flerspråklig utvikling	15
3.1.1	Flerspråklighet i Norge.....	16
3.2	Flerspråklig - også flerkulturell?	16
3.2.1	Språk og identitet.....	17
3.2.1	Kodeveksling.....	18
3.3	Oppsummering.....	18
4	Stamming og flerspråklighet.....	19
4.1	Er flerspråklighet en risikofaktor?.....	19
4.1.1	Risikofaktoren – alternative forklaringer	21
4.2	Flerspråklig stamming.....	23
4.2.1	Mer stamming på ikke-dominant språk.....	23
4.2.2	Mer stamming på dominant språk	24
4.2.3	Ulike stammemønstre – mulige årsaker	25
4.2.4	Kultur og stamming	26
4.3	Oppsummering.....	27
5	Metode	28
5.1	Valg av metodisk fremgangsmåte	28
5.2	Det kvalitative forskningsintervjuet	29
5.2.1	Fenomenologi	30
5.2.2	Intervjuguiden.....	30
5.2.3	Utvalg	31
5.2.4	Presentasjon av utvalget.....	32
5.3	Datainnsamling	32
5.3.1	Prøveintervju	32
5.3.2	Intervjuene	33
5.4	Bearbeiding	34

5.4.1	Transkripsjon	34
5.4.2	Analyse av data	34
5.5	Validitet og reliabilitet.....	36
5.5.1	Reliabilitet.....	36
5.5.2	Validitet.....	37
5.5.3	Generaliserbarhet.....	38
5.6	Etiske betraktninger	38
5.6.1	Etiske problemer ved intervju som metode.....	39
5.6.2	Fritt og informert samtykke	39
5.6.3	Konfidensialitet og anonymisering	40
6	Presentasjon og drøfting av resultatene	42
6.1	Opplevelsen og betydningen av å stamme	42
6.1.1	Personlige teorier om stamming.....	42
6.1.2	Lytterreaksjoner.....	45
6.1.1	"Det påvirka alt"	47
6.1.2	Aksept og selvaksept.....	48
6.1.3	"Stamming er ikke <i>hele</i> meg"	50
6.2	Opplevelsen av å være flerspråklig.....	51
6.2.1	Språkbruk.....	51
6.2.2	Språkferdigheter	53
6.2.3	"Nå har språket blitt en del av meg"	55
6.2.4	"Jeg pleier å lage mine egne ord"	55
6.3	Opplevelsen av å være flerkulturell.....	56
6.3.1	Møte med et nytt språk og en ny kultur.....	56
6.3.2	"Man mister identiteten sin, også må man prøve å lage en ny"	58
6.3.3	"Det er en annen kultur, du blir møtt på en annen måte"	60
6.4	Opplevelsen av å stamme på flere språk.....	63
6.4.1	Lingvistiske faktorer.....	64
6.4.2	Flerspråklig stamming.....	64
6.4.3	Mer stamming på norsk	65
6.4.4	Mer stamming på morsmålet.....	66
6.4.5	"Det er egentlig likt"	68
6.4.6	Stammemønster – både likhetstrekk og forskjeller	69
6.4.7	Betydningen av konteksten.....	70
6.4.8	"Jeg tror begge har noe å si"	72
6.4.9	"Jeg synes det er fordeler med det jeg"	73
7	Avslutning.....	75
7.1	Hovedfunn.....	75
7.1.1	Konklusjon av problemstillingen	77
7.1	Undersøkelsens relevans.....	78
7.2	Behov for videre forskning	79
	Litteraturliste	81
	Vedlegg	88
	Vedlegg 1: Informasjonsbrev	88
	Vedlegg 2: Intervjuguide	89
	Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD	92

1 Innledning

Flerspråklighet og stamming forekommer av og til i en og samme person, men man vet ikke hvor ofte. Som regel vil denne personen stamme på begge språk, men hvordan stammingen vil komme til uttrykk på respektive språk er ikke gitt av et fasitsvar (Van Borsel, 2011). Her finnes det betydelige individuelle forskjeller som trolig påvirkes av flere faktorer som genetiske, psykososiale, miljømessige og kulturelle forhold. Denne oppgavens målsetning er å undersøke nærmere hvordan det kan føles å både være en flerspråklig person, og å ha en taleflytvanske som stamming. Gjennom å lytte til den personlige opplevelsen til fire flerspråklige personer som stammer, er ønsket å gi et innblikk i en deres hverdag.

1.1 Bakgrunn, formål og problemstilling

Bakgrunnen for valg av tema kan i hovedsak begrunnes ut i fra egen interesse for taleflytvansker. Jeg ble tidlig i logopedstudiet opptatt av stamming og utfordringene knyttet til å ha en slik vanske. Stamming kan få betydelige synlige konsekvenser for mellommenneskelig kommunikasjon. Det stiller store krav til logopeder som arbeider med dette feltet. Flerspråklighet blant barn og voksne er på sin side et tema som lenge har interessert meg, og et tema som blir stadig mer aktuelt i Norge. Erfaringer fra praksis fikk meg til å undre: Hva skjer når flerspråklighet og stamming møtes i en og samme person? Det viste seg at dette var et emne med flere spørsmål enn svar. Når tiden for å velge tema for masteroppgaven meldte seg, ønsket jeg derfor å skrive om flerspråklige personer som stammer. Etter videre refleksjon ble det tydelig for meg at jeg ønsket å få et innenfraperspektiv på disse fenomenene i kombinasjon, hvilket følgelig innebar at jeg ville lytte til personene selv. Dette la grunnlaget for at jeg valgte den kvalitative metode intervju, med en fenomenologisk vinkling. Valget av en fenomenologisk innfallsvinkel betød at *opplevelsen* av fenomenet stamming - sett fra et flerspråklig perspektiv - ble et sentralt begrep som ledet frem til følgende problemstilling;

”Hvordan opplever flerspråklige personer som stammer det å leve med en taleflytvanske?”

Opplevelsen til informantene ledet frem til fire temaer med følgende underproblemstillinger som besvares i resultatdelen: *Opplevelsen og betydningen av å stamme, opplevelsen av å være flerspråklig, opplevelsen av være flerkulturell og opplevelsen av å stamme på flere*

språk. Samlet vil disse temaene gi en beskrivelse av deres personlige erfaringer - deres livsverden.

Formålet med oppgaven er med andre ord å fremme stemmene til personer som snakker flere språk og som stammer. Å få et innblikk i deres erfaringer, opplevelser og refleksjoner vil i seg selv ha stor egenverdi. På samme tid er det å forvente at dette kan være verdifullt for logopeder som arbeider innenfor taleflytfeltet.

1.2 Avklaringer og avgrensninger

Det første avgrensende elementet i oppgaven begrepet er *stamming*. Oppgaven er fokusert rundt opplevelsen av og erfaringer med stamming. Ikke andre taleflytvansker eller andre former for kommunikasjonsvansker. Forståelsen for stamming vil være at stamming skyldes mange sammensatte faktorer og virker inn på individet så vel som miljøet rundt. Den andre avgrensende faktoren er *flerspråklig*. Jeg velger å benytte flerspråklig fremfor tospråklig, da dette fanger mer bredt og er en bedre karakteristikk på informantene i utvalget. Riktignok brukes begrepet tospråklig når det refereres til forskning som benytter dette begrepet. Som jeg vil komme tilbake til i den teoretiske presentasjonen, er flerspråklighet en mangetydig begrep som er vanskelig å definere. Min forståelse av begrepet flerspråklighet er at det omhandler personer som i varierende grad benytter flere språk på daglig, eller i det minste ukentlig basis.

Åpenheten i problemstillingen ligger i begrepet *opplever*. Oppgaven ønsker å fange hvordan det er å leve med en taleflytvanske, på godt og vondt, samtidig som man forholder seg til en flerspråklig hverdag. Denne åpenheten er ment å gi rom for alternative temaer og fokusering bestemt av hva informantene ønsker å fortelle, ikke forskeren. Informantenes svar har vært styrende for fokuseringen. Jeg hadde innledningsvis et ønske om å skildre det logopediske møtet, men da andre temaer fremsto som mer viktige for informantene, så ble valget å fokusere på disse. Oppgaven kan som nevnt gi innsikt for logopeder, men det trekkes ikke konklusjoner for logopedisk stammebehandling av flerspråklige, da det blir utenfor oppgavens rammer. Begrepet *opplever* blir slik sett også et avgrensende element; her vektlegges hva som er viktig for informantene, hva de setter på dagsordenen.

1.3 Oppgavens struktur

Jeg begynner denne oppgaven med en teoretisk redegjørelse som danner grunnlaget for å forstå og besvare problemstillingen. Kapitlet som følger dette første, kapittel to, omhandler stamming. Der gis det en innføring i viktige forhold relatert til stamming som årsaksfaktorer, teorier og hvilken betydning stamming får for personene det gjelder. Hovedfokuset vil være på voksne personer. Kapittel tre dreier seg om flerspråklighet hvor jeg søker å skape forståelse rundt dette komplekse fenomenet. Her diskuteres definisjoner, jeg ser nærmere på flerspråklig utvikling, og betydningen flerspråklighet har for mennesker - spesielt relatert til identitet og kultur. Deretter, i fjerde kapittel, retter jeg fokus mot kombinasjonene av disse to fenomenene i samme individ: Stamming hos flerspråklige personer. Her gjennomgår jeg de få empiriske funn som finnes om prevalens, og om hvordan stamming ser ut til å manifesteres på ulike språk.

I kapittel fem redegjøres det for metoden jeg har benyttet. Her forklarer jeg den vitenskapsteoretiske bakgrunnen, hvordan jeg har gått til frem i planleggingen, gjennomføringen og til slutt kommet frem til resultatene i undersøkelse. Jeg diskuterer også oppgavens validitet og reliabilitet, samt visse etiske utfordringer. Deretter presenteres hovedfunnene fra undersøkelsen i kapittel seks. Analysen førte frem til fire hovedtemaer, der jeg forsøker å fremme informantenes synspunkter gjennom velvalgte sitater. Personenes utsagn blir presentert og drøftet i lys av den teoretiske referanserammen. Etter dette følger en avsluttende del (kapittel syv) der jeg sammenfatter hovedfunnene som er gjort i oppgaven, ser på oppgavens relevans og behovet for mer forskning.

2 Stammering

Mange vil ha en intuitiv oppfatning av hva stammering er, men en nærmere undersøkelse vil vise at fenomenet kan være vanskelig å gripe. For å besvare min problemstilling ”*Hvordan opplever flerspråklige personer som stammer det å leve med en taleflytvaske?*”, blir det sentralt å gi en forståelse for hva stammering innebærer. Jeg vil i dette kapitlet beskrive hvordan stammering kommer til uttrykk, presentere noen definisjoner, mulige årsaksfaktorer, og teorier som kan gi bedre innsikt i fenomenet. Deretter vil jeg redegjøre for konsekvensene stammering kan få for kommunikasjon og interaksjon med andre – hvordan stammering kan virke inn på livskvaliteten.

2.1 Hva er stammering?

Begrepet stammering faller under kategorien taleflytvansker og reflekterer uadekvate stans i ellers flytende, sammenhengende tale. Stammering har trolig eksistert i alle tider, finnes i alle hjørner av verden, og omfatter omtrent 1% av befolkningen (Bloodstein, 1995, Guitar, 2006). Stammering kan opptre hos alle personer uavhengig av kjønn, alder, fødeland eller sosioøkonomisk status (Guitar, 2006). Blant personer som stammer finner man derfor stor heterogenitet. Fenomenet har skapt og fortsetter å skape interesse og diskusjon hos teoretikere og forskere (Garsten & Lundström, 2008). Tiltross for interessen finnes det få entydige svar på hva som forårsaker stammering og hvorfor stammering kommer til uttrykk som det gjør. Stammering bli ofte omtalt som en intrikat gåte: som et puslespill av biter med ulik opprinnelse der det råder en uvisshet om hvordan bitene kan settes sammen, eller om alle bitene faktisk er på plass (Packman & Attanasio, 2004, Van Riper, 1982).

I sin beskrivelsen av stammering fremhever Guitar (2006) tre viktige momenter: Kjerneatferd, sekundæratferd og følelser/holdninger. *Kjerneatferd* eller *kjernestammering* betegner de karakteristiske talebruddene som forekommer hos alle personer som stammer. På samme tid påpeker Van Riper (1982) at det ikke finnes to mennesker som stammer på akkurat samme måte. *Sekundæratferd* viser seg som et særegent mønster hos hvert individ. Det er her snakk om lærte reaksjoner på talebruddene som enten er et forsøk på unngåelse, eller flukt fra stammering. Det kan dreie seg om alt fra ansikts- eller kroppslig medbevegelse, til unngåelse av visse lyder, ord eller situasjoner. Personen kan dermed unngå stammeøyeblikket, eller oppleve midlertidig flyt, noe som vil forsterke atferden. Deretter tar det ikke langt tid før sekundæratferden viser seg som et godt innlært mønster som er svært vanskelig å avlære på

egenhånd (Van Riper, 1982, Guitar, 2006). Atferd, tanker og følelser er sammenfiltret på en dynamisk måte - de påvirker hverandre (Shapiro, 2011). I tillegg til kjerneatferd og sekundæratferd, fremhever Guitar (2006) følelser og holdninger som et viktig moment. Bevisstheten om talebruddene vil øke med alderen og negative følelser relatert til det å prate kan oppstå. Disse følelsene kan etter hvert bli så implementerte at de blir en del av en persons holdning. Negative følelser og holdninger ovenfor egen tale kan til slutt utgjøre mesteparten av taleflytproblemet, og får betydning for selvverdien (Guitar, 2006). Stammering påvirkes også mye av læringsmekanismer som er generert av ulike erfaringer og reaksjoner (Van Riper, 1982, Guitar, 2006). De fleste personer som stammer opplever enkelte situasjoner og settinger som mer ubehagelige og fryktede enn andre noe som ofte frembringer mer stammering (Guitar, 2006). Lærings erfaringer medfører med andre ord individuelle mønstre av stammering, sekundæratferd og følelser relatert til ulike situasjoner (Van Riper, 1982).

Det blir tydelig at stammering består av tre viktige momenter; nemlig kjernestammering, sekundæratferd og følelser/holdninger. I tillegg påvirkes stammering mye av læringsfaktorer. Hvordan kan disse momentene uttrykkes i en definisjon?

2.1.1 Definisjon på stammering

Da det ikke finnes en allment akseptert definisjon på stammering, så velger jeg å presentere tre definisjoner som fanger noe forskjellige aspekter ved fenomenet. Før stammering defineres kan det være formålstjenelig å beskrive hva flytende tale er. Flytende tale kan beskrives som uproblematisk sammenhengende prat, helt uten strev (Guitar, 2006). Det er viktig å merke seg at ingen mennesker snakker med fullstendig flyt. Alle vil oppleve midlertidige talebrudd som pauser, omskrivninger og repetisjoner av fraser og flerstavellesord i større eller mindre grad. Dette er hva man kaller for normal ikke-flytende tale (Garsten & Lundström, 2008). Stammering skiller seg fra normal ikke-flyt ved at talebruddene tar en annen form, slik det blir klargjort i Guitars (2006, s. 13) definisjon:

Stuttering is characterized by an abnormally high frequency and/or duration of stoppages in the forward flow of speech. These stoppages usually take form of 1) repetitions of sounds, syllables or one-syllable words 2) prolongations of sounds, or 3) “blocks” of airflow or voicing in speech.

Det tydeliggjøres at det er den fremadgående flyten av talen som har unormale avbrytelser og brudd. Stammering kommer til uttrykk som gjentakelser av lyder, stavelser og enstavellesord.

Som forlengelse av lyder, og av såkalte blokkeringer som er stans i lyd – og luftstrøm. Guitar (2006) definerer med andre ord stamming ut fra det karakteristiske ved talen. En beskrivelse av stammekarakteristikk finner man også i definisjonen til American Psychiatric Association (DSM-IV), men denne utvider riktignok begrepet med en annen viktig dimensjon: ”The disturbance in fluency interferes with academic or occupational achievement or with social communication.” (American Psychiatric Association, 2000, s. 67). Denne definisjonen vektlegger det kommunikasjonsmessige forholdet ved stamming, og at stamming vil innebære betydelige ulemper i mange situasjoner i en persons liv. Også Shapiro (2011, s. 12) er opptatt av å fremheve nettopp det kommunikative aspektet ved stamming:

Stuttering refers to individualized and involuntary interruptions in the forward flow of speech and learned reactions thereto interacting with and generating associated thoughts and feelings about ones speech, oneself as a communicator, and the communicative world in which one lives. [...] Stuttering occurs within the context of communication systems, thus affecting and being affected by all persons who communicate with the person who stutters.

Shapiros (2011) definisjon viser til at stamming både er unormale talebrudd, påvirket av læringsfaktorer, og at det får betydning for en persons følelser og tanker om seg selv. Det understrekes at stamming er en kommunikasjonsvanske som får betydningen både for personen selv og for menneskene rundt. Siden denne definisjonen ser ut til å fange mange aspekter ved fenomenet stamming er den sentral for forståelsen i denne oppgaven.

Når det gjelder spørsmålet om *hvorfor* noen opplever disse talebruddene og de konsekvensene som følger, så finnes det ikke klare fasitsvar. Årsaken til stamming er fremdeles noe mysteriøst selv om man har en idé om noen viktige bidragsfaktorer.

2.1.2 Årsaksfaktorer

Stamming har trolig ikke én årsaksfaktor, men mange. Den kanskje best dokumenterte av disse er arvelighet. Det er en utbredt erkjennelse at stamming gjerne forekommer blant flere medlemmer av samme familie (Guitar, 2006). Dette støttes av mye empirisk forskning (Bloodstein, 1995, Månsson, 2000, Yairi, Ambrose & Cox, 1993, ref. i Guitar, 2006). Videre tror man fysiologiske forhold virker inn. Undersøkelser fra hjerneavbiling av personer som stammer tyder på at språket er organisert på en annen måte (Guitar, 2006, Watkins & Klein, 2011). Miljøets betydning for stamming har vært mye omdiskutert. Man finner ingen

forskningsmessige bevis for at foreldre og oppdragelsesstil kan føre til stamming (Guitar, 2006, Shapiro, 2011). Når det gjelder andre forhold i miljøet finner man motstridende resultater, men noe kan tyde på at høyt taletempo og avansert språkbruk i miljøet samt stressende hendelser, kan virke inn (Guitar, 2006). Man tror også at utviklingsmessige eller lingvistiske forhold kan spille en rolle. Dette begrunnes i at de aller fleste barn som begynner å stamme gjør det i 2-5 års alder - i en periode preget av stor språkutvikling (Bloodstein, 1995). En siste faktor som ofte nevnes er av psykologisk eller emosjonell art. Guitar (2006) mener noen barn blir født med et mer sensitivt temperament, noe som kan få innvirkning på hvordan stammingen utvikler seg.

Selv om alle årsakene til stamming ikke er kjent, har man en ide om at stamming er forårsaket av blant annet genetiske, fysiologiske, miljømessige, utviklingsmessige og emosjonelle faktorer (Shapiro, 2011, Guitar, 2006). På bakgrunn av de presenterte årsaksfaktorene, ønsker jeg å redegjøre nærmere for noen teorier om stamming, for å se om de kan bidra til en ytterligere forståelse av fenomenet.

2.2 Teorier om stamming

Teorier om fenomenet i verden er viktig for forståelse og meningsskapning: "Humans crave explanation [...] Attempts to explain the unknown reflects the human need to impose order on the world and seek logical connections between events and phenomenon (Packmann & Attanasio, 2004, s. 2). Teorier om stamming søker å sammenfatte de ulike faktaene og forskningsfunnene som finnes til en syntese som kan forklare hvorfor noen begynner å stamme, og andre ikke (Guitar, 2006). Den teorien man selv har om årsaken til stamming vil igjen få betydning for opplevelsen av fenomenet, noe som kan relateres til min problemstilling. Jeg mener derfor et innblikk i ulike teorier kan styrke den teoretiske rammen rundt min problemstilling og gi en bedre forståelse av dette komplekse fenomenet.

2.2.1 Presentasjon av ulike teorier

Van Riper (1982) introduserer en teori om at stamming er forårsaket av et problem med *timing*. For å snakke er det nødvendig med simultan programmering av muskulatur for å få frem nettopp den riktige rekken av lyder og stavelser som ordet består av. Det krever at timingen av de forskjellige komponentene blir utført med stor presisjon. Essensen i et stammeøyeblikk består da av en avbrytelse i planleggingen og/eller gjennomføringen av den

motoriske sekvensen. Resultatet blir brudd i taleflyten (Van Riper, 1982). I andre omgang vil læring og betinging føre til utviklingen av negative følelser og holdninger, sekundæratferd og endring i stammemønster. Van Riper (1982) gir en interessant forklaring på hva som skjer rent konkret når man stammer og hvorfor taleflytmønsteret gjerne utvikler seg. Riktignok forklarer teorien i liten grad hvorfor stamming oppstår i første omgang, og teorien har dermed lite forklaringskraft (Shapiro, 2011).

Bloodsteins (1995) hypotese om stamming ser flytende tale og stamming som to punkter på en kontinuitetslinje. Teorien kalles derfor gjerne kontinuitetshypotesen (Shapiro 2011). Bloodstein (1995) mener at normal ikke-flytende tale ikke er kvalitativt annerledes enn stamming, men at alvorlighetsgraden eller hyppigheten av talebruddene utgjør skillet. I hovedsak kan stamming knyttes til forventninger om strev, og en reaksjon på dette. Stamming begynner hos et barn som har fått en antagelse om at det å snakke er utfordrende og vanskelig. Bloodstein (1995) argumenterer for at ulike faktorer i miljøet kan fremprovosere stamming. Det er viktig å merke seg er at det ikke er foreldrene som påpeker talebrudd, men barnet selv som oppdager og blir stadig mer bekymret for sin ikke-flytende tale. Teorien er problematisk av flere grunner, hovedsakelig fordi det ikke finnes overbevisende forskning som kan fastslå at det er noe annerledes i miljøet til barn som begynner å stamme, og de som ikke gjør det (Guitar, 2006). Ideen om kontinuitet har heller ingen støtte i forskning da man har avgjort at det er viktige forskjeller mellom normal ikke-flyt og stamming, og at sistnevnte er arvelig (Shapiro, 2011).

Siden alderen som flest barn begynner å stamme sammenfaller med alderen for stor språklig utvikling - en tid der barnet begynner å formulere tanker til mer komplekse ord og setninger - har mange antatt at språkutviklingen spiller en viktig rolle (Bloodstein, 1995, Guitar, 2006). Kolk & Postma (1992) presenterer en lingvistisk teori som går ut på at hjernen har et todelt kontrollsystem for taleproduksjon. Systemet består av både en auditiv del (som hører egen stemme) og et internt system som undersøker den planlagte artikuleringen. Det interne systemet kontrollerer den planlagte artikulasjonsrekken for feil, og dersom feil oppdages blir de reparert. Skjer ikke denne reparasjonen raskt nok samtidig som taleproduksjonen fortsetter blir resultatet talebrudd - det vi kjenner som stamming. Teorien kalles derfor for "covert repair hypothesis"; skjult reparasjon (Kolk & Postma, 1992). Forfatterne tror noen personer har et dårligere utviklet internt prosesserings- og kontrollsystem som fører til stadige forsinkelser med påfølgende stamming. Teorien gir en billedlig forklaring med en viss appell.

Et problem er at heller ikke denne teorien forklarer tydelig hvorfor den ”skjulte reparasjonen” resulterer i de typiske talebruddene forlengelser, repetisjoner og blokkeringer (Guitar, 2006). Smith & Kelly (1997) påpeker også at en slik teori har liten klinisk verdi og er til lite hjelp i videre forskning på stamming.

Guitar har adoptert et syn på stamming som opprinnelig ble foreslått av Bluemel (1932 ref. i Guitar, 2006). Stamming kan deles i to stadier: primær og sekundær. I det primære stadiet oppdages de første tegnene på stamming, ofte som repetisjoner barnet selv ikke er klar over. Det primære stadiet støtter seg på studier fra hjerneavbildninger og forutsetter at barnet som stammer har et mindre effektivt språknettverk, noe som er sterkt arvelig betinget. Hjernen vil forsøke å kompensere for denne ineffektiviteten ved å danne nye forbindelser på steder som egentlig ikke er designet for språkproduksjon - og prosessering. Nettverket blir derfor sårbart for forstyrrelser fra annen hjerneaktivitet, hvilket spesielt påvirker den auditive prosesseringsevnen. Mange barn ”vokser av seg” stammingen uten behandling, som kan være en indikasjon på at hjernens plastisitet sørger for at språknettverket modner og utvikler seg (Guitar, 2006). Det sekundære stadiet gjelder de barna som derimot fortsetter å stamme, som ofte utvikler mer anstrengte former for talebrudd og sekundæratferd. Guitar (2006) tror noen barn har et spesielt sensitivt temperament og derfor reagere sterkere på talebruddene. Denne reaksjonen, sammen med ulike læringsmekanismer, vil føre til opprettholdelsen av stamming. Og etter hvert utvikling av sekundæratferd og negative følelser. Guitars (2006) teori har inspirert flere, eksempelvis Shapiro (2011). Spørsmålet er om teorien fanger alle mulige faktorer relatert til fenomenet?

Av teoriene som til nå er presentert, kan flere virke plausible - men kommer de til kort i forklaringen av et så komplekst fenomen? Som en reaksjon på dette har Smith & Kelly (1997) utviklet den multifaktorielle forklaringsmodellen på stamming, der man ikke forklarer årsaken til stamming som en enkeltstående faktor eller hendelse, men ser på taleflytvansken i et multidimensjonalt perspektiv. Dette perspektivet inkluderer eksempelvis genetiske, sosiale/kontekstuelle, lingvistiske, kognitive og emosjonelle forhold (Smith & Kelly, 1997). Modellen kan med andre ord relateres til antagelsen man har om viktige årsaksfaktorer. Smith & Kelly (1997) mener at stamming oppstår på grunn av mange dynamiske faktorer som endrer seg over tid, og at faktorene får svært ulike betydning hos forskjellige individer. Dette er ment å forklare hvorfor små endringer i en av faktorene, eller deres innbyrdes effekt på hverandre, kan føre til plutselige forandringer av taleflyten. Modellen tar derfor høyde for

den store heterogeniteten vi finner blant barn og voksne som stammer (Guitar, 2006). På samme tid er modellen nært knyttet til det man anerkjenner som mulige årsaksfaktorer, hvilket gjør den egnet til å tydeliggjøre fenomenet stamming.

Teoretikere på stammefeltet er fremdeles uenige om hva som best kan forklare stamming, og fortsetter derfor å utvikle sine respektive teorier, hvorav flere er plausible. Det nærmeste man kommer en syntese av ulike perspektiver er den multifaktorielle forklaringsmodellen, der stamming ikke forklares ut fra en enkel, men mange mulige sammenvirkende faktorer (Smith & Kelly, 1997). Et faktum teoretikere er mindre uenige om er betydningen stamming kan få for livsførselen til personen det gjelder. Stamming kan utgjøre en vesentlig ulempe i sosiale situasjoner, kan virke inn på interpersonlige forhold, og på den måten få konsekvenser for en persons opplevelse av livskvalitet Shapiro (2011).

2.3 Å leve med stamming

2.3.1 Lyttermiljøet

Shapiros (2011) definisjon vektlegger at stamming omhandler hele kommunikasjonskonteksten. I likhet med det understreker Shames (1989) at stamming ikke bare er en karakteristikk ved personens tale, men også bestemt av lytterne rundt: Det er forventninger og krav fra miljøet som ikke kan oppfylles som skaper en vanske, ikke taleflytbruddene alene. Negative reaksjoner fra personer i omgivelsene og gjentatte sammenbrudd i kommunikasjonen med andre personer vil påvirke en person som stammer i stor grad (Van Riper, 1982). Tidligere negative erfaringer kan ligge igjen som en vondt sår. Eksempelvis kan mobbing i barne- og ungdomsårene få store negative konsekvenser for psykososial fungering senere i livet (Blood & Blood, 2004). I sin undersøkelse fant Blood et al. (2011) at et signifikant høyere antall ungdommer som stammer hadde opplevd mobbing (44,4%) sammenliknet med ungdommer uten en taleflytvanske (9,2%). Ungdommene som stammet hadde generelt lavere selvtillit og forventninger til livet. (Blood et al. 2011). Klompas & Ross (2004) mener voksne som stammer ofte opplever negative reaksjoner fra omverdenen, hvilket de i hovedsak bekreftet i egen undersøkelse. Voksne som stammer har levd med taleflytvansken og reaksjonen fra omverdenen i lang tid, noe som ofte har påvirket deres selvilde (Guitar, 2006). Som resultat opplever mange personer som stammer redusert livskvalitet.

2.3.2 Livskvalitet

I følge Yaruss (2010) er essensen i livskvalitet relatert til en gjennomgående tilfredshet med livet – eller følelse av generelt velbehag. Flere studier har dokumentert at det å leve med stamming innebærer mye lidelse (Shapiro, 2011). En opplevelse av generelt redusert livskvalitet ble funnet i Koedoot, Bouwmans, Franken & Stolk (2011) sin undersøkelse av personer med moderat og alvorlig grad av stamming. Craig, Blumgart & Tran (2009) sammenliknet livskvaliteten til personer som stammer med personer uten taleflytvansker. Det ble tydelig at stamming i stor grad virket inn på livskvaliteten i negativ forstand. Det gjaldt blant annet faktorer som psykisk helse, sosial og emosjonell fungering samt generell vitalitet. Også i Klompass & Ross (2004) sin intervjuundersøkelse mente flertallet i utvalget at stamming hadde virket inn på deres livskvalitet. Spesielt hadde stammingen negativt påvirker deres prestasjoner på skolen og interaksjonen med medelever og lærere. Å stamme var en følelsmessig påkjenning som hadde påvirket deres selvtillit og oppfatning av egen selvverdi. Riktignok var det flere områder senere i livet der taleflytvansken ikke så ut til innvirke negativt. Dette gjaldt områder som kjærlighetsliv og ekteskap, samt valg av yrke og mulighet for arbeid (Klompas & Ross). Kanskje kan suksessen senere i livet skyldes at personene har lært måter å håndtere sin situasjon på? For mange personer som stammer, har nemlig riktige mestringsstrategier resultert i en bedre hverdag.

2.3.3 Mestring og selvaksept

Shapiro (2011) viser til at forholdet mellom taleflyten og ens holdninger er sirkulært: ”One’s attitude affects one’s speech fluency; one’s speech fluency affects one’s attitude.” (s. 331). Egen holdning til taleflytvansken kan derfor være med på å enten øke eller redusere problemet, som igjen får betydning for opplevelsen av livskvalitet. Koedoot et al. (2011) fant en klar sammenheng mellom personenes strategi for mestring og opplevelse av livskvalitet. Personer som håndterte stammingen på en konfronterende måte fremfor følelsesbasert, opplevde en høyere grad av tilfredshet med livet. Det samme gjaldt i undersøkelsen til Plexico, Manning & Levitt (2009a & 2009b). Deltakerne i studien bar på mange negative følelser som frykt, frustrasjon og hjelpeløshet. Personene forsøkte å håndtere dette på ulike vis, og mestringsstrategiene hadde gjennomgått en utvikling. Tidligere forsøkte personene å beskytte seg selv og andre gjennom ulike former for unngåelse - og fluktatferd, som ofte ga negative ringvirkninger (Plexico et al. 2009a). Dette førte til at personene i andre omgang utviklet nye strategier; en mer konfronterende holdning. Det dreide seg om et

selvfokuserende perspektiv, om akseptering av egen situasjon og en sterkere agentrolle (Plexico et al. 2009b). For å utvikle selvaksept, ble det viktig å minimere gapet mellom den faktiske selv og den idealiserte selv. De måtte akseptere seg selv slik de var, som en person som stammet, men som også var så mye mer. Dette førte igjen til positive reaksjoner og støtte fra omgivelsene (Plexico et al. 2009b). Van Riper (1982) støtter dette og skriver at hvis personen som stammer er i stand til å akseptere sin taleflytvanske, uten emosjonelt stress, er sjansen stor for at lytterne vil gjøre det samme. Selvaksept kan med andre ord føre til både en bedre håndtering av vansken og mer positive reaksjoner fra omgivelsene.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg ønsket å tydeliggjøre hva stamming er, og hvordan det er å leve med stamming for å bedre kunne belyse min problemstilling. Det er blitt tydelig at stamming er uadekvate brudd i talen som tar form av blokkeringer, forlengelser og repetisjoner. Det finnes mange teorier om stamming, men årsaken er trolig sammensatt av flere ulike faktorer som virker samlet eller alene. Stamming kan få stor betydning for livet til personen det gjelder, og virker inn på hele lyttermiljøet. Mange personer som stammer møter på gjentatte negative reaksjoner, og flere opplever redusert livskvalitet. Et viktig poeng er til sist er at mestring og akseptering kan føre til en bedre hverdag og positive reaksjoner.

I det neste kapitlet vil jeg redegjøre for et av de andre nøkkelbegrepene i denne oppgaven, nemlig flerspråklighet.

3 Flerspråklighet

Fra det forholdsvis sjeldne fenomenet stamming, vil jeg rette fokus mot et mer vidstrakt fenomen: *Flerspråklighet*. Man antar at det på verdensbasis er mer vanlig å være flerspråklig en enspråklig (Grosjean, 2008). Men hvem er egentlig flerspråklig? Dette er ikke gitt av et kort og enkelt svar. For å besvare min problemstilling blir det derfor nødvendig forsøke å gi en forståelse av hva flerspråklighet kan innebære. Jeg ønsker i dette kapitlet å gi svar på hva det vil si å være en flerspråklig person, hvordan og hvorfor noen blir flerspråklig og hvilken betydning det kan ha for ulike sider av livet. Jeg retter også oppmerksomheten mot et annet aspekt som gjerne følger flerspråklighet, nemlig tilhørighet til flere kulturer. Kapitlet er spesielt fokusert rundt personer som opplever flerspråklighet som resultat av migrasjon - altså personer med innvandrerbakgrunn.

3.1 Hva innebærer flerspråklighet?

Flerspråklighet er hverdagen for svært mange mennesker. Man antar at over halvparten av verdens befolkning snakker to eller flere språk. I flere områder, land, til og med verdensdeler, er flerspråklighet normen (Wagner, Strömquist & Uppstad, 2008, Baker, 2006). Flerspråklige personer lever ikke som isolerte enheter. De bor og kommuniserer innenfor større og mindre grupper, nettverk, samfunn og regioner (Baker, 2006). I følge Grosjean (2008) oppstår flerspråklighet ut fra et kommunikativt behov: Det er alltid en årsak til at personer snakker mer enn ett språk, og årsaken ligger i at ulike situasjoner krever det. Hadde det samme språket latt seg benytte over alle domener i en persons liv, ville det heller ikke oppstått et behov for flerspråklighet.

Tidligere rådet det en antakelse om at hjernen var designet for å kun lære ett språk, og at å lære flere språk nødvendigvis ville gå på bekostning av språklig og/eller generell utvikling (Edwards 2012). Dette synet er i ferd med å forsvinne, da det ikke finnes et empirisk grunnlag for å hevde at flerspråklig eksponering stjeler ressurser fra verken språkutvikling eller øvrige kognitive evner (Edwards, 2012, Mennen, 2011, Shenker, 2011b). Man tror i stedet at mennesker er predisponert for å lære flere språk (Paradis, Genesee & Crago, 2011). Nyere studier har funnet at det å tidlig og regelmessig bli eksponert for flere språk kan gi kognitive fordeler som evne til raskere problemløsning, bedre eksekutive ferdigheter og beskyttelse mot demens (Bialystok, 2009, ref. i Edwards, 2012).

Flerspråklighet omfatter med andre ord store deler av verdens befolkning, oppstår på grunn av et kommunikativt behov og gir trolig flere kognitive fordeler. Men hvilke mennesker omfatter egentlig denne kategorien? Å definere hvem som er flerspråklig er ingen enkel sak, slik det blir tydelig i neste avsnitt.

3.1.1 Det flerspråklige definisjonsproblemet

Baca & Cervantes (2004, s. 26) definerer flerspråklighet ut fra *evnen* til å benytte flere språk: “To be considered bilingual generally means an individual has the ability to use two different languages.” Spørsmålet så blir hva evnen til å benytte flere språk, egentlig innebærer? I litteratur om flerspråklighet vises det i hovedsak til to ytterpunkter når det gjelder definisjonskriterier: såkalte maksimalistiske og minimalistiske definisjoner. Førstnevnte krever språklige ferdigheter på morsmålnivå, mens minimalistiske definisjoner inkluderer personer som kan forstå, eller stotre frem, noen gloser på et annet språk (Engen & Kulbrandstad, 2004, Baker, 2006, Edwards, 2012, Baca & Cervantes, 2004). Det finnes ingen enighet om at et av disse ytterpunktene er mer riktig enn det andre. I følge Edwards (2012) vil heller ikke en ”midtveis” løsning gi en akseptabel definisjon av flerspråklighet da flerspråklige personer uansett ikke lar seg innpasse i kategorier. Baker (2006) støtter det og mener at selve spørsmålet om man er flerspråklig er utydelig og vanskelig å gi et godt svar på. Man kan være i stand til å snakke flere språk, men gjør det sjeldent. Man kan også kalle seg flerspråklig, men det er ofte store forskjeller mellom språkene. Mange dimensjoner virker inn, slik som forskjellen mellom ekspressive og reseptive ferdigheter, språkdominans, hvilke domene man bruker ulike språk på, alder for innlæring og ulike kulturelle forhold (Baker, 2006). Eksempelvis er ikke språk i seg selv endimensjonalt, men omfatter fire modaliteter hvorunder det finnes mange ulike delferdigheter (Edwards, 2012, Baker, 2006).

Ofte benytter man *språkferdighet* som mal for grad av flerspråklighet. Grosjean (2008) viser til at det er problematisk å sammenlikne språkferdighetene til flerspråklige personer mot enspråklige standarder. Som flerspråklig vil man ikke være som to eller flere enspråklige i en og samme person: Man vil ha spesielle ferdigheter som er tilpasset de ulike situasjoner krever. Språkets funksjon i kommunikasjon endres nemlig med situasjonen: “Language cannot be divorced from the context in which it is used. Language is not produced in a vacuum; it is enacted in changing dramas.” (Baker, 2006 s. 5). Bakers (2006) løsning på definisjonsproblemet blir derfor å se på de individuelle evnene over ulike domener hos den

enkelte, fremfor å tenke på ferdighet relatert til eksempelvis akademiske prestasjoner. Det er derfor mer formålstjenelig å snakke om *funksjonalitet* i en gitt *situasjon* enn *språkferdighet*. Hvem som er flerspråklig blir en skjønnsmessig vurdering. Man må med andre ord se flerspråklighet som situasjonsbetinget og som en gradering; ikke en enten/eller kategori (Wagner et al. 2008).

3.1.2 Simultan og sekvensiell flerspråklig utvikling

Det finnes flere ulike former for flerspråklig utvikling. *Simultan* flerspråklig utvikling markerer at et barn eksponeres for to eller flere språk fra fødselen av (Paradis et al. 2011). Dette kan resultere i hva man kaller *balansert flerspråklighet*, som kjennetegnes ved at personen har rimelig like ferdigheter på sine to (eller flere) språk (Baca & Cervantes, 2004). Begrepet balansert flerspråklig kan riktignok være problematisk, da forrige avsnitt viste at flerspråklige personer sjeldent har like ferdigheter på sine språk (Grosjean, 2008).

Sekvensiell eller *suksessiv* flerspråklig utvikling, er derimot når man tilegner seg et språk etter at førstespråket, eller morsmålet, er etablert. Skillet settes gjerne ved 3 års alder (Paradis et al. 2011). I tillegg fremhever Paradis et al. (2011) at tilhørigheten til kultur og språk og statusen til dette språket i samfunnet, får betydning for den flerspråklige utviklingen. Man kan enten tilhøre en majoritetsgruppe eller en minoritetsgruppe når det gjelder kultur og språk. Å snakke et minoritetsspråk med lav status i samfunnet kan bidra til manglende motivasjon for å opprettholde morsmålet, og for lite variert språklig eksponering kan resulterer i språktap (Paradis et al. 2011). For personer som innvandrer til et nytt land, eller for barn som vokser opp med et minoritetsspråk, blir det *nødvendig* å tilegne seg majoritetsspråket for å kunne lære, leve og delta i samfunnet (Baker, 2006). I følge Cummins (2000) står mye på spill da graden av integrering og mulighetene for deltagelse i arbeidslivet er spesielt betinget av de språklige ferdighetene man tilegner seg.

Man har antatt at det er langt enklere for barn å lære et nytt språk enn for ungdommer og voksne (Baker, 2006). Singleton & Ryan (2004) finner ingen entydige bevis for at det er en aldersbegrensning for språklig læring. Forfatterne antyder at det ikke det er mer effektivt eller enkelt å lære et språk tidlig eller senere i livet (Singleton & Ryan, 2004). I hvilken grad man lykkes i å lære det nye språket er i følge Baker (2006) bestemt av flere forhold enn alder, som hvordan språket læres og personlig motivasjon.

Det ble tidligere beskrevet at mennesker er predisponert for å lære flere språk, og at flerspråklighet gir flere kognitive fordeler. Er dette også situasjonen når man lærer et andrespråk senere i livet? Baker (2006) skriver at også sekvensielt flerspråklighet anses som gunstig for den kognitive utviklingen. For voksne anses andrespråklæring som en måte å utvikle intellektet på og er derfor et verdifullt akademisk mål.

Det er blitt tydelig at veien til flerspråklighet enten kan være simultan - at man fødes inn i en mer eller mindre flerspråklig verden. Eller den kan være sekvensiell - at flerspråklig er noe man blir på et senere tidspunkt i livet. Hvem faller inn under flerspråklighetskategorien i Norge?

3.1.1 Flerspråklighet i Norge

Hvem som kan karakteriseres som flerspråklig i Norge, vil avhenge av definisjonskriteriene. Følger man en minimalistisk definisjon, vil de fleste personer i Norge være flerspråklige, siden engelsk er så utbredt. Wagner et al. (2008) påpeker dog at Norge fører en restriktiv språkpolitikk i skolen, der målet om flerspråklighet er begrenset til to grupper:

Hørselshemmede barn og barn med samisk som morsmål. Fokuset er ut over det på norskopplæring, og flerspråklighet oppstår på tross av, ikke på grunn av skolegang (Wagner et al. 2008). Hvis man ser bort i fra gode engelskspråklige ferdigheter, så er flerspråklige i mindretall, og et minoritetsfenomen. Flerspråklighet er først og fremst begrenset til innvandrede minoriteter og deres barn (Engen & Kulbrandstad, 2004). Norge er riktignok i økende grad flerspråklig. I følge Statistisk sentralbyrå utgjorde personer som har innvandret til Norge og barn av foreldre med innvandrerbakgrunn ved årsskifte 710. 465 mennesker. Det vil si 12% av befolkningen. De største gruppene kommer fra henholdsvis Polen og Sverige, men det er stor variasjon da personene har bakgrunn fra hele 220 ulike land og selvstyrer (SSB, 2013). Språkbruk er ikke kartlagt av denne statistikken, men det kan antas å være snakk om like mange språk som det er opprinnelsesland, siden flere språk ofte er normen i mange land og områder av verden (Baker, 2006). Et fenomen som gjerne følger kjennskap og tilknytning til flere språk, er tilknytning til flere kulturer. Det er tema for neste avsnitt.

3.2 Flerspråklig - også flerkulturell?

Kultur er som et filter der alt må passere før det når frem til oss. Det er verdiene og normene som er bestemt av den gruppa vi føler tilhørighet til: "Culture is about the behavior, beliefs,

and values of a group of people who are brought together by their commonality” (Battle, 2012, s. 1). Kultur og språk er gjensidig avhengige og påvirker hverandre innbyrdes. Kulturen setter rammer for hvordan og til hvem man kommuniserer, og ulike kulturer har utviklet egne måter å uttrykke kommunikative budskap (Battle, 2012). Personer som blir eksponert for to forskjellige språk, blir gjerne også eksponert for to ulike kulturer gjennom såkalt *språksosialisering* (Paradis et al. 2011). Ikke bare tilegner man seg flere ulike språkssystem, men det er også nødvendig med en tilegnelse eller adaptasjon av kulturelle normer og regler (Baker, 2006). Å være flerkulturell innebærer både deltagelse og adaptasjon av flere kulturer: “[...] the bilcultural is characterized as someone who takes part, in varying degrees, in the life of two or more cultures, who adapts, at least in part, to these cultures, and who combines and blends aspects of the cultures.” (Grosjean, 1008, s. 202). For innvandrere til en nytt land vil som regel en kulturell kompetansetilegnelse følge med den gradvise tilegnelsen av majoritetsspråket (Baker, 2006). Flerkulturell kompetanse går blant annet ut på at man har kunnskap om begge språk, om de kulturelle forskjellene som foreligger og sine egne følelser for det. I tillegg innebærer det empati, evne til å handle og oppføre seg i tråd med de ulike kulturene, men også ha mot til å vise sin ”flerkulturellhet” for omverdenen. Manglende flerkulturell kompetanse kan resultere i kulturkollisjoner der personer fra to ulike kulturer misforstår hverandre (Paradis et al. 2011, Baker, 2006).

3.2.1 Språk og identitet

Språket er ikke bare sammenflettet med kultur, det er også nært knyttet til identiteten til en person. Til hvem man er og hvor man hører til: ”Language clearly intertwines powerfully with conceptions and definitions of allegiance and belonging.” (Edwards, 2012, s. 19). Språket *utgjør* ikke identiteten, men fungerer som et symbol og en markør på en persons identitet (Baker, 2006). I følge Edwards (2012) opplever de fleste flerspråklige personer å ha én identitet – sammenflettet fra ulike hold, men som regel mest påvirket av *ett* språk og *en* kultur. Flerspråklige personer som tilhører en minoritetsgruppe har ofte en sterkere bevissthet rundt, og interesse for egen identitet, fordi både språket og identiteten kan bli truet av majoritetskulturen. Ofte innebærer det å være flerspråklig og medlem av en minoritetsgruppe, en splittelse av språkets kommunikative og symbolske funksjon. Man er nødt til å leve og arbeide på et nytt språk som man egentlig ikke identifiserer seg med (Baker 2006). Pavlenko & Lantolf (2000, ref. i Baker, 2006) mener at det derfor ofte foregår en slags rekonstruksjon av identiteten blant innvandrere i et nytt land. Det starter med et begynnende språk- og

identitetstap som senere erstattes av en ny identitet. Den er ikke lengre fastlåst i enten det ene eller andre språket, men resulterer i en identitet i bevegelse som er influert av flere språk og flere kulturelle forhold. Språket er med andre ord nært knyttet til både identitetsskapning og kulturell tilhørighet.

3.2.1 Kodeveksling

Kodeveksling innebærer bruken av to eller flere ulike språk i den samme ytringen (Macswan, 2012). Et språk er gjerne etablert som hovedspråk i samtalen. Kodeveksling er skifte til et annet språk for et ord, en frase eller en setning (Grosjean, 2008). Tidligere ble kodeveksling forklart som et uttrykk for manglende lingvistisk kapasitet; at man er nødt til å veksle til et annet språk for å klare å uttrykke det man ønsker (Engen & Kulbrandstad, 2004). Engen og Kulbrandstad (2004) påpeker at siden språk gjerne brukes i så forskjellige sammenhenger, så er det i noen tilfeller visse språk som er mer knyttet til et tema, og kodeveksling kan derfor være naturlig. Dette er riktignok ikke hovedfunksjonen. Det handler om å skape en viss språkeffekt, og det gjenspeiler sosiale og psykologiske forhold ved samtalesituasjonen og relasjonen mellom samtalepartnerne. I følge Edwards (2012) gir kodeveksling et uttrykk for grad av intimitet eller formalitet mellom kommunikasjonspartene. Det kan eksempelvis dreie seg om respekt for samtalepartneren, eller ønske om å vise en sosiokulturell tilhørighet. For personer som har god kjennskap til begge språk, så innebærer kodeveksling en *ferdighetsdemonstrasjon*. Det er et uttrykk for lingvistisk kompleksitet, ikke manglende ferdigheter. Kodeveksling skjer fordi man kan og vil, ikke fordi man må (Paradis et al. 2011).

3.3 Oppsummering

Flerspråklighet har vært tema for dette kapitlet, og jeg har søkt å tydeliggjøre hva dette innebærer for en person. Flerspråklighet lar seg vanskelig fanges i definisjon, og kan bety forskjellige ting, avhengig av tid, sted og kommunikasjonskrav. Flere veier leder til flerspråklighet, og man tror det fører med seg kognitive fordeler. Man antar videre at også ungdom og voksne, ikke bare barn, kan bli kompetente flerspråkbrukere. Språk er nært knyttet til kultur og identitet: Mennesker som snakker flere språk føler også tilhørighet til flere kulturer og har identiteter som influeres fra flere hold.

Neste kapittel vil være fokusert rundt forskning på hva som skjer når flerspråklighet og stamming omfatter en og samme person - det vil handle om nettopp flerspråklig stamming.

4 Stammer og flerspråklighet

Så langt i denne teoretiske redegjørelsen, har det blitt tydelig at både stammer og flerspråklighet er komplekse fenomen som begge omhandler mer enn rent språklig atferd og funksjon. Personene som faller i en av kategoriene formes og påvirkes av henholdsvis det å være en person som stammer, eller det å være en person som behersker flere språk og tar del i flere kulturer. Det ble tydeliggjort innledningsvis at stammer er et lavfrekvent fenomen, men siden flerspråklighet er meget utbredt og gjelder over halve jordens befolkning vil det nødvendigvis tilsi at det finnes personer som opplever å både leve med stammer og være flerspråklige. I dette kapitlet vil jeg redegjøre for hva man vet om disse fenomenene når de møtes i en og samme person. Hovedfokuset i forskning om stammer hos flerspråklige personer har dreid seg om to spørsmål: Er flerspråklighet en risikofaktor for å begynne å stamme? Og: Hvordan kommer stammingen til uttrykk hos en flerspråklig person? Disse spørsmålene er derfor sentrale i dette kapitlet.

Det har vært økende interesse for flerspråklighet og taleflytproblematikk i de senere år. Dette gjelder spesielt i land som Nord-Amerika og Europa (Howell & Van Borsel, 2011, Shenker, 2011a&b), men også i asiatiske og afrikanske land og Midtøsten har man diskutert fenomenet flerspråklighet og stammer (Lim & Lincoln, 2011, Nwokah, 1988, Mohammadi, Bakhtiar, Rezaei, & Sadeghi, 2012, Bakhtiar & Packman, 2009). Til tross for den økende interessen for temaet er det fremdeles lite empirisk forskning tilgjengelig, og mange studier har også metodologiske svakheter. Man har så langt mange flere spørsmål enn svar når det gjelder fenomenet stammer sett fra en flerspråklig perspektiv. Neste avsnitt vil se om det finnes hold i hypotesen om at flerspråklighet utgjør en risiko for å begynne å stamme.

4.1 Er flerspråklighet en risikofaktor?

Ser vi noen tiår tilbake i tid var det flere som hevdet en spesiell forbindelse mellom flerspråklighet og stammer (Karniol, 1992, Shames, 1989). I Karniols (1992) mye siterte artikkel beskrives det en kasusstudie der et tospråklig barn begynner å stamme, for deretter å slutte å stamme når den tospråklige eksponeringen opphører. Studien er riktignok problematisk da den er basert på dagboknotater fra barnets mor, og har forøvrig liten forklaringskraft i og med at det er basert kun på et enkelt barn. Shames (1989, s.67) skrev at "the burdens of bilingualism" kan bidra til stammer, men han klargjør ikke hvilke bevis

påstanden er basert på. Van Borsel, Maes & Foulons (2001) og Van Borsel (2011) redegjør for tilgjengelig forskning på temaet flerspråklighet og stamming. Begge artikler fremhever at det er stor mangel på gode empiriske studier, spesielt når det gjelder spørsmål om prevalens. Allikevel indikeres det at stamming kan være mer frekvent hos to- eller flerspråklige sammenliknet med enspråklige personer. Det refereres til to undersøkelser som fant høyere prevalens av stamming hos tospråklige skolebarn, fremfor enspråklige: Henholdsvis Travis, Johnson & Shover fra 1937 (ref. i Van Borsel et al. 2001, Van Borsel, 2011) og Stern (1948 ref. i Bloodstein, 1995). Studiene har riktignok flere metodologiske begrensninger. De er av eldre dato og stamming er fastslått ved enkeltobservasjoner. I noen tilfeller ble diagnosen gitt av personer uten trening i dette, og i studien til Stern er det ikke redegjort for kriteriene som lå til grunn for diagnosen (Roberts & Shenker, 2007, Van Borsel, 2011).

En studie av nyere dato ble gjennomført som en internettsurvey av Au-Yeung, Howell, Davis, Charles & Sackin (2000). 794 personer responderte på undersøkelsen, men forskerne fant ingen tendens til at det var flere flerspråklige personer som stammet enn enspråklige. Dessverre har også denne studien sine begrensninger, da flertallet i utvalget selv fant fram til undersøkelsen gjennom ulike søkeord som ”bilingual” og/eller ”stuttering”, hvilket ikke ga et representativt utvalg. En annen undersøkelse av nyere dato ble foretatt av Howell, Davis & Williams (2009) basert på et klinisk utvalg av 317 barn. Av disse barna var 69 (21,8%) tospråklige. De tospråklige barna i utvalget var *ikke* overrepresentert i utvalget basert på generell statistikk om tospråklighet i området. Riktignok mente forfatterne de gjorde et interessant funn da flertallet av barna som var tospråklige og stammet, hadde hatt en simultan tospråklig oppvekst. Kontrollgruppen av flytende, tospråklige barn viste motsatt tendens: Flertallet av disse barna var sekvensielt tospråklige. Howell et al. (2009) mener dette kan bety at tidlig tospråklig eksponering kan være en risikofaktor for stamming. Videre viste det seg at både de enspråklige barna, og de sekvensielt tospråklige, hadde bedre sjanser for å bli kvitt taleflytvansen. De argumenterer derfor for at hvis man utsetter å snakke andrespråk i hjemmet, vil sjansen for å begynne å stamme være mindre og sjansen for eventuelt slutte å stamme være større. Packman, Onslow, Reiley, Attanasio, & Shenker (2009) kritiserer denne studien på flere punkter, og mener den ikke å bekrefter at tidlig tospråklighet fører til stamming. De påpeker at det alltid er problematisk med kliniske utvalg, og at sammenlikningen med kontrollgruppa er lite gyldig siden de ikke er matchet utvalget på noen andre faktorer enn tospråklighet. Et annet problem er at det ikke er redegjort for andre mulige

årsaksfaktorer slik som arvelighet. Heller ikke formen for stammebehandling er beskrevet nærmere (Packman et al. 2009).

Når det gjelder forskjeller i prevalens mellom ulike kulturelle grupper, mener Bloodstein (1995) at kulturer som utøver større press og krav til muntlig prestasjon kan linkes til en høyere prevalens av stamming, eksempelvis typisk vestlig kultur som Europa/Nordamerika. Nwokah (1988) mener på sin side at prevalensen for stamming i vestafrikanske land kan være blant de høyeste i verden. Det er ikke redegjort for om dette kan relateres til land med flere flerspråklige innbyggere. Forskjellene i prevalens må uansett tolkes med forsiktighet i følge Finn & Cordes (1997). De mener det er sannsynlig at ulikheter i prevalens skyldes metodologiske årsaker, som forskjellige måter å definere og diagnostisere stamming på.

På bakgrunn av disse tilgjengelige undersøkelsene er det ikke mulig å fastslå om stamming er mer vanlig hos flerspråklige personer, eller om flerspråklig eksponering utgjør en risiko. Det er heller ikke mulig å si om flerspråklighet er mer utbredt i enkelte kulturer. Dette skyldes i hovedsak at studiene som finnes er begrenset, har store sprik i alder, språk og kultur og ikke redegjør for alternative årsaksforklaringer. Forskning på prevalens av stamming blant flerspråklige personer vanskeliggjøres av den store heterogeniteten man finner blant disse menneskene (Guitar, 2006). I tillegg er det som Finn & Cordes (1997) påpeker mange måter å både definere og diagnostisere stamming, og det foreligger fremdeles ikke en allment akseptert definisjon. Definisjonsproblemet er også høyst aktuelt når det gjelder flerspråklighet (Edwards, 2012). Man kan også tenke seg at siden flerspråklighet er så utbredt i mange land, så vil de prevalensstudiene som foreligger i dag trolig inkludere mange flerspråklige uten at det er redegjort for. Det vil derfor ikke være uproblematisk å sammenlikne prevalensstudier av flerspråklige mot foreliggende prevalensstudier av ”enspråklige” – da dette trolig ikke er tilfelle (Roberts, 2011).

Ulike livserfaringer og ulike individer, samt problemer med begrepsdefinisjon, innebærer sprikende resultater og vansker med å trekke enhetlige konklusjoner. For å besvare disse spørsmålene er det behov for flere undersøkelser.

4.1.1 Risikofaktoren – alternative forklaringer

Undersøkelser om flerspråklighet og stamming er begrenset, og kan ikke besvare spørsmålet om det å eksponeres for flere språk, kan innebære en risiko. Hva kan man så utlede av det

man vet om fenomenene isolert? Det finnes mange ulike teorier om årsaken til stamming som kan bety ulike fortolkninger av flerspråklighetsrisikoen. I følge lingvistisk teori, der man tror språkutvikling er en viktig årsakskomponent (Kolk & Postma, 1993), så kan man kanskje avlede at det å snakke flere språk vil gjøre situasjonen for barnet enda mer kompleks. Dette vil i så tilfelle bety en økt risiko for å stamme. Bloodstein (1995) mener barn begynner å stamme fordi de tror det å snakke er ”vanskelig”. I følge en slik teori, kan man anta at det å skulle tilegne seg flere språk kan medføre sterkere selvbevissthet ovenfor språkproduksjon, og at disse barna har større sjanse for å utvikle stamming. Riktignok ble det tydelig tidligere at begge disse teoriene har sine begrensninger. I tillegg må det understrekes at det å lære flere språk ikke *er* en utfordring - i hvert fall ikke for barn flest (Edwards, 2012, Mennen, 2011, Paradis et al. 2011). Det finnes i stedet bevis for at flerspråklighet gir kognitive fordeler (Bialystok, 2009, ref. i Edwards, 2012). Basert på det - kan man heller anta at de kognitive fordelene man utvikler i en flerspråklig oppvekst i stedet beskytter mot å utvikle en taleflytvanske? Uansett vil flere forhold ved det å være flerspråklig spille inn. Van Borsel (2011) viser til at barn med minoritetsspråklig- og kulturell bakgrunn kan oppleve møtet med majoritetskulturen som et sjokk. De er ikke bare nødt til å lære et nytt språk, men også nye normer for interaksjon med andre. Kan dette være en belastning som fremprovosere stamming dersom det ligger latent i barnet fra før? Her finnes ingen fasitsvar. Men basert på det man vet om stamming i dag, så er årsaken til stamming høyst sannsynlig ikke en enkeltfaktor, hvilket kan relateres til den multifaktorielle modellen til Smith & Kelly (1997): Årsakene til at stamming oppstår er *mange*, og de er *dynamiske*. Kanskje kan det å lære flere språk, hos noen individer, være en faktor som i interaksjon med mange andre faktorer fører til at stamming oppstår. Kanskje kan det for andre individer være slik at nettopp det å lære flere språk tjener som en beskyttelse og at de kognitive fordelene som følger flerspråkligheten bidrar til at stamming ikke utvikles. Dette er riktignok umulig å vite før det foreligger mer forskning. Det eneste man kan si med sikkerhet, er at man ikke sikkert vet at flerspråklighet skaper stamming: Stamming er et resultat av mange ulike, sammenvirkende faktorer (Smith & Kelly, 1997), hvor det er mulig at flerspråklighet er en av dem, men like fullt mulig at det ikke er det.

I neste avsnitt vurderes undersøkelser om det andre ofte stilte spørsmålet om dette temaet: *Hvordan manifesterer stamming seg hos flerspråklige personer?*

4.2 Flerspråklig stamming

Er det mulig å bare stamme på et språk, og stammer man likt eller forskjellig på ulike språk? Studier av flerspråklige personer som stammer har vist at de aller fleste stammer på begge språk (Van Borsel, 2011). Flere undersøkelser, de fleste med små utvalg, har undersøkt og funnet forskjeller i stammemønstre på et språk relatert til et annet. De ser ut til å dele seg i to hovedtendenser.

4.2.1 Mer stamming på ikke-dominant språk

Lim & Lincoln (2011) gjorde en studie av 30 engelsk og mandarintalende tospråklige som stammet, bosatt i Singapore. Noen deltagere ble definert som balansert tospråklige, mens andre var dominante i enten mandarin eller engelsk. Det viste seg at for deltakerne som ikke var balanserte, var det flere talebrudd på det ikke-dominante språket, altså språket de behersket i minst grad. De balanserte tospråklige personene viste derimot et likt stammemønster (Lim & Lincoln, 2011). Flere kasusstudier finner også at personer opplever mer stamming på språket som er minst implementert. Jankelowitz & Bortz (1996) undersøkte både språkferdigheter og stammefrekvens hos en tospråklig mann som hadde vært eksponert for engelsk og afrikaans gjennom hele livet. De fant at personen hadde noe bedre ferdigheter i engelsk fremfor afrikaans, og at språkdominansen var relatert til grad av talebrudd: Personen stammet mindre på språket som var sterkest, nemlig engelsk. Også i studien til Ardila, Ramos & Barrocas (2010) fant man flere talebrudd på det ikke-dominante språket hos en simultant tospråklig cubanskamerikansk mann. Engelsk, det sterkeste språket, viste færre talebrudd enn spansk (13% mot 20%). Forfatterne mener resultatet kan ha flere årsaker. Kanskje er det slik at tospråklige personer stammer mer på språket de har minst ferdigheter i. Eller det kan være at siden personen i undersøkelsen hadde mottatt stammeterapi på engelsk, førte det til bedre flytteknikker på engelsk i motsetning til spansk. En annen mulighet er at visse lingvistiske komponenter ved spansk fører til større sjanse for å stamme på dette språket (Ardila et al. 2010). En eksplorerende studie av Ghazi & Lickley (2004) involverte en tospråklig 6 år gammel gutt som var eksponert for både engelsk og urdu i hjemmet fra fødselen. Ut fra gjennomsnittlig setningslengde var engelsk noe sterkere enn urdu. Når det gjaldt stamming, var det tydelig at gutten hadde flere talebrudd på urdu kontra engelsk.

Schäfer (2008) sammenlinket spontantale hos 15 personer i ulik alder som stammet og snakket tysk og engelsk. På gruppenivå var det signifikant flere talebrudd på andrespråket

engelsk enn førstespråket tysk. Schäfer (2008) påpeker to mulige årsaker: Enten kan forskjellen handle om språkferdighet. Hvis ikke, så kan det være psykologiske årsaker: Personene forventet mer stamming på andrespråket, noe som kan bli til en selvoppfyllende profeti. En nøyere gjennomgang av enkeltpersonenes resultater viser at tendensen ikke er absolutt. To deltagere har en lik stammefrekvens på begge språk, mens tre deltakere viser en omvendt trend, mer stamming på førstespråket kontra andrespråket (Schäfer, 2008). I neste avsnitt blir det tydelig at det er flere eksempler på en slik omvendt trend.

4.2.2 Mer stamming på dominant språk

Carias & Ingram (2006) utførte en analyse av fire spanskengelske tospråklige barn med taleflytvansker. Ut fra gjennomsnittlig setningslengde ble det antatt at to av barna var sterkere i spansk, de andre to i engelsk. Språket hadde innvirkning på taleflyten: Barna som hadde best ferdigheter i spansk, hadde også flere talebrudd på dette språket – det samme gjaldt på engelsk for de andre to. Som målt med gjennomsnittlig setningslengde var det altså en klar tendens for at bedre språkferdighet innebar mer stamming. Forfatterne tolket det til at større lingvistisk kompleksitet kan gi problemer på planleggings- og beskjedplanet og føre til mer stamming. Howell et al. (2004) fant de samme tendensene i en kasusundersøkelse av en spanskengelsk 9 år gammel gutt. Han hadde gode ferdigheter i engelsk, men spansk var hans sterkeste språk. Stammen viste seg å være langt mer høyfrekvent på spansk, sammenliknet med engelsk. Forfatterne antok at dette skyldes at økende språklig kompleksitet fører til flere talebrudd hos personer som stammer. Mohammadi et al. (2012) gjorde en undersøkelse av 31 tospråklige kurdisk-persiske barn. Når det gjaldt språkferdighet hadde flertallet (23) i utvalget lengre gjennomsnittlig setningslengde på persisk som var deres andrespråk og språket som ble brukt på skolen. Forfatterne antok at siden de hadde lengre setningslengde og kunne lese og skrive persisk, men ikke kurdisk, var det sannsynlig at de hadde mer komplekse språkferdigheter på persisk. Samlet fant de at stammingsalvorlighetsgrad var signifikant lavere på kurdisk, kontra persisk. Det var altså mer stamming på andrespråket i dette tilfellet, men samtidig anså man dette språket som mer komplekst (Mohammadi et al. 2012). Nwokah (1988) gjorde en undersøkelse av 16 igbo-engelske tospråklige personer. Personene omtales som balansert tospråklige, men at engelsk var å anse som deres andrespråk. Det vist seg at alle deltakerne, med unntak av en, opplevde mer talebrudd på et språk av språkene, men hvilket språk som viste mest talebrudd, fordelte seg omtrent likt mellom deltakerne.

4.2.3 Ulike stammemønstre – mulige årsaker

Av presentasjonen i foregående avsnitt blir det tydelig at når det gjelder stammemønstre på de forskjellige språkene, så kan forskningsfunnene i hovedsak deles i to. Enten er det mer stamming på andrespråket, eller språket som er minst tilegnet. Dette tolkes som et uttrykk for at et mindre tilegnet språk vil føre med seg mer talebrudd, fordi språket ikke kommer automatisk; det krever mer planlegging. Den andre tendensen er mer stamming på språket personene behersker best, som linkes til en hypotese om at større lingvistisk kompleksitet medfører mer stamming. Noen få opplever også om like taleflytmønstre på begge språk. Åpenbart finnes det betydelige individuelle forskjeller, og man kan spørre seg hva som er årsaken til disse ulike stammemønstrene? Nwokah (1988) presenterer en plausibel todelt teori for hvorfor personene i sin undersøkelse viste ulike taleflytmønstre. Forfatteren mener at deltakerne i undersøkelsen benytter det samme overvåkningssystemet for både å kontrollere stammeatferden og for å kontrollere andrespråklig produksjon. Tankegangen er så at for enkelte personer blir denne kontrollmekanismen gunstig og skaper bedre flyt i andrespråket. Dette fordi personene må planlegge mer nøye og tenke gjennom hva de skal si på forhånd. For andre personer vil det motsatte skje, overvåkningssystemet blir overbelastet, og det å måtte planlegge og velge ut riktige ord fører til anspenhet og mer stamming. Nwokah (1988) legger også vekt på psykososiale forhold. Personene i hennes studie viste en tydelig tendens til å være mindre flytende i det språket de hadde flest negative erfaringer. For de som opplevde mye negativ oppmerksomhet for taleflytvansken på skolen, ble engelsk det vanskeligste språket flytmessig. For personene som opplevde straff og ubehagelige reaksjoner fra familien, så ble igbo språket med mest stamming. Dette er en interessant teori som omhandler flere aspekter ved stamming, enn rent lingvistiske. Relatert til den multifaktorielle modellen er stamming en dynamisk vanske som endrer seg over tid og sted. Lingvistiske faktorer vil kun være *en* av flere årsaker til hvordan stamming kommer til uttrykk (Smith & Kelly, 1997). Andre mulige årsaker til de forskjellige tendensene i de nevnte undersøkelsene kan nok relateres mye til metodiske forhold. For det første er det stor variasjon blant de personene som er undersøkt, både når det gjelder alder, språk og geografisk/kulturell tilhørighet. For det andre er kan det være utfordringer knyttet til begrepsoperasjonalisering. Slik det ble diskutert tidligere i oppgaven, er det ingen enkel sak å definere grad av språkferdighet hos flerspråklige personer (Baker, 2006, Edwards, 2012). Hva skal egentlig til for å være balansert flerspråklig, som i Nwokah (1988) og Lim & Lincolns (2011) undersøkelse? Hvordan måler man språket som er best implementert, når

språk er så situasjonsbetinget? Flere av studiene har benyttet ulike tester, eller sett på gjennomsnittlig setningslengde for å avgjøre dette, men som det tidligere ble redegjort for så kan flerspråklighet best defineres ut fra *funksjon* i ulike situasjoner - ikke akademiske ferdigheter (Grosjean, 2008, Baker, 2006, Wagner et al. 2008). Når det gjelder stamming, finnes det heller ikke en allment akseptert definisjon. I tillegg finnes det svært mange teorier om stamming, hvilket kan vanskeliggjøre undersøkelser på disse fenomenene i kombinasjon. Nå man ikke har et felles grunnlag å gå ut fra, er det en mulighet at ulike studier kanskje undersøker ulike begrep. Definisjonsproblemene relatert til flerspråklighet og til stamming kan med andre ord være en årsak til at resultatene er sprikende. I tillegg er det nok også et uttrykk for at det finnes betydelige variasjoner i taleflytmønster på ulike språk hos flerspråklige personer som stammer.

Et annet spørsmål som ofte diskuteres, er i hvilken grad kulturell tilhørighet virker inn på holdningen man har til stamming, som er tema for neste avsnitt.

4.2.4 Kultur og stamming

Stamming er et universelt fenomen, som finnes i alle verdens hjørner (Guitar, 2006). Det er uenigheter om kulturen man er del av, får betydning for hvordan stamming oppfattes. Battle (2012) mener kulturen er avgjørende for hva som anses som en kommunikasjonsvanske: "[...] the perception of what constitutes a communication disorder within a particular group are the products of cultural values, perceptions, attitudes, and history (Battle, 2012, s. 3). Også Robinson (2012) mener at hvordan stamming blir oppfattet, og hvilke normer og verdier som er relatert til stamming varierer mye mellom ulike kulturelle grupper. En studie om stamming i afrikanske land gjort av Simon (2011) indikerer at det finnes et betydelig annerledes syn på og reaksjon på stamming i disse landene sør for Sahara. Denne hypotesen om betydningen av kultur for stamming, finner riktignok ikke ubetinget støtte. I følge Cooper & Cooper (1993, ref. i Finn & Cordes, 1997) finnes det ingen gode, objektive bevis for at det er ulike følelser og tanker om stamming i ulike kulturer. Forfatterne mener søken etter ulike oppfatninger i ulike kulturer ofte er basert på et etnosentrisk utgangspunkt. Finn & Cordes (1997) støtter dette, og mener at personer rundt om i verden i stor grad rapporterer om like assosiasjoner til stamming. Eksempelvis ser det ut til at følelser som frykt og skam er universelt hos personer som stammer og ikke påvirket av kulturforskjeller. Som det ble understreket tidligere, er det heller ingen sikkerhet i påstanden om at stamming har høyere

prevalens i noen land og kulturer (Finn & Cordes, 1997). Uenighetene rundt dette temaet, og mangel på objektive studier, betyr at man ikke kan fastslå hvilken påvirkning kulturbaserte normer og holdninger kan ha for reaksjoner og assosiasjoner til stamming. At det finnes ulike kulturbaserte holdninger til stamming, må derfor foreløpig anses som svært usikker, i beste fall tentativt.

4.3 Oppsummering

Stamming og flerspråklighet opptrer noen ganger hos en og samme person. Siden dette er to særdeles komplekse fenomen som forenes, er det kanskje ikke så underlig at forskning på mennesker som opplever dette er en komplisert prosess. Kunnskapen på dette feltet er med andre ord begrenset. Grunnet mangel på forskning, spesielt av nyere dato, er det usikkert om flerspråklighet kan utgjøre en risiko for å begynne å stamme. Man vet også lite om stamming er mer vanlig i enkelte land eller kulturer. Når det gjelder hvordan stamming kommer til uttrykk og manifesteres hos en flerspråklig person, ser det ut til at flere ulike mønstre er gjeldende. Noen personer opplever mest stamming på språket de i minst grad behersker. Andre personer opplever mest stamming på språket de behersker best. I tillegg finnes det eksempler på personer som erfarer et rimelig likt taleflytmønster på alle språk de snakker. Årsakene til at man har så få klare fasitsvar om flerspråklighet og stamming, dreier seg mye om mangfoldet blant personer som stammer og vansker med å forske på temaet grunnet definisjonsutfordringer. Flerspråklige personer som stammer er like unike som mennesker flest. Heterogeniteten gjør forskning på temaet utfordrende, spesielt med tanke på generalisering.

Med dette som bakteppe, avsluttes den teoretiske redegjørelsen og oppmerksomheten flyttes til neste kapittel: Metoden som er benyttet for å undersøke hvordan fire mennesker opplever nettopp det å være flerspråklig og på samme tid leve med en taleflytvanske.

5 Metode

Metode betyr opprinnelig ”veien til målet” (Kvale & Brinkmann, 2009). I dette kapitlet beskriver jeg den vitenskapsteoretiske bakgrunnen, hvilke metodiske valg som er tatt, hvordan undersøkelsen er gjennomført og arbeidet i etterkant. Jeg ønsker å synliggjøre hvordan jeg har gått frem for å undersøke min problemstilling: *”Hvordan opplever flerspråklige personer som stammer det å leve med en taleflytvanske?”* Det er ønskelig at dette kapitlet bidrar til en bedre forståelse for resultatet og mulighet til å vurdere prosjektets gyldighet. Kort sagt ønsker jeg å vise veien til det ferdige arbeidet.

5.1 Valg av metodisk fremgangsmåte

Det epistemologiske bakteppet for samfunnsforskning, altså hva vitenskapelig kunnskap er og hvordan man kan tilegne seg slik kunnskap, kan hovedsakelig deles i to ulike retninger; kvantitativ og kvalitativ forskning (Gall, Gall & Borg, 2007). Innen kvantitativ forskning søker man å avdekke kausale sammenhenger mellom ulike sosiale fenomener, gjennom objektive, standardiserte metoder. Man studerer hele populasjoner, eller utvalg av populasjoner, bruker statistiske metoder for å analysere data og man har et formål om å generalisere forskningsresultatene (Gall et al. 2007, Befring, 2007). Man kan tenke seg at en kvantitativ metode kunne fanget mange interessante faktorer relatert til flerspråklige personer som stammer. Men hvordan kan man fange *opplevelsen* til et individ i et kvantifiserbart tall?

I kvalitativ forskning er antagelsen at virkeligheten ikke er konstant, men at mennesker skaper sin egen sosiale realitet. Man ønsker å beskrive og fortolke et fenomen ut i fra den meningen personen selv har konstruert og fokuserer derfor mer på enkeltkasus, ikke større utvalg. Metodene er i mindre grad standardiserte og åpner for dynamisk og personlig samhandling mellom forsker og informant. Analysen tar ofte form av en induktiv innfallsvinkel til materialet, og kunnskapen man sitter igjen med danner grunnlaget for å forstå dette og andre liknende fenomener (Gall et al. 2007, Befring, 2007). Med andre ord vil man gjennom en kvalitativ metode kunne gå i dybden på en persons genuine opplevelse av sitt liv, eksempelvis hvordan et menneske opplever det å være flerspråklig og stamme.

For å undersøke hvordan flerspråklige personer som stammer opplever sin situasjon, fremkommer det av presentasjonen over at en kvalitativ innfallsvinkel vil være mest

formålstjenelig. Jeg ønsker å få tak på personenes egne tanker om og synspunkter på den situasjonen de befinner seg i. For å få frem nettopp den personlige opplevelsen av å stamme på flere språk, var det ønskelig å prate med menneskene dette gjaldt og lytte til deres beskrivelser. Valget av metode falt dermed på kvalitativt forskningsintervju.

5.2 Det kvalitative forskningsintervjuet

I en intervjusamtale stiller forskeren spørsmål om og lytter til hva folk selv forteller om livsverdenen sin. Intervjueren lytter til deres drømmer, frykt og håp; lytter mens intervjupersonene med egne ord uttrykker sine oppfatninger og meninger, og lærer om deres tanker om skole- og arbeidssituasjon, familieliv og sosialt liv. (Kvale & Brinkmann 2009, s. 19).

Slik sitatet tydeliggjør, vil man i et kvalitativt forskningsintervju søke å se verden slik den fremstår for intervjupersonene: Deres egne erfaringer, beskrevet med egne ord, forut for vitenskapelige forklaringer (Kvale & Brinkmann, 2009). I følge Kvale & Brinkmann (2009) er det ingen enkel sak å gjennomføre et godt forskningsintervju: Det er en kultivering av samtaleferdigheter som bygger på dagliglivets dialoger, men som allikevel er en profesjonell samtale. Feiloppfatningen om at intervju er enkelt å gjøre har bidratt til dens popularitet, og uerfarne forskere kan komme til å gå i gang med en undersøkelse uten verken kunnskap eller forberedelser. Forfatterne mener at dette neppe vil bidra til å skape ny kunnskap, men heller reproduksjon av fordommer.

Et problem for nye og uerfarne forskere, slik som undertegnede, er at det ikke finnes standardregler eller bestemte prosedyrer man kan følge. Det kreves både spesielle personlige ferdigheter, erfaring og respekt for å benytte intervju som metode på en kvalifisert måte - noe som ikke kan sammenfattes i metodiske regler (Kvale & Brinkmann, 2009).

I motsetning til dette synet, mener Gall et al. (2007) at kvalitativ forskning med en fenomenologisk innfallsvinkel er en relativt enkel metode, som slik sett passer for mer uerfarne forskere. Dette er såfremt man er i stand til å tenke nytt om det man får erfare, og unngår en dømmende holdning.

Argumentene for at det kreves personlige ferdigheter og helst erfaring for å gjennomføre gode intervjuer, har bidratt til jeg har nærmet meg metoden med ydmykhet og respekt. Selv

om det ikke finnes ferdigstilte regler å følge, er det beskrevet flere generelle teknikker (bl.a. i Dalen, 2011, Kvale & Brinkmann, 2009), som jeg forsøkte å ta med meg i planleggingen og gjennomføringen av intervjuene. Samtidig har det hele tiden vært viktig å bevare en åpen holdning, siden det er valgt en fenomenologisk innfallsvinkel.

5.2.1 Fenomenologi

Det filosofiske fundamentet for fenomenologi ble først utviklet av Edmund Husserl. Han mente inngangsporten til kunnskap var gjennom selvets forståelse av *fenomen*: De sanselige og perseptuelle opplevelsene en person har når man fokuserer på et objekt (Husserl, 1931, ref. i Gall et al. 2007). Fenomenologi i samfunnsforskningens henseende handler derfor om å forsøke å gripe intervjupersonenes perspektiv og forstå sosiale fenomen ut fra dette perspektivet. Man ønsker så å beskrive nettopp denne verdenen: ”ut fra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter” (Kvale & Brinkmann 2009, s. 45).

Intervju med fenomenologisk fortegn innebærer et såkalt semistrukturert livsverdenintervju. Det er det verken en fri samtale eller et spørreskjema, men man benytter seg av en guide med hovedmomenter og eventuelle forslag til konkrete spørsmål. I intervjuet bør man derfor unngå forhåndsbestemte kategorier, men heller søke etter *hvorfor* (Kvale & Brinkmann, 2009). Som nevnt av Gall et al. (2007) er en nødvendighet ved en slik metode å ha en åpent sinn og en ikke-dømmende holdning. Kvale & Brinkmann (2009) kaller dette for en bevisst naivitet; der man er åpen og undrende til hva informanten forteller. Dette prinsippet er i konflikt med et annet viktig poeng, nemlig et krav om å ha gode forkunnskaper om temaet. For å stille kompetente spørsmål og spesielt ha evnen til å følge opp samtalen underveis, er det nødvendig å kjenne temaet godt. Man er derfor nødt til å finne en slags balansegang mellom det helt forutsetningsløse og det helt teoribetingende (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg har forsøkt å løpe denne balansegangen gjennom hele prosjektet. Først i planleggingen av intervjuguiden, og senere i andre faser.

5.2.2 Intervjuguiden

Dalen (2011) vektlegger at det i semistrukturerte intervjuer er spesielt viktig å utarbeide en god intervjuguide. Her er formålet å finne fram til gode spørsmål som kan gi svar på de overordnende problemstillingene. ”Traktprinsippet” innebærer at man starter med mindre sensitive spørsmål og får personen til å føle seg avslappet. Man nærmer seg deretter gradvis

de mer sentrale temaene, før man mot slutten åpner opp med mer generelle spørsmål (Dalen, 2011). I henhold til et fenomenologisk perspektiv vil åpne spørsmål tillate informantene å selv legge til hva de mener er viktig i svarene (Kvale & Brinkmann, 2009), og det ble derfor viktig å formulere åpne spørsmål som ikke virket ledende (se vedlegg 2). Jeg utformet guiden basert på overordnede forskningsspørsmål, der jeg hadde flere tentative spørsmål under. Intervjuguiden følger traktprinsippet etter Dalen (2011), og starter med å be informantene fortelle om seg selv. Dette gir meg et bilde av hvem personen er, og bør ikke være sensitivt for vedkommende å svare på da åpenheten i spørsmålet gir rom for mange mulige svar. Videre går jeg over mot tematikken, etterfulgt av sentrale spørsmålene for å svare på problemstillingen. Mot slutten følger mer generelle spørsmål. En utfasing der jeg spør om det er noe vi ikke har tatt opp eller bør prate mer om, og om deres opplevelse av intervjuet.

5.2.3 Utvalg

Jeg ønsket å få innblikk i hvordan personer som benytter seg av flere språk i det daglige, og som har taleflytvansken stamming, opplever dette. Kriteriebasert utvalg innebærer at man bestemmer seg for visse særtrekk hos personene man skal intervjuer, samt at man setter visse avgrensninger, eksempelvis i forhold til geografisk bosted eller alder (Dalen, 2011). Kriteriene for utvalget mitt var at personene stammet, og snakket minst to forskjellige språk på daglig - eller i det minste ukentlig- basis. Med hensyn til retningslinjer for fritt samtykke, ønsket jeg at personene var over 15 år (NESH, 2006).

For å komme i kontakt med aktuelle informanter kontaktet jeg flere logopeder som arbeider med personer som stammer, i tillegg til en støtteforening. Informasjonen ble videreformidlet til aktuelle personer, som enten kontaktet meg direkte eller ga sitt samtykke til at jeg kontaktet dem. Jeg hadde en forutelse om at det å finne informanter som passet til mine kriterier ville bli en utfordring. Personer som stammer er ingen høyfrekvent gruppe. Samtidig er det ikke like utstrakt bruk av flere språk i Norge som det kanskje er i andre land. Det er heller ingen selvfølge at mennesker ønsker å stille opp på slike intervjuer. Jeg kom ganske raskt i kontakt med en informant, men deretter fulgte en lang venteperiode. Etter å ha kontaktet noen flere logopeder og sendt påminnelser, fikk jeg kontakt med ytterligere tre informanter til som passet til mine kriterier.

5.2.4 Presentasjon av utvalget

Utvalget ble altså bestående av fire personer. Det inkluderer personer fra begge kjønn, og er et forholdsvis ungt utvalg der alle personene er under 35 år. Videre har alle informantene innvandrerbakgrunn, ingen er født i Norge. En informant har vært bosatt siden tidlig småbarnsalder og kan passe til beskrivelsen balansert tospråklig. De andre tre informantene flyttet til Norge/Skandinavia i ungdomsårene. Når det gjaldt språk, snakket de til sammen syv ulike språk i tillegg til norsk, inkludert andre skandinaviske språk og engelsk. Noen av informantene hadde felles morsmål. Alle informantene kunne i varierende grad benytte mer enn to språk: To av personene var tospråklige før de flyttet til Norge, og en var som nevnt balansert tospråklig. Informantenes språkbakgrunn passet med andre ord bedre til begrepet ”flerspråklig” en ”tospråklig”. Alle informantene fortalte at de begynte å stamme da de var små og stammet fremdeles i varierende grad.

5.3 Datainnsamling

5.3.1 Prøveintervju

Etter mye arbeid med intervjuguiden syntes jeg det allikevel var vanskelig å fastslå om spørsmålene var relevante for å svare på min problemstilling. Et prøveintervju innebærer å teste ut både intervjuguiden og egne intervjuferdigheter, i tillegg til det tekniske utstyret (Dalen, 2011). Prøveintervjuet ga meg gode svar på mine spørsmål rundt intervjuguidens kvalitet. Det var dessverre ikke mulig å utføre prøveintervjuet på en person fra utvalgsgruppen. I stedet falt valget på en medstudent som slik sett var kjent med temaet stamming og derfor ville ha grunnlag for å forstå spørsmålene, selv om hun ikke hadde personlige erfaringer. Å benytte en medstudent ga også mulighet til å få konstruktive tilbakemeldinger. Ved gjennomgang av selve prøveintervjuet merket jeg selv at noen av spørsmålene var vanskelig å forstå og uklart formulert. I tillegg kunne noen av spørsmålene oppleves som gjentakende. Det ble derfor viktig for meg å huske på at informasjon kan komme før jeg spør spesifikt etter den og at jeg derfor heller må be om utdypninger om temaet. Da jeg lyttet til opptaket, merket jeg at jeg var svært rask med å stille oppfølgingsspørsmål og å gå videre i intervjuet. Jeg fremsto som en litt utålmodig og rastløs intervjuer. Dalen (2011) viser til at øyeblikk av stillhet og naturlige pauser i intervjuet er verdifulle. Det bidrar gjerne til at informanten reflekterer rundt temaet og griper ordet. Erfaringene ble viktige å ta med seg til de faktiske intervjuene. Her minnet jeg meg selv på å gi nok tid og tillate gode pauser. Jeg rettet opp i intervjuguiden der det var nødvendig. Dette

gjorde meg mer kjent med guiden og ga meg større eierskap til den. Eierskapet førte i neste omgang til at guiden var mer implementert da jeg først begynte med intervjuene. Jeg følte meg friere i formuleringen og fulgte ikke spørsmålene blindt.

5.3.2 Intervjuene

Intervjuene fant sted enten der personene hadde gått til logoped og var kjent, eller i deres hjem. Alle intervjuene ble foretatt med kort tidsmellomrom, i løpet av fem dager. De tok mellom 45 og 105 minutter og ble tatt opp med lydopptaker. Siden intervjuene utgjør mitt datamaterialet og grunnlag for hele oppgaven, var det av naturlige grunner knyttet mange forventninger og noe spenning til gjennomføringen av intervjuene. Dette også fordi det som nevnt ikke er noen enkel sak å gjennomføre et godt forskningsintervju (Kvale & Brinkmann 2009). Som en uerfaren forsker og intervjuer, var jeg redd for å ikke få frem informantenes stemmer godt nok, og dermed ikke yte dem rettferdighet. Jeg forberedte meg derfor så godt som mulig ved å ha god kjennskap til intervjuguiden, gjøre prøveintervju, samtidig som jeg forberedte meg på å innta en åpen, lyttende holdning. I følge Kvale & Brinkmann (2009) bidrar man til å skape en god kontakt ved å lytte oppmerksomt og vise forståelse og respekt for hva informanten forteller. Det var spesielt nyttig å dra inn erfaringer fra rådgivningsfag fra utdanningen, og erfaringer fra praksis.

Gjennomføringen gikk fint, og jeg synes jeg fikk god kontakt med alle personene. Jeg opplevde det som at informantene åpnet seg og svarte utfyllende på spørsmålene, samtidig som vi underveis kom inn på nye, interessante temaer. I tråd med det fenomenologiske perspektivet, ønsket jeg gjennom åpne spørsmål å gi informantene mye spillerom. Jeg oppdaget dog at dette dels kom i konflikt med hva jeg ønsket å få svar på. Det ble nødvendig noen ganger styre samtalen tilbake på sporet, eller gå tilbake til et spørsmål for å få en nødvendig oppklaring eller utdyping av en uttalelse. Kvale & Brinkmann (2009) angir at selv om et fenomenologisk, kvalitativt intervju kan fremstå som balansert med likeverdige parter, så er det en klar asymmetri når det gjelder maktforholdet. Det er intervjueren som tar initiativ til, bestemmer tema og rammer for intervjuet. Intervjueren innleder, følger opp og avslutter med de spørsmålene han eller hun finner interessante (Kvale & Brinkmann, 2009, Dalen, 2011). Jeg forsøkte å gi informantene rom for utdyping av det de opplevde som viktig, samtidig som jeg forsøkte å beholde den røde tråden underveis i intervjuet. Det var av og til utfordrende fordi intervjuene aldri fulgte en lineær gang slik man kanskje ser for seg når man

utarbeider intervjuguiden. Det krevde at jeg ivaretok den gode samtalen, samtidig som jeg stilte de mest essensielle spørsmålene og merket meg hva informanten allerede hadde fortalt. Jeg følte at prosessen med å gjennomføre intervjuene var enormt lærerikt, og at hvert intervju gjorde meg tryggere i min posisjon. Det var slik sett en personlig utvikling underveis av datainnsamlingen. I ettertid mener jeg intervjuene ga fyldige og gode beskrivelser akkurat slik jeg hadde forhåpninger om. Dette skyldes nok både at informantene var så åpne og dyktige på å formidle sine tanker, men forhåpentligvis også fordi mine spørsmål åpnet for slik refleksjon.

5.4 Bearbeiding

5.4.1 Transkripsjon

Dalen (2011) skriver at transkripsjonen er med på å sette i gang tankene og er en viktig begynnelse på analysen. Intervjuene ble som nevnt tatt opp på med lydopptaker og transkribert i sin helhet. Totalt utgjorde datamaterialet 62 transkriberte sider. Rett etter intervjuene ble det også skrevet ned tanker om samtalen, kroppsspråk og nonverbal kommunikasjon, kontakten oss i mellom og andre viktige momenter.

Alle intervjuene ble transkribert dagen etter. Det lengste intervjuet over to dager. Jeg valgte å transkribere ordrett hva personene sa, slik at jeg holdt meg nært den muntlige formen når jeg senere analyserte personenes utsagn. Jeg unnlot samtidig å transkribere øyeblikk av stamming, da dette ikke var viktig for problemstillingen.

Sitatene som brukes i presentasjon av resultater er modifisert til en mer skriftlig stil for å fremme budskapet, siden det er stor forskjell på det skrevne og det talte ord (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette bidrar også til en ytterligere anonymisering av intervjupersonene.

5.4.2 Analyse av data

Analysen av dataene tok form av flere forskjellige steg. De umiddelbare tankene jeg hadde om materialet var sterkt farget av mine forskningsspørsmål og teorien spørsmålene baserte seg på. Da oppgaven er fenomenologisk basert, var det overordnede målet å finne fram til *informantenes* opplevelse av *sin* hverdag. Det var derfor nødvendig med en induktiv tilnærming til datamaterialet, der formålet blir å glemme det man kan og tenker om emnet og analysere materialet med ”nye øyne” og blanke ark (Dalen, 2011). Jeg tror ikke det er mulig å løsrive seg fullstendig fra den man har lært, lest og tenkt - det ligger implementert i en selv og preger det man ser. Dalen (2011) kaller det førforståelse, som omfatter de meningene og

oppfatningene man har om fenomenet man skal undersøke. Hun mener førforståelsen er uunngåelig, men at løsningen er å benytte den slik at den fører til en bedre forståelse av informantenes opplevelse. Ved å være klar over, og reflektere over egen førforståelse, blir veien mot teoretisering av eget materiale enklere.

Jeg forsøkte således å nærme meg materialet uten klare forutanelser. I fenomenologisk analyse søker man å dele intervjuene i mindre enheter, lete etter mening og temaer i disse enhetene, før man sammenfører dem i en syntese (Gall et al. 2007). Programmet NVivo ble benyttet for å organisere og kode intervjuene, og jeg fulgte her informantenes uttalelser og forklaringer, fremfor egne forskningsspørsmål. Dette viste seg å bli en spennende prosess med mange interessante funn. Spesielt interessant var oppdagelsen av temaene som jeg ikke hadde tenkt på i forkant, eller etterspurt direkte i intervjuet, men som fremsto som felles viktig for informantene. Man kan derfor på en måte si at datamaterialet åpenbarte seg i to deler som var mer eller mindre sammenflettet. Det dreide seg først om de temaene jeg hadde satt på agendaen; svar på mine intervju spørsmål. Den andre delen av intervjumaterialet utformet seg som temaer jeg ikke hadde hatt spesielle tanker om. Det var temaer som steg mer direkte ut fra informantene, som var viktige for *dem*. Temaene som åpenbarte seg, ble naturlig nok også viktige for *meg*, siden det jeg ønsket var å fremme informantenes genuine forståelse. Det ga meg interesse for å dykke ned i nye emner, og det ble viktig for meg å formidle det på papiret. Jeg lette etter meningsenheter i informantenes uttalelser, og disse temaene ble kodet i forskjellige kategorier. Deretter forsøkte jeg å se enhetene i en videre sammenheng der jeg tolket enkeltutsagnene til informantene ut i fra hele intervjuet. Dette for å skape en forståelse av hva som motiverte dem til å svare som de gjorde. Det ga basis for en syntese av meningsenheter der jeg også sammenliknet personene med hverandre. Siste fase innebar å gjenskape tråden med teori på feltet, for å sette funnene inn i en teoretisk ramme. Dalen (2011) beskriver viktigheten av sistnevnte fase. Den handler om å overskride den umiddelbare beskrivelsen til intervju personene for å heve deres uttalelser til et høyere fortolkningsnivå.

Det var store forskjeller i hva personene selv vektla og ønsket å fortelle om. Et tema som var særlig viktig for en informant, ble kanskje ikke nevnt av de tre andre. I tillegg var intervjuene av varierende lengde. Det kan derfor innebære at det er flere temaer å presentere fra de lengste intervjuene, og at det slik sett kan bli en ulik vektig av de forskjellige informantene. En løsning i presentasjonene av resultatene har vært å alltid fremme individuelle perspektiv

på et tema der alle har uttalt seg om det. Men dersom det er emner som fremstår som spesielt viktige og interessante for kun en eller to informanter, er de også tatt med under funn.

Analysen resulterte til slutt i flere ulike kategorier som var relatert til både personenes erfaringer med å stamme og det å snakke flere språk. Disse kategoriene ble sammenfattet til temaer og er presentert i under funn. Sentralt for temaene er at *opplevelsen* vektlegges: De fire temaene som presenteres er 1) *Opplevelsen og betydningen av å stamme*, 2) *Opplevelsen av å være flerspråklig*, 3) *Opplevelsen av å være flerkulturell*, og til sist; 4) *Opplevelsen av å stamme på flere språk*.

5.5 Validitet og reliabilitet

Som nevnt er kvalitativ, fenomenologisk forskning basert på en antagelsen om at mennesker skaper sin egen livsverden. Dette innebærer at det ikke finnes en standardisert og universell virkelighet (Dalen, 2011, Kvale & Brinkmann, 2009). Hvordan kan man da avgjøre en kvalitativ undersøkelse sin troverdighet, gyldighet og overførbarhet? Kvale & Brinkmann (2009) holder frem at objektivitet i en intervjuundersøkelse, handler om å søke objektivitet gjennom subjektivitet. Eksempelvis kan man gjøre undersøkelsen mer gjennomiktig for den subjektiviteten som foreligger: Man øker gyldigheten og troverdigheten til en studie, når man reflekterer over egne valg og er åpen om dem.

5.5.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler om troverdigheten av forskningsresultatene, og i hvilken grad en annen forsker ville kommet frem til liknende resultater. Reliabilitet er derfor viktig under hele forskningsprosessen (Kvale & Brinkmann, 2009). For mest mulig troverdige uttalelser, fokuserte jeg under intervjuene på å stille åpne, ikke ledende spørsmål. Jeg tror det styrker reliabiliteten i transkripsjonen at jeg selv gjorde dette og gjorde det så kort tid etter intervjuene. På den måten kunne jeg fremdeles huske stemningen, betydningen av et tonefall eller en pause, noe som gjorde det enklere å forstå hva personene mente. Samtidig er øyeblikk av stamming utelatt, hvilket kan ha påvirket reliabiliteten i negativ retning. Men dette ble som sagt ikke vurdert som viktig for problemstillingen. I analysen har det vært viktig å finne et tydelig grunnlag i informantenes uttalelser, før jeg har tolket et utsagn i en spesiell retning. Samtidig påpeker Kvale & Brinkmann (2009) at høy reliabilitet av forskningsfunn er et mål, men ensidig fokusering på dette hindrer kreativ tenkning. De

skriver at en egenskap ved kvalitativ forskning og en postmoderne forståelsesramme, er at man nettopp tillater et legitimt fortolkningsmangfold. Slik sett er ikke reliabiliteten svekket dersom en person vil tolke et funn ulikt fra meg; det gir heller uttrykk for de mange mulige fortolkningene som finnes.

5.5.2 Validitet

Validitet handler på sin side om egnetheten av en metode. Hvorvidt man undersøker det man ønsker å undersøke – om *gyldigheten*. Slik sett vil også validitetsspørsmål gjennomsyre hele prosessen; fra planlegging til presentasjon av resultatene (Kvale & Brinkmann, 2009, Dalen, 2011). I planleggingen av prosjektet har det vært viktig å ha et godt teoretisk grunnlag. Jeg har søkt å sette meg inn i både teori om stamming og flerspråklighet generelt. Videre har jeg undersøkt nøye den foreliggende forskning på temaet stamming hos flerspråklige personer. Jeg har også vært bevisst hvordan dette teoretiske grunnlaget kan ha påvirket min førforståelse. Samtidig har jeg i intervjuene og analyseprosessen forsøkt å se bort fra teori for å få frem det genuine perspektivet til mine informanter. Gyldigheten av en undersøkelse handler spesielt om kvaliteten på metoden som benyttes (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg mener et semistrukturert intervju er godt egnet for å undersøke min problemstilling der jeg ønsket å få innblikk i informantenes egne opplevelser. I selve intervjusituasjonen er det en nødvendighet for validiteten at informantene sier hva de mener og er klare i sine uttalelser (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg forsikret meg om dette ved å følge opp informantenes uttalelser og dobbeltsjekke for meninger der noe var uklart. Kvale & Brinkmann (2009) mener at transkripsjon er en svekket, dekontekstualisert versjon av det faktiske intervjuet. Samtidig fremhever de at muntlig og skriftlig språk har ulike regler som bør etterfølges. I transkripsjonsprosessen har jeg vektlagt å fremme informantenes budskap. Det har slik sett foregått en ”oversettelse” fra et muntlig språk, med stamming, til en mer korrekt skriftlig stil i sitatene som presenteres.

Dalen (2011) fremhever at analyse av utsagn må sees ut i fra en større helhetsforståelse, for å være valide. I analysefasen er det søkt å forstå meningen i informantenes enkeltutsagn ut i fra helheten i deres beskrivelse, parallelt med at de forskjellige personenes historier er kontrastert mot hverandre. Det har også vært en forutsetning at det forelå såpass gode beskrivelser fra informantene i materialet. At det i siste omgang er relevant teori som benyttes for å forklare de enkelte funnene, er avgjørende for teoretisk validitet (Dalen, 2011). Dette har på et vis

vært en utfordring å kunne finne et godt teoretisk sammenligningsgrunnlag, siden det er såpass lite forskning på akkurat dette emne. Jeg har forsøkt å styrke den teoretiske validiteten ved å være kritisk på at teorien skal være med på å heve uttalelsene og forklare dem bedre, eventuelt bidra til interessante drøftinger rundt ulikheter i resultatene

5.5.3 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet handler om hvorvidt de resultatene man har fått i en intervjuundersøkelse, lar seg overføre til andre, liknende situasjoner og personer (Kvale & Brinkmann, 2009). Som det vil bli tydelig under presentasjonen av resultatene, så er de fire informantene unike individer som tenker ulikt om mye og har særegne opplevelser. Dette tjener som et argument for at resultatene ikke vil la seg overføre til andre personer. Men det er også et mål innen kvalitativ forskning å benytte den kunnskapen man innhenter, til å forstå både dette og liknende fenomener (Gall et al. 2007, Befring, 2007). Og der det finnes ulikheter blant informantenes opplevelser, finnes det også fellestrekk. Det er derfor å håpe at undersøkelsen kan bidra til bedre forståelse av temaet for andre personer i liknende situasjoner. Men hovedsakelig gjelder resultatet for dette utvalget, og enhver generalisering må vurderes.

5.6 Etiske betraktninger

Begrepet *forskningsetikk* viser til et mangfold av normer og verdier, som er ment å regulere og rettlede forskere som bedriver vitenskapelig virksomhet (NESH, 2006). Etikk og moral henger nært sammen, og forteller oss forskjellen mellom rett og galt, verdig og uverdig: Etikken blir derfor en målestokk for å vurdere hva som er holdbar forskning og forsvarlig menneskelig aktivitet generelt (Befring, 2007). For å bidra til at forskere reflekterer over egne holdninger, blir bevisst viktige forskningsetiske dilemmaer og treffer veloverveide konklusjoner, er det utarbeidet retningslinjer av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Retningslinjene omhandler flere punkter som er ment å dekke vesentlige sider ved forskningsprosessen: Alt fra hensynet til enkeltpersoner og grupper – til forskningssamfunnet og formidling av resultater (NESH, 2006). Dette prosjektet er intet unntak når det gjelder etiske utfordringer og hensyn som må tas, og jeg vil nå redegjøre for de viktigste. Før jeg kunne begynne prosessen med å opprette kontakt med mulige informanter måtte prosjektet meldes Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). NSD vurderer og gir anbefalinger til forskningsprosjekt i henhold til personvernloven (NESH, 2006). Prosjektet ble godkjent den 14.01.13 (se vedlegg 3).

5.6.1 Etiske problemer ved intervju som metode

Intervju som metode er preget av etiske problemer der man er nødt til å finne en likevekt mellom ønske om interessant informasjon og respekt for individets integritet (Kvale & Brinkmann, 2009). Man må altså løpe en balansegang mellom nærhet og distanse til informantene (Dalen, 2011). Et intervju krever en tilstedeværelse og personlig involvering for å få informantene til å åpne seg. Det kan resultere i at personen forteller om private og følelsesladete opplevelser. Samtidig vil disse fortellingene senere bli tolket, analysert og presentert sammen med annen teori. Det kan resultere i en fremstilling som oppleves som vanskelig og utfordrende for personene. Man står derfor ovenfor en solidaritetsproblem: Hva bør formidles, og hva kan forbli mellom intervjuer og informant? (Dalen, 2011). Jeg hadde selvfølgelig et sterkt ønske om å skape verdifull kunnskap som følge av personenes beskrivelser og fortellinger. Men for å ivareta informantene, har det vært viktig med god informasjon om hvordan deres uttalelser vil bli benyttet. Det samme gjelder å sikre personenes anonymitet. Jeg har også vektlagt å ivareta personenes egne forklaringer og refleksjoner i analysen, slik at deres stemme blir tydelig. I formidlingen av resultatene har jeg etterstrebet å vise hele det individuelle spekteret av beskrivelser og meninger, for ikke å gi en ensidig beskrivelse av et emne. Det har også vært viktig å ha som utgangspunkt at prosjektet kan generere bevissthet og kunnskap om fenomenet stamming og flerspråklighet, og at det derfor kan få en positiv tilbakevirkning for informantene.

5.6.2 Fritt og informert samtykke

I NESH (2006) er det et krav om at en person som deltar i et forskningsprosjekt skal gi et fritt og informert samtykke. Informert samtykke innebærer at personen skal motta informasjon som gir en rimelig forståelse av forskningstemaet, hensikten med prosjektet og hvilke følger deltakelsen kan få for personen. Fritt samtykke innebærer at personene ønsker å delta av fri vilje uten noen form for ytre press, og at personen når som helst kan forlate prosjektet, uten at det får negative konsekvenser (NESH, 2006). Mine informanter mottok et informasjonsbrev (se vedlegg 1), der jeg søkte å gi best mulig informasjon om prosjektet, samt at det var helt frivilling å delta. Før gjennomføringen av intervjuene ga jeg ytterligere informasjon om frivilligheten i deres deltagelse, og at de selv bestemte om de ikke ville besvare enkelte spørsmål. Jeg fortalte litt om meg selv, beskrev hva prosjektet handlet om, om oppgavens omfang og hvordan den ville være tilgjengelig senere. Flere av personene var nysgjerrige på

prosjektet og jeg forsøkte å svare dem så godt jeg kunne slik at de fikk en best mulig forståelse.

5.6.3 Konfidensialitet og anonymisering

Retningslinjer om konfidensialitet er begrunnet ut i fra vernet om frihet og privatlivets fred (NESH, 2006). Konfidensialitet innebærer at opplysninger som kan identifisere personene, oppbevares forsvarlig og ikke avsløres (Kvale & Brinkmann, 2009). Som forsker må man ikke benytte eller videreformidle informasjon som kan skade informantene, og datamaterialet må vanligvis anonymiseres (NESH, 2006). Anonymisering av intervjupersonene vil beskytte deltakerne mot gjenkjenning og mulige ubehagelige konsekvenser, og blir slik sett et etisk krav. Samtidig påpeker Kvale & Brinkmann (2009) at anonymisering kan føre til at forskeren tillater seg å fortolke intervjuene uten at noen sier i mot, hvilket fratar informantene deres *stemmer* i en undersøkelse.

Det var viktig for meg å oppbevare alle opplysninger om informantene på en sikker og forsvarlig måte. Alle elektroniske filer som lydopptak, transkripsjoner og andre tekstfiler var passordbeskyttet, og ble ikke oppbevart sammen med personenes navn. E-postkontakt ble slettet fortløpende, og samtykkeerklæringen som personene undertegnet ble innelåst. Anonymisering av informantene var en selvfølge helt fra planleggingen av oppgaven. Men da det viste seg at noen av informantene var spesielt opptatt av å ikke bli gjenkjent, ble det nødvendig å ta ekstra forhåndsregler i presentasjonen av resultatene. Eksempelvis hadde det sikkert vært av forskningsmessig interesse å presentere informantene som fire ulike kasus med egne profiler. Dette for å vise de ulike opplevelsene og individuelle forskjellene som kjennetegnet de fire, og anonymiseringen kunne da tatt form av fiktive navn eller lignende. Men av hensyn til bevaring av personenes identitet, og for å hindre at noen kan gjenkjenne dem på bakgrunn av mønstre i deres svar, gjøres det ingen link mellom uttalelser og eksempelvis alder, kjønn, språkbakgrunn, eller bosted. Det er derfor jeg heller ikke presenterer mye informasjon om personene under beskrivelsen av utvalget over. Personene omtales kjønnsnøytralt som person/informant. Språket de snakker fra hjemlandet omtales konsekvent som morsmålet, og i sitat der hjemlandstilhørighet blir nevnt, så er dette utelatt i teksten. Personlige fortellinger er også presentert på en slik måte at det ikke skal være mulig å gjenkjenne en person blant deltakerne. Samtidig var det viktig å balansere dette mot å

presentere personene på en ærlig måte slik at deres syn, følelser og opplevelser kommer frem på et genuint oppriktig vis, ikke bestemt av mine fortolkninger.

Med det er det tid for å fremme nettopp deres opplevelser; i neste kapittel presenteres undersøkelsens resultater.

6 Presentasjon og drøfting av resultatene

I dette kapitlet presenteres funnene fra intervjuene, og de drøftes i lys av den teoretiske rammen. Her ønsker jeg å fremme alle de personlige opplevelsene og erfaringene til de fire informantene jeg intervjuet og besvare problemstillingen: *”Hvordan opplever flerspråklige personer som stammer, det å leve med en taleflytvanske?”* Resultatene presenteres under fire hovedtemaer som setter fokus på ulike sider ved deres erfaringer. Temaene er presentert som 6.1: *Opplevelsen og betydningen av å stamme*, 6.2: *Opplevelsen av å være flerspråklig*, 6.3: *Opplevelsen av å være flerkulturell*, og til sist 6.4: *Opplevelsen av å stamme på flere språk*. *Opplevelse* står med andre ord sentralt og er ment å favne om informantenes personlige erfaringer, tanker og refleksjoner om egen livsverden.

6.1 Opplevelsen og betydningen av å stamme

I dette delkapitlet vil jeg presentere funn som kan relateres til det å leve med taleflytvansen stamming. Hvilken betydning det har hatt, og har for informantene. Jeg presenterer informantenes egne teorier om stamming, hvilke reaksjoner de har fått fra omverdenen, hva det har betydd for deres livskvalitet, samt deres tanker om aksept fra andre og seg selv. Videre presiserer viktigheten av å unngå stereotypiske antagelser om mennesker som stammer.

6.1.1 Personlige teorier om stamming

Som nevnt har mennesker en trang til å skape mening og forstå verden rundt seg, derfor skaper man teorier og årsaksforklaringer (Packmann & Attanasio, 2004, Guitar, 2006). Personer som lever med en taleflytvanske er intet unntak. Dermed kan man anta at det finnes et sterkt ønske å forstå fenomenet og utvikle en slags forklaring på *hvorfor* man stammer. Det ble tydelig under intervjuet at informantene, i varierende grad, var opptatt av å forklare hva som forårsaket stammingen, og de hadde utviklet visse teorier som hjalp dem å systematisere verden.

Alle informantene hadde en eller flere nære familiemedlemmer som stammet, og dermed var det en klar arvelighetsfaktor inne i bildet. Dette var noe flere av personene også påpekte:

”Jeg tror det ligger i genene på en måte. I blodet som folk sier.”

En annen sier:

”Også har jeg veldig mange i familien som stammer.”

Det er en ganske utbredt antagelse at stamming ofte er knyttet til flere personer i en familie (Guitar, 2006). Undersøkelser om stamming har bekreftet at stamming har en tydelig arvelighetskomponent (Bloodstein, 1995, Månsson, 2000). Flere av informantene uttrykker en bevissthet om at stamming er arvelig, og kan være med på å forklare hvorfor de har en taleflytvanske. De nevner begrep som genetikk og snakker om at stammingen kan ”arves”, fra ulike familiemedlemmer.

Riktignok var dette ikke den eneste forklaringen informantene var inne på. Flere av intervjupersonene mener stamming kan forklares ut fra forhold i språklig prosessering: Som planlegging, en forstyrrelse eller en form for disharmoni i hva man ønsker/planlegger å si, og hva man produsere. En informant opplevde at når det var mye bakgrunnsstøy og bråk, ble stammingen forverret:

”Kanskje det støyet gjør at den forstyrrelsen i hjernen min da, den delen av hjernen som styrer talen... Kanskje den blir forstyrret hvis det er mye lyd og sånt rundt.”

Informanten viser til et område i hjernen som styrer talen, og at dette området er sårbart for forstyrrelse. Forklaringen kan knyttes til flere teorier, blant annet mener Van Riper (1982), at stamming skyldes en avbrytelse av *timing*en eller programmeringen. Altså planleggingen og gjennomføringen av en talesekvens. Guitar (2006) viser også til at det er et lite effektivt språknettverk som fører til forstyrrelser som gir talebrudd og som igjen påvirker den auditive prosesseringen. Man kan av dette tenke seg at en svekket auditiv prosesseringsevne er ekstra sårbar ovenfor ytre støy og bråk, hvilket Van Riper (1982) faktisk beskrives i et kasus. Denne personen opplever det på samme måte.

En annen informant mener stamming har noe med planlegging å gjøre, og at når man ikke tenker så nøye gjennom hva man skal si, fordi man for eksempel er helt avslappet eller påvirket av alkohol, så vil man oppleve mindre stamming.

”Det kan hende fordi da tenker jeg ikke før jeg snakker, det kommer bare ut av min munn, og det har noe med stamming å gjøre. At man tenker på hva man skal si, før man gjør det. Det kan hende.”

Dette er interessant, fordi forklaringen kan synes å være i uoverensstemmelse Kolk & Postma (1992) som mener stamming oppstår fordi det oppdages feil i den planlagte artikulasjonsrekken som ikke kan repareres raskt nok. Også Van Riper (1982) mener at stamming skyldes brudd i planleggingen og gjennomføringen av talen.

Denne informanten mener derimot at når man ikke planlegger så nøye hva man skal si, så flyter talen bedre. Dette kan kanskje tolkes som at psykososiale forhold, slik som forventninger til en gitt situasjon, også kan virke inn på taleflyten. Ved at personen er avslappet og ikke tenker for mye gjennom hva vedkommende ønsker å si, kan det gi færre talebrudd.

En annen person mener at alle mennesker stammer i større eller mindre grad, i hvert fall i visse situasjoner:

”Jeg synes at alle personer her i verden stammer. Når man blir redd eller noe, så stammer alle. Men så er det noen som stammer mer, og det er oss da, som du har snakket med. Så folk har på en måte stamming i seg.”

Informanten forklarer videre at stamming er gradert med forskjellige alvorlighetsgrader, men at alle mennesker stammer i en eller annen form. Ideen kan knyttes til Bloodsteins (1995) kontinuitetshypotese som går ut på at det ikke er kvalitative forskjeller mellom normal ikke-flytende tale og talebrudd karakterisert som stamming. Det er en interessant teori, som dessverre har lite støtte fra empiri (Shapiro, 2011, Guitart, 2006). Informanten er riktignok inne på et viktig poeng, nemlig at ingen personer snakker med fullstendig flyt. Alle opplever i varierende grad brudd i talen som eksempelvis pauser eller omskrivninger, men det er vanlig å skille dette fra det man definerer som stamming (Garsten & Lundström, 2008).

En siste forklaring som nevnes av en informant, går ut på at det er en slags usynkronisering, mellom det hjernen ønsker å si, og det munnen faktisk klarer å produsere. Personen uttrykte at det var så mange tanker som skulle deles på en gang slik at munnen ikke rakk å formulere alt, som førte til stamming. Løsningen lå derfor i å finne en felles hastighet mellom tankene personen ville uttrykke, og talen. Forklaringen har visse likhetstrekk med flere av teoriene som vektlegger misforholdet mellom det som planlegges og det som produseres av tale (Guitart, 2006, Van Riper, 1982, Kolk & Postma, 1992).

Det er interessant å se at personene har individuelle ideer om årsaken til stamming. Den forklaringen som var mest gjennomgående viste seg å være arvelighetsfaktoren. For øvrig var det også andre forklaringer som var tilpasset personenes opplevelse av og erfaringer med å stamme. Det er usikkert hvor disse teoriene har sin opprinnelse. Om dette er noe de har lest om, blitt fortalt eller på andre måter tilegnet seg, eller om dette dreier seg mer om personlig teoridanning ut fra erfaring. Mest sannsynlig kan det være en kombinasjon. Det ble uansett tydelig under intervjuene at det var viktig for flere av informantene å skape mening rundt og kunne forklare fenomenet stamming. Jeg antar det fordi dette ikke var noe jeg etterspurte, men som informantene spontant fortalte underveis i intervjuene.

6.1.2 Lytterreaksjoner

Stamming er en kommunikasjonsvanske som virker inn på hele miljøet en person befinner seg i (Shapiro, 2011, Shames, 1989). Mennesker som stammer opplever i mange tilfeller å mislykkes i kommunikasjon. De lever med krav og forventninger fra omgivelsene som de ikke makter å oppfylle. Dette gir negative reaksjoner og evaluering fra omgivelsene, hvilket vil innvirke på personen som stammer i stor grad (Van Riper, 1982, Klompas & Ross, 2004).

Alle informantene forteller om opplevelser med negative reaksjoner fra lyttere rundt med varierende alvorlighetsgrad. Tre av informantene nevner direkte situasjoner med mobbing. For alle de tre var dette tilknyttet barneskolen, både fra lærere og medelever. For en person var det kun snakk om en kortere periode, og vedkommende opplevde senere forståelse og aksept etter at lærerne tok tak i problemet. For de to andre var situasjonen verre. En person beskriver reaksjoner fra lærerne:

"Jeg fikk spørsmål som: "Er du syk?" og: "Hva er det som feiler deg?" av lærerne. Det var veldig flaut, og når det var sånn, da ble det bare verre og verre. Jeg ville helst ikke rekke opp hånda og lese høyt for klassen. Jeg rakk aldri opp hånda, hvis ikke læreren sa: "Nå er det din tur." Det gjorde jeg aldri."

Negativ reaksjoner fra omgivelsene, i dette tilfelle lærere, fikk betydning for hvordan personen utfoldet seg på skolen. En annen informant beskriver en lignende opplevelse blant flere episoder fra skoletiden:

”Når jeg skulle lese høyt, var det en av elevene som gikk i samme klasse som begynte å mobbe meg. Jeg vet ikke om han gjorde det der og da, eller om han gjorde det etterpå. Det husker jeg ikke. Men jeg husker at jeg gråt mye. Jeg tror fra den episoden der jeg begynte å få angst. Jeg kan jo kalle det for et vendepunkt i livet mitt. Etter det var jeg redd for å lese høyt.”

Opplevelsen av å bli mobbet av medeleven har fått så stor betydning at informanten kaller det et vendepunkt i livet. Mobbing på grunn av stamming kan gi langvarige negative konsekvenser for den det gjelder (Blood & Blood, 2004). Dessverre er dette ikke et uvanlig problem: Blood et al. (2011) fant at mobbing av ungdommer som stammet var et høyfrekvent problem i deres utvalg. Guita (2006) skriver at negative reaksjoner fra omgivelsene kan få store betydninger for en persons tanker om seg selv, og holdning til det å prate. På lang sikt kan slike følelser bli en like stor del av taleflytvansken som talebruddene. For disse to informantene førte erfaringene med mobbing på skolen til at de utviklet unngåelsesatferd, nemlig stillhet som strategi:

”Jeg sa ikke noe på skolen, jeg var stille. Ikke de første årene i hvert fall. Frem til fjerde klasse da var jeg... Stille. Og fra femte klasse til åttende så hadde vi mange flere fag på skolen og da måtte du reise deg opp og svare på det som læreren spurte om. Jeg gruet meg veldig, hver gang det var noe sånt, når vi hadde muntlige eksamener og sånt.”

For den andre informanten lå episodene med mobbing i bakhodet og førte til unngåelsesatferd som hemmet sosial interaksjon med andre. Vansken satt begrensninger for livsførselen:

”Jeg var nesten stille i tre år og jeg snakket nesten aldri i klassen, bare når jeg måtte snakke. Selv om jeg er en person som er veldig glad i sosiale ting. Jeg vil for eksempel være sammen med andre, feste, leke og gjøre ting som er morsomt. Jeg er ikke sånn at jeg vil holde meg unna de andre, bare det at jeg var redd. Så jeg var stille på videregående.”

Den fjerde informanten nevner ikke mobbing, men negative opplevelser på skolen mer indirekte, som at det var vanlig at noen lo og andre reaksjoner som var *”ikke så hyggelige”*.

Hvilke reaksjoner personene møter på i dag er mer forskjellig. Noe opplever fremdeles latter og avbrytelser, som for denne informanten:

”Noen ler, noen tar det normalt. Andre vil ikke høre, de orker ikke vente til jeg får snakket ferdig. De avbryter meg ofte eller prøver å si det jeg vil si, for å hjelpe meg eller noe.”

En annen informant sier:

”Jeg blir jo ikke erta lengre, men jeg er fortsatt veldig usikker når jeg snakker med folk som jeg ikke kjenner. De begynner jo ikke å le, men det kan hende de fniser litt den første gangen jeg gjør det. Men så hører de at det ikke er tull og da stopper de.”

Disse to opplever fremdeles reaksjoner som kan oppleves som ubehagelige, på grunn av taleflytvansken, og slike reaksjoner nevnes av ytterligere en informant.

6.1.1 ”Det påvirka alt”

Det virker som at situasjonene med negative lytterreaksjoner har merket de personene forskjellig. Spesielt en person beskrev mobbingen som et vendepunkt i livet som førte til angst og redsel for å prate. Det blir tydelig at dette har påvirket livskvaliteten, slik informanten forklarer:

”Hver gang jeg tenker på det, så får jeg en dårlig følelse. Veldig dårlig følelse, for det påvirka alt. For når de andre gikk på fest så var jeg hjemme, jeg gikk ikke på fest.”

For vedkommende, ble taleflytvansken altoppslukende. Personen gir uttrykk for at bare å tenke på det nå gir en ubehagelig følelse, fordi taleflytvansken hindret livsutfoldelsen. For mange mennesker som lever med stamming, innebærer det mye lidelse (Shapiro, 2011). Det kan føre til redusert livskvalitet på områder som sosial og emosjonell fungering, og forholdet til andre rundt, slik som jevnaldrende, hvilket er dokumentert av flere studier av voksne som stammer (Craig et al. 2009, Koedoot et al. 2011, Klompass & Ross, 2004). Mye kan tyde på at informanten har utviklet negative tanker og holdninger om seg selv som kommunikator (Guitar, 2006). Et lyspunkt i denne historien er at vedkommende nå opplever situasjonen annerledes. I dag har stamming mindre betydning i livet.

En annen person i utvalget fortalte at stammingen var noe personen tenkte mye på og følte en usikkerhet overfor det å prate. Dette gjaldt spesielt med ukjente mennesker fordi personen var redd for ”slemme” eller ”frekke” bemerkninger fra andre. En annen informant satt disse ordene på sin opplevelse:

”Det var ikke gøy, det har vært vanskelige tider... Det å stamme det går på en måte i perioder. Noen perioder så stammer man ikke mye og andre perioder så er det helt forferdelig. Verst av alt er jo tidene man stammer mest...”

Unngåelse og stillhet, redsel for ubehagelige kommentarer og et uttrykk for å ha opplevd vanskelige tider, kan samlet tjene som demonstrasjon på at stammingen i varierende grad har påvirket personenes grad av tilfredshet eller velbehag i livet: Det har påvirker deres livskvalitet. Dette dreier seg både om tidligere tider og situasjonen i dag. På samme tid har flere av personene opplevd en utvikling, og beskriver en økende grad av aksept både fra seg selv og fra andre.

6.1.2 Aksept og selvaksept

Plexico et al. (2009a, 2009b) beskrev hvordan personer som stammet taklet og mestret sin situasjon på forskjellige vis. Mestringsstrategiene utviklet seg fra å være preget av unngåelse og flukt, som ofte ga negative ringvirkninger, til mer aktørrettede måter å håndtere taleflytvansken på. Sistnevnte strategier handlet om et større fokus på seg selv og å akseptere stammingen som en del av en selv. Resultatene av dette ble positive reaksjoner fra omgivelsene.

Flere informanter i denne undersøkelsen viste til at de i dag aksepterte stammingen i større grad og var åpne om sine vansker. To informanter uttrykker dette som et spesielt viktig tema, ved å prate mye om det. En annen informanten er mer uklar i hvor stor innvirkning stammingen har på hverdagslivet og nevner ikke aksept spesielt. For den fjerde personen blir dette utsagnet et tegn på at stammingen vies lite oppmerksomhet noe som kan innebære en aksepterende holdning:

”I dag tenker jeg ikke på det i det hele tatt! Jeg lever et helt normalt liv. Jeg er et vanlig menneske: Jeg jobber, jeg har venner, jeg har familie. Ikke noe stress!”

Personen forteller ikke så mye om veien mot denne avslappede innstillingen, men som nevnt vil det at en person selv aksepterer sin taleflytvanske, gjerne føre til at omgivelsene viser gjensidig aksept (Van Riper, 1982). Dette er kanskje tilfellet for denne personen.

De to førstnevnte informantene beskriver begge en lang vei fra en barne- og ungdomstid med mye skam og frykt, til en voksentid der de gradvis har tilegnet seg en annen holdning hvor

stamming er akseptert som en del av dem. For den ene personen, har ikke stammingen så stor betydning lengre:

”Jeg tenker ikke så mye på det faktisk. Og nå stammer jeg mindre synes jeg. Jeg vet ikke hva andre synes, når du hører meg og sånn, men selv så har jeg akseptert min stamming og jeg tenker ikke så mye på det. Også er jeg mer åpen og forteller om min stamming.[...] Men det tok veldig lang tid å akseptere det faktisk. Det er tre-fire år siden egentlig.”

Det kan virke som at for denne personen har det å akseptere stammingen ført til at taleflytvansken oppleves som mindre tilstedeværende. Personen forteller at veien dit var lang, og at det ikke skriver seg så langt tilbake i tid. For vedkommende ble forståelse fra andre avgjørende for en begynnende egenaksept. Personen beskriver situasjonen i ungdomstiden:

”Alle skjønnte det, venner og sånn på skolen, så det var ikke noe problem. Selv om jeg hadde sånne fremvisninger på skolen og selv om de ikke skjønnte noe av det jeg sa, så ble jeg akseptert. Da var det mye lettere for meg. Jeg tenkte ikke på det etterpå, hvor mye jeg stamma og sånn. [...] På den måten, det var da jeg begynte å akseptere min stamming. Når jeg var liten, så hadde jeg vansker med å akseptere det og jeg hadde ikke nok kunnskap egentlig.”

Det at andre viste forståelse og aksept, bidro til at personen selv begynte å akseptere taleflytvansken. I studien av Plexico et al. (2009b) var det omvendt. Der førte selvaksept til at omgivelsene viste det samme, hvilket støttes av Van Riper (1982). Kanskje kan man anta at dette forholdet er sirkulært: Å begynne å akseptere stammingen som en del av en selv, kan bidra til at andre gjør det samme. Men også det at andre viser at de aksepterer deg, kan overføres til en selv. Slik var tilfellet for denne personen.

Vedkommende forteller også at det var verdifullt å møte andre mennesker som var i samme situasjon, som delte sine erfaringer. En annen faktor som personen mener har vært viktig, er alder og modningsnivå:

”Jeg begynte da, men det tok lang tid før jeg aksepterte det fullt. Det kan hende at jeg har blitt mer voksen og moden. Ja det har mye å si.”

For den andre personen som vektla temaet akseptering, var også alder en faktor, og at personen begynte å involvere seg mer i samfunnet:

”Jeg ble mer aktiv i samfunnet, og jeg tror at da fikk jeg litt mer avslappet forhold til min stamming.”

I motsetning til ovennevnte person, som vektla aksept fra andre, ble egen holdningsendring trukket fram av denne personen:

”Livet vårt er stort sett kunnskap og holdning. Så hvis man har kunnskap og en bra holdning, da blir livet enklere. Jeg tror ikke det bare gjelder stamming, det gjelder alt. Det er jeg helt overbevist om. Fordi du kan ikke styre folk når du snakker med dem, men du kan styre deg selv.”

Informanten setter ord på hvor viktig det er å ha en egenaksepterende holdning i møte med personer i omgivelsene fordi egen holdning er det eneste man rår over selv. Informanten forteller at holdningen igjen har ført til at personen opplever aksept fra andre på ulike arenaer, slik som i arbeidslivet. Shapiro (2011) beskrev den nære sammenhengen mellom taleflyt og egen holdning, og at holdningsendring hos en selv får betydning for opplevelsen av problemet. Denne informanten illustrerer gjennom sin fortelling hvordan dette kan foregå i praksis. Personens holdning er i tråd med det man omtaler som agentrettet, eller konfronterende (Plexico et al. 2009b, Koedoot et al. 2011). Igjen kan man tenke at forholdet mellom egenaksept og andres aksept er sirkulært og sammenfallende. For to av informantene har fremveksten av andres og egen akseptering ført til at taleflytvansken har en mindre viktig betydning i livene deres i dag.

6.1.3 ”Stamming er ikke *hele* meg”

Å akseptere at man er en person som stammer, har vist seg å være av betydning for enkelte personers selvfølelse (Plexico et al. 2009b, Koedoot et al. 2011, Van Riper, 1982). Allikevel er ikke det å stamme og være åpen om det, det samme som å identifisere seg som ”en stammer.” Man vet at stamming rammer vidt forskjellige mennesker over hele verden, og det er utvilsomt at personer som stammer tilhører en heterogen gruppe (Guitar, 2006, Smith & Kelly 1997). Det at stamming ikke er den eneste markøren for ens personlighet, ble spesielt vektlagt av en informant.

”Jeg synes ikke at stamming er hele meg, det er bare en bitteliten del av meg. Jeg vil ikke at folk skal se på meg og si: ”Det er [vedkommende] som stammer.” For det er ikke hele meg! [...] Man skal ikke dømme eller sette merkelapp på en som stammer som en ”stammer.” For stamming er ikke så veldig viktig.”

Det blir tydelig at det er vesentlig for personen å ikke bare assosieres med sin taleflytvanske. Gjennom dette utsagnet minnes man om de unike egenskapene som finnes hos personer som stammer, og om at det er mange andre aspekter ved menneskers personlighet som er verdt å merke seg, fremfor en taleflytvanske. En annen informant tydeliggjør dette gjennom utsagnet:

”Noen ganger har jeg møtt folk som stammer og tenkt: ”Herregud, det eneste som er felles mellom meg og vedkommende er av vi begge stammer.” Det er veldig viktig å ikke sette folk i bås, fordi i realiteten så er det ikke sånn. Det er som å dele inn folk som er glad i blåfarge, og folk som ikke er glad i blåfarge, det blir nesten like dumt.”

Personene som er intervjuet har det til felles at de alle stammer, men ut over det er de særegne individer som man må unngå å ha stereotypiske antagelser om. De har varierte erfaringer, historier og interesser - i likhet med alle andre mennesker.

For informantene i denne oppgaven finnes det likevel en annen felles markør: De er alle personer som behersker mer enn et språk - de er flerspråklige.

6.2 Opplevelsen av å være flerspråklig

Som det ble tydeliggjort tidligere i oppgaven, så er flerspråklighet ikke en enten/eller kategori; det er et komplekst fenomen som best kan forstås som ulike graderinger (Wagner et al. 2008). Individuelle personer kan være flerspråklige på mange ulike vis, med hensyn til både ferdighetsnivå, språkbruk og betydning for identitetskonstruksjon (Baker, 2006). Informantene i denne oppgaven var intet unntak. Deres opplevelse av å være flerspråklig influeres av ulike forhold, og bekrefter at språk i seg selv er multidimensjonalt. Jeg vil først rette fokuset mot deres beskrivelse av *bruken* av de ulike språkene.

6.2.1 Språkbruk

I hvilke situasjoner og med hvilke personer språkene ble benyttet, viste tydelige funksjonsforskjeller. Språkene ble benyttet på atskilte domener i personenes liv. Av naturlige årsaker var norsk forbundet med majoritetssamfunnet. Informantene beskrev blant annet bruken av norsk slik:

”Når jeg er på jobb så snakker jeg selvsagt på norsk. På skolen, ute, da snakker jeg norsk.”

”Så snakker jeg mest norsk da, på jobben og på fritida og sånn. Det er ikke mye jeg bruker [morsmålet] nå, det er mest norsk. Også snakker jeg litt hjemme.”

”På skolen selyfølgelig. Ute, som utesteder, shoppingsentre, med venner.”

Alle intervjupersonene viser til at norsk ble benyttet i skole- og studiesammenheng, på jobb, i daglige gjøremål, men også på fritiden og noen ganger i hjemmet. Språket knyttes først og fremst til domener som er gjeldende for majoritetssamfunnet og der majoritetsspråket norsk er nødvendig å benytte. Baker (2006) påpeker at personer som er medlem av en minoritetsgruppe, ofte opplever en splittelse av språkets kommunikative og symbolske funksjon. Informantene i undersøkelsen viser til at språkbruken har en slik atskilt funksjon. Morsmålet hadde et mer begrenset bruksområdet. Det ble benyttet hjemme med familien, samt med nære venner. En informant uttrykte at morsmålet hørte familien til:

”Når jeg snakker med familien, da snakker jeg mitt morsmål. For det blir litt rart hvis jeg begynner å snakke norsk med dem, det blir ikke riktig for meg.”

Vedkommende setter ord på at selv om norsk er språket som brukes mye i hverdagen, er morsmålet forbundet med familien, som også gjelder for de andre personene. Forbindelsen mellom morsmålet og familien/nære venner, uttrykker viktigheten språket har for identiteten. Edwards (2012) fremhever at språket er nært sammenflettet med følelse av tilhørighet, og at man viser tilknytning til en gruppe gjennom språket man benytter.

I tillegg til sitt morsmål og norsk, forteller personene om bruk av øvrige språk. Øvrige språk ble brukt i situasjoner der det var påkrevd. Det dreide seg enten om at kommunikasjonspartneren verken forsto deres morsmål eller norsk, eller at det på grunn av andre forhold ved situasjonen var tilbørlig å snakke disse språkene.

Man ser at det er tydelige skiller i hvilke domener personene benytter de forskjellige språkene. Norsk anvendes i mange daglige situasjoner i samfunnet, morsmålet er språket som er knyttet til familien og til deres tilhørighet til hjemlandet og hjemkulturen. Dette er i tråd med at det er kommunikative behov som er årsaken til at flerspråklighet oppstår hos personer og grupper (Grosjean, 2008).

Cummins (2000) hevder at graden av integrering i et nytt land avhenger mye av at man tilegner seg tilstrekkelige språkferdigheter. Informantene nevner utstrakt bruk av norsk, jeg

vil nå redegjøre for hvor godt personene mener de behersker ulike språk - deres opplevelse av egne språkferdigheter.

6.2.2 Språkferdigheter

Språket kan ikke løsrives fra konteksten det benyttes i, og ferdigheter må på den måten ses i relasjon til situasjonens krav. I tillegg vil en flerspråklig person aldri være som to (eller flere) enspråklige personer i en. Språkferdighetene er spesialisert til visse domener i personens liv (Gorsjean, 2008). Dette avsnittet er basert på informantenes selvoppfatning om egne språkferdigheter, og vil slik sett bety at ferdighetene blir vurdert ut fra om språket fungerer hensiktsmessig i personenes hverdag.

Det varierte mellom intervjupersonene hvor godt de synes de forsto eller snakket et språk, men felles for de tre som flyttet til Norge i ungdomsårene var at de alle følte seg tryggest på morsmålet og at det utgjorde det sterkeste språket. To informanter beskriver det slik:

”Veldig godt. Jeg forstår nesten alt, nesten. Det er bare politiske ord og vitenskapelige ord som jeg ikke forstår. Men ellers, sånn daglig språk, nyheter, aviser er helt greit.”

”På morsmålet mitt kan jeg uttrykke mer følelser, det som er i mine tanker. Jeg kan uttrykke det uten å ha noen problemer. Men kanskje når jeg skal skrive en artikkel, da tror jeg at jeg får litt problemer. Når man skal skrive da trenger man litt andre ferdigheter, enn når man snakker.”

Den fjerde personen som var mer balansert mellom norsk og morsmålet opplever mindre ferdighetsforskjeller, men sier om morsmålet:

”Jeg kan snakke det flytende, men det er sånn muntlig språk, så jeg kunne ikke jobbet som nyhetssender, fordi de bruker veldig mange vanskelige ord.”

Personen var tilbøyelig til å mene at forståelsen av norsk kanskje var bedre enn morsmålet:

”Jeg forstår det veldig bra. Jeg synes kanskje jeg forstår det bedre enn jeg forstår mitt eget morsmål. Men det er jo fordi jeg har gått på skole her og lært sånne ord, store ord. Som man hører på nyhetene og leser i bøker og sånt.”

Utsagnet illustrerer at mange ulike komponenter ved flerspråkighet virker inn. For denne personen kan skolegang på norsk ha bidratt til at ferdighetene på norsk nå overgår

ferdighetene på morsmålet. Paradis et al. (2011) understreker at tilhørighet til en gruppe og språk og dette språkets status i samfunnet får betydning for språkutviklingen. Personer som tilhører en minoritetsgruppe kan oppleve at minoritetsspråket er truet, og stå i fare for språktap.

I hovedsak viste informantene til at de brukte norsk på en funksjonell måte. En person uttalte at norsk var en så vanlig del av hverdagen at vedkommende ikke reflekterte spesielt over det lengre. En annen person beskrev derimot at det av og til var nødvendig å slå opp ord og uttrykk i en ordbok eller lignende. En annen informant viser til god forståelse, men at det var verre med muntlig norsk:

”På norsk er jeg noen ganger redd for å si ting feil. For meg, er jeg litt mindre trygg på norsk, enn mitt morsmål.”

Noen nevner også at den skriftspråklige evnen er bedre på enten norsk, eller morsmålet, litt avhengig av hvor mye erfaring de har med å skrive på respektive språk. Interessant nok kunne morsmålet være språket med best forståelse og muntlige ferdigheter, mens norsk var allikevel var det sterkeste språket til personen rent skiftlig. Dette reflekterer hvor sammensatt språket er, og at det ofte finnes funksjonsforskjeller mellom ulike språkmodaliteter (Edwards, 2012).

Når det gjaldt andre språk enn morsmålet og norsk, var det store individuelle forskjeller både i hvor utstrakt bruk det var og hvor gode ferdigheter personene mente de hadde. Noen informanter snakket et språk nesten like godt som enten morsmålet eller norsk, mens andre hadde mer begrensede kunnskaper. Eksempelvis grei forståelse, men lite muntlige ferdigheter. To personer snakket et andrespråk i tillegg til morsmålet før de migrerte til Norge. Blant dem mente en informant at det var vanskelig å opprettholde dette andrespråket:

”Jeg bruker ikke det språket her så ofte, og da glemmer jeg mer og mer med tiden.”

Som nevnt kan personer som tilhører en språklig minoritet kjenne på en risiko for at majoritetsspråket tar over og arvspråket går tapt. Informanten som har bodd lengst i Norge påpeker dette og uttrykker et savn etter å mestre morsmålet til det fulle.

”Jeg skulle ønske at jeg hadde lært morsmålet mitt fullt før jeg lærte et annet språk. Selv om jeg da hadde hatt en sånn ”utlendingaksent” så hadde jeg kunnet språket mitt bedre. Det hadde vært bedre for meg.”

Personenes beskrivelser tydeliggjør at de befinner seg i en kompleks språklig hverdag. Deres opplevelser og forklaringer reflekterer de mange forholdene ved språk som gjør det til et multidimensjonalt fenomen. (Edwards, 2012, Baker, 2006).

6.2.3 ”Nå har språket blitt en del av meg”

To av informantene fortalte at norsk var i ferd med å bli en mer implementert del av dem selv, noe som kan sees i sammenheng med språkidentitet og tilhørighet:

”Nå synes jeg ikke at jeg har noen problemer med norsk, jeg skjønner det meste. Jeg tenker ikke på det, det er blitt vanlig. Det er som mitt språk nå, jeg tenker ikke over det.

En annen informant forklarer:

”I starten følte jeg at det er meg og det er språket. Men nå på en måte, har språket blitt en del av meg. Det er sånn at når jeg går ut og snakker så tenker jeg ikke på det en gang at jeg snakker norsk, det er helt normalt nå.”

Uttalelsene kan knyttes til en gradvis endring av språkidentiteten. Flerspråklige personer har gjerne én identitet, men den er ofte påvirket av ulike språk og kulturelle forhold (Edwards, 2012). For disse to informantene var deres språkidentitet tidligere knyttet opp mot morsmålet og andre opprinnelsesspråk. Sistnevnte utsagn viser at den nye språket – norsk – og personen tidligere var adskilt. Etter hvert har personene gradvis begynt å identifisere seg mer med norsk, og norsk er nå en naturlig implementert del av dem og deres identitet. En annen markør for identitet og kulturtilhørighet, i tillegg til en språklig ferdighetsdemonstrasjon, er kodeveksling (Paradis et al. 2011, Edwards, 2012).

6.2.4 ”Jeg pleier å lage mine egne ord”

Tre av personene forklarte hvordan de blandet forskjellige språk i samme ytringer, altså kodevekslet. En informant sier:

”Vennene mine og jeg, selv om de også snakker samme språk som meg, så snakker vi mest norsk. Men så har vi ord da, i det norske. Vi sier noen få ord på [morsmålet] også er det litt norsk. [...] Vi blander litt på en måte, det er veldig mange ord vi har på [morsmålet] som er veldig morsomme som vi ikke har her på norsk. Derfor bruker vi sånne småord.”

Personen viser til at det i hovedsak snakkes norsk blant vennene, men at enkeltuttrykk fra morsmålet flettes inn. En annen informant blandet på en annen måte:

”Jeg pleier å lage mine egne ord. Når jeg er sammen med venner og sånn så blander jeg norsk og [morsmålet] og lager et ord av det.”

Informanten forklarer at dette gjør det mulig å unngå ord som er vanskelig å si med flyt. Man kan heller lager en ny og enklere versjon av ordet, hvilket kan anses som unngåelsesatferd (Van Riper, 1982). På samme tid utgjør kodevekslingen noe mer enn en måte å unngå ord slik det blir tydelig:

”Det blir bare mellom oss, gjengen eller sånn. [...]Samtidig så har vi det moro. Vi prøver alle å finne på morsomme ord og leke med det.”

Kodeveksling anses som en demonstrasjon på lingvistiske ferdigheter (Paradis et al. 2011). Samtidig sier det mye om identiteten til personene. Det viser en form for sosiokulturell tilhørighet til en gruppe og uttrykker intimitet (Edwards, 2012). Dette blir tydelig i utsagnene fra disse to informantene: Kodeveksling foregår mellom venner, innad i gjengen, og samtidig gjøres det fordi det er gøy, fordi de kan - ikke fordi de *må*.

Intervjupersonene i utvalget er formet av det faktum at de snakker flere språk, og deres uttalelser viser at de befinner seg i en kompleks språklig hverdag. I neste delkapittel setter informantene ord på erfaringene rundt sin kulturtilhørighet.

6.3 Opplevelsen av å være flerkulturell

Man forutsetter gjerne at det å snakke flere språk, også innebærer at man er del av flere kulturer; at man er flerkulturell (Paradis et al. 2011). Informantene i denne oppgaven uttalte med en selvfølgelighet at de var del av flere kulturer i kraft av både flerspråkligheten, og fordi de var innvandret til Norge og hadde tilhørighet til ulike minoritetsgrupper. Det ble tydelig at deltakelse og tilhørighet til flere kulturer kan ha både positive og negative sider. Jeg vil begynne med å gjengi personenes opplevelse av migrasjonen til et nytt land.

6.3.1 Møte med et nytt språk og en ny kultur

Alle personene i utvalget har som nevnt innvandrerbakgrunn, de flyttet til Norge henholdsvis tidlig i barndommen, eller i løpet av ungdomstiden. Flere av informantene husker migrasjonen godt og opplevde det å flytte til et nytt land som en påkjenning:

”Å! Det var som å komme til en helt annen verden. Alt var nytt, ingenting var som jeg var vant med. Det var tøft i begynnelsen. Men etter hvert blir man, hva skal jeg si? Man lever med det, på en måte. ”

Det fortelles at møtet med Norge opplevdes som fremmed og vanskelig, spesielt i starten, som er i tråd med opplevelsen til de andre informantene som husker migrasjonen. Flere forklarer også at det å lære et nytt språk var meget utfordrende, spesielt fordi de stammet:

”Det var vanskelig. I tillegg til at jeg kom til et helt nytt språk og ny kultur. Å lære et nytt språk når man stammer, det blir ekstra vanskelig. Alle ord, med uttale og alt det der, tok ekstra lang tid.”

Møtet med et nytt språk og et nytt land var utfordrende nok. For personen bidro taleflytvansken til at det å lære et nytt språk ble ytterligere problematisk. En annen informant uttrykte at det var slitsomt å lære norsk i en alder hvor man ikke lengre var barn, men måtte ”pugge” ord. Personen påpekte også at det å stamme gjorde saken verre:

”Hvis man stammer så er man redd for å snakke.”

En naturlig reaksjon på flere år med stamming, er frykt og negative tanker relatert til det å snakke (Guitar, 2006). Sistnevnte uttalelse viser at personen hadde utviklet en frykt for å stamme, som innebar at vedkommende kviet seg for å praktisere norsk. Informanten fremhevet også at det var vanskelig å lære et nytt språk når man ikke lengre er barn. I følge Singleton & Ryan (2004) finnes det riktignok ikke en aldersbegrensning for andrespråklæring, hvilket betyr at eldre barn, unge og voksne kan bli dyktige andrespråkbrukere. Baker (2006) fremhever på den annen side at andre forhold ved språkinnlæring er viktig, slik som motivasjon og læringsmetode. Det er nærliggende å tro at for de fleste personer som stammer, kan det å lære et nytt språk være spesielt utfordrende fordi det setter mye fokus på muntlig produksjon. I tillegg viser Van Borsel (2001) til at det kan virke stressfremkallende når barn og unge som tilhører en minoritetsgruppe eksponeres for majoritetskulturen. Det innebærer ofte andre normer for interaksjon og et nytt språk. Dette kan kanskje bidra til at en taleflytvanske forverres. Migrasjon til et nytt land vil nok alltid være en utfordring for et barn eller en ungdom, men dersom vedkommende i tillegg har en taleflytvanske, kan nok dette oppleves som spesielt belastende. Men som det ble tydelig i et tidligere avsnitt, er alle informantene i dag kompetente og fleksible brukere av norsk. Det støtter Singleton & Ryans (2004) betraktninger, og viser at informantene overkom de første utfordringene.

6.3.2 ”Man mister identiteten sin, også må man prøve å lage en ny”

For informantene var det en naturlig del av hverdagen å kjenne tilhørighet til deres kultur i hjemlandet og den norske kulturen som de nå lever i. I hvilken grad det å være flerkulturell ga positive eller negative assosiasjoner varierte blant personene. For en av informantene hadde den opprinnelige kulturen og den norske kulturen smeltet sammen:

”Jeg vet ikke om det er riktig å si at jeg tenker jeg er norsk, for jeg føler ikke at jeg tenker 100% norsk da, det gjør jeg ikke overhode. Men jeg har bodd her lenge og det er sånn at jeg har tatt mye av den norske kulturen, samtidig som jeg har bevart min [...] kultur. Jeg har på en måte blitt en sånn, jeg vil ikke si 50/50, men kanskje en 60/40 blanding da.”

For mennesker som innvandrer til et nytt land, følger gjerne en gradvis kulturtilegnelse sammen med tilegnelsen av språket (Baker, 2006). Informanten beskriver at norsk kultur er blitt en del av personen, men at den er sammenflettet med og blandet med den opprinnelige kulturen fra hjemlandet. Den har ikke erstattet noe, men endret enkelte forhold. Personen utdyper:

”Når man snakker om generelle ting ved kultur, her og der, så kan jeg si at jeg har blitt en blanding. For jeg var der nede for to år siden og da følte jeg at det er mange ting som jeg gjør annerledes. Ikke bare på ting som er synlig, men på hvordan jeg tenker, for eksempel min holdning til livet, til samfunnet. Jeg har på en måte blitt en blanding.”

Flerkulturell kompetanse innebærer nettopp det å utvikle en bevissthet om de kulturforskjellene som foreligger og kjenne til egne følelser ovenfor disse ulikhetene. På samme tid vil kunnskap om egen flerkulturelle tilhørighet innebære en evne til å handle og oppføre seg i tråd med normene i respektive kulturer (Baker, 2006). Personen demonstrerer med andre ord en flerkulturell innsikt og kompetanse ved å tilkjenne sin opplevelse av å være en slags *blanding*, og at enkelte forhold ved personens tanker og holdninger er endret som resultat av influenser fra Norge.

En person mente at det ikke var spesielt utfordrende å skille mellom kulturene vedkommende var en del av:

”Jeg oppfører meg norsk når jeg er her. Når jeg er i Norge, så er jeg norsk og når jeg er i hjemlandet, så er jeg [...]. Så jeg klarer å skille de to kulturene. Det er ikke vanskelig.”

Her beskrives kulturene som mer atskilte, og personen opptrådte forskjellig basert på hvor i det kulturelle landskapet vedkommende befant seg. Det beskrives at dette ble gjort med letthet. På samme tid påpekte personen at delaktigheten i flere kulturer kunne føre til kulturkollisjoner. Det er kjent at manglende flerkulturell kompetanse kan resultere i slike kollisjoner (Paradis et al. 2011). I vedkommendes tilfellet var det manglende forståelse for norsk kultur, under opphold i hjemlandet som kunne føre til dette:

”Det blir sånn kulturkollisjon når jeg er der. Norge er en del av mitt liv nå, jeg bor her og jeg har fått denne kulturen her. Jeg ser det ikke som negativt, det gjør jeg ikke. Selv om man ikke kommer overens med slektningene der nede. De skjønner ikke norsk kultur og jeg oppfører meg norsk, så det gir en kulturkollisjon. Men jeg ser det bare som positivt. Det er livserfaring det, det er jo bare bra. Så tar jeg de tingene som er bra der med hit, også omvendt.”

Ut i fra dette utsagnet, kan det tyde på at norsk kultur er blitt en relativt viktig del av personen, og at dette noen ganger kan by på utfordringer og kultursjokk i møte med hjemlandskulturen. Kanskje har kulturforandringer endret personen slik at det ikke alltid er like enkelt å oppføre seg i tråd med normer i hjemlandet slik personen først nevner? Informanten vektlegger spesielt at det ikke oppleves som negativt, men at det er en verdifull livserfaring. Man kan si at vedkommende viser en flerkulturell kompetanse ved å ikke være redd for å tilkjenne forskjellene i kulturene og på samme tid tørre å vise egne endringer. Allikevel oppstår det kulturkollisjoner, men personen uttrykker en empati og forståelse for hvorfor disse kollisjonene oppstår (Baker, 2006). Vedkommende prioriterer heller å fokusere på de positive aspektene ved å være flerkulturell. Eksempelvis fordi det gir mulighet for å ta med seg det beste fra to verdener.

En av de andre informantene hadde mindre på hjertet når det gjaldt opplevelsen av å være flerkulturell. For vedkommende, var det å være del av flere kulturer en ubetinget positiv opplevelse:

”Hvorfor skulle det ikke være bra, det er ikke noe negativt ved det.”

På samme tid viser personen til at man noen ganger overfører tonefall, skikker og annet fra et språk til et annet, noe som kan virke underlig. Ut over det vises det ikke til problemer med å sjonglere influenser fra to forskjellige kulturer.

Den siste informanten hadde ikke dette udelt positive synet på å være en del av flere kulturer, men opplevde det som vanskelig:

”Jeg er halvt norsk, halvt [...]. To kulturer... Jeg liker det ikke så godt, for å være ærlig. Det kommer en periode hvor man ikke vet helt selv hva man er, man mister på en måte identiteten sin, også må man prøve å lage en ny. Sånn opplevde jeg det. Og da må man lage en ny identitet som passer i begge kulturer, mest mulig. Man kan ikke passe helt inn her, eller der. Man er på en måte utlending fra begge sider. Reiser jeg til hjemlandet mitt, så blir jeg jo kalt for en utlending. Jeg bor her, jeg er en utlending!”

Informanten setter ord på en vanskelig følelse av å være delt i to: Om å skulle forsøke å skape en ny identitet som skal være gyldig i begge kulturer, og hvor utfordrende dette kan være. Deltagelsen i flere kulturer har gitt personen en følelse av å ikke passe helt inn i noen av dem. I kontrast til de andre informantene, som opplever dette som noe positivt, føler personen seg stående alene som en utlending i både hjemlandet og Norge. Senere utdyper personen:

”Jeg har ingen identitet på en måte, det er halvveis her, og halvveis der. [...] Akkurat nå er det akkurat 50%, for nå har jeg bodd halve livet mitt her, og halve livet mitt der. Men selvfølgelig kommer jeg til å bli mer og mer nordmann, jo mer jeg lever her. Det er naturlig tror jeg.”

Selv om informanten skiller seg fra de andre i utvalget, er ikke vedkommende alene om disse tankene. For mange personer som migrerer til et nytt land fører det til en slags rekonstruksjon av identiteten (Pavlenko & Lantolf, 2000, ref. i Baker, 2006). Det er ikke uvanlig at denne rekonstruksjonen begynner med språk- og identitetstap som kan oppleves traumatisk for den det gjelder. Resultatet blir som oftest en ny identitet som ikke er fastlåst i ett språk og en kultur, men en identitet i bevegelse. Dette sammenfaller med personens beskrivelse av at identiteten trolig vil utvikle seg ytterligere, og spesielt la seg influere mer av norske forhold.

6.3.3 ”Det er en annen kultur, du blir møtt på en annen måte”

Det eksisterer som nevnt stor uenighet når det gjelder om holdningen til, og reaksjonene på stamming er universelle eller kulturelt betinget. Finn & Cordes (1997) mener mye tyder på at reaksjoner og assosiasjoner relatert til stamming er like verden over. Battle (2012) og Robinson (2012) mener på sin side at en kommunikasjonsvanske, og holdningen til en slik vanske, er kulturelt produsert. Grunnet denne uenigheten rundt kulturens påvirkning og

manglende empiriske studier, antydte jeg at det ikke er mulig å fastslå på et sikkert grunnlag at det finnes ulike kulturbaserte holdninger til stamming.

På samme tid ønsket jeg å få et innblikk i om informantene kjente på ulike assosiasjoner til stamming i de kulturene de tilhørte. Opplevde de at stamming ble sett på forskjellig i den norske kulturen de tok del i, sammenliknet med deres hjemlandskultur? Flere av informantene opplevde at dette var vanskelig å svare på, spesielt fordi de var barn når de bodde i hjemlandet, mens de nå i Norge er voksne. De mente at barn og voksne uansett blir behandlet forskjellig:

”Når jeg stammet der, så var jeg liten, og da er det ikke så rart at de fleste ler av det. Det ville kanskje skjedd her også. I dag er jeg jo mer voksen og folk vet hva stamming er, så det blir andre situasjoner. Så jeg kan ikke vite helt sikkert.”

Denne informanten sier senere at det kan oppleves som at stamming tas mer på alvor her enn det gjør i hjemlandet, uten at vedkommende kan fastslå det med sikkerhet. Eksempelvis opplevde personen å bli godt ivaretatt av skolesystemet med hensyn til sin taleflytvanske, og er mer usikker på om det hadde vært tilfelle i hjemlandet.

En annen person synes også det er vanskelig å vite om det er forskjeller i synet på stamming:

”Det jeg har opplevd er at nordmenn flest har et litt mer avslappet forhold til folk som stammer. Men det er kanskje fordi jeg har opplevd mobbing der, når jeg var barn, og ikke her.”

Denne personen lurer på om personlige negative opplevelsene fra barndommen i hjemlandet, kan ha påvirket oppfattelsen om hvordan stamming blir sett på fra respektive kulturer.

Vedkommende forteller senere om enkeltepisoder der personer fra samme hjemlandskultur uttrykker et avvisende kroppsspråk når personen stammer, og at dette ikke er noe vedkommende opplever at nordmenn gjør i særlig grad.

En annen informant mener at man i Norge tar stamming meget seriøst, kanskje litt *for* seriøst:

”Der er det mye enklere, snakk sakte og slapp av så stammer du ikke. Her er det mye mer komplisert, eller dere legger mye mer vekt på det. Dere studerer det, sånne ting. Det gjør de helt sikkert der også, det vet jeg ikke. [...] Begge har jo på en måte rett, men der er det forklart veldig enkelt, mens her er det forklart mye mer komplisert. Men det er helt det samme.”

Denne personen mener at man i Norge kanskje legger for mye vekt på fenomenet stamming, og at det forklares på en for innviklet måte. Som kontrast er forklaringen i hjemlandet mer enkel og håndgripelig, selv om selve holdningen til stamming i prinsippet er den samme. Personen gir uttrykk for at selv om oppfatningen og synet på stamming er identisk, så foretrekker vedkommende hjemlandskulturens måte å forklare og forholde seg til stamming på.

Det var bare en av informantene som satt ord på tydelige kulturforskjeller når det gjaldt synet på og holdningen til stamming. Personen påpeker innledningsvis at holdningene har forandret seg noe i de senere år, men at man fremdeles ikke møtes med forståelse eller respekt:

”Jeg tenker at når det ikke er noen hjelp å få, så er det fortsatt et annet syn på det. De blir ikke akseptert i samfunnet eller ivaretatt. [...] Men her blir du akseptert. Jeg har ikke hatt noen vanskeligheter med jobb eller sånne, alle arbeidsgivere har sagt det er greit for dem, alle har sagt det. Jeg tror det hadde vært mye vanskeligere der nede å få jobb. Du blir ikke akseptert i samfunnet for å si det sånne.”

Vedkommende forklarer at det er svært vanskelig å få logopedhjelp i hjemlandet, noe som fører til at mange personer forsøker å skjule at de har en taleflytvanske. Mange foreldre ønsker heller ikke at barna skal gå til logoped og få hjelp. Foreldrene ønsker ikke innrømme at barna ikke er feilfrie:

”Det er kulturen, at man skal ikke ha barn som ikke er perfekte. Det er synet. Og det er fortsatt litt sånne.”

Personen understreker deretter at det er store lokale forskjeller i synet på stamming i hjemlandet, og at det i de store byene nå finnes en mer aksepterende holdning til stamming med en større likhet til slik personen opplever det i Norge. Personen setter fokus på et viktig poeng, om at det innad i et land eller blant en gruppe, også finnes ulike underliggende kulturer. Samtidig mener personen forskjellene i holdninger mellom Skandinavia og

hjemlandet generelt er betydelige og at det er en grunnleggende annerledes forståelse for stamming som er årsaken.

”Det er en annen forståelse for stamming i Skandinavia. Det er litt annerledes nå, men det er en annen kultur og du blir møtt på en annen måte.”

Man vet som sagt for lite til å trekke konklusjoner om at stamming vurderes forskjellig fra ulike kulturelle ståsted. Opplevelsen til denne personen i dette tilfellet, innebærer at hjemlandet assosieres med en annen forståelse og mindre respekt for personer med taleflytvansker, sammenliknet med Norge. For denne informanten er det med andre ord en opplevd kulturforskjell. At de andre informantene synes det er mer vanskelig å oppdage ulikheter i holdningen til stamming, kan skyldes at slike forskjeller ikke er universelle. Kanskje er det ikke like tydelige ulikheter i synet på stamming mellom disse personenes respektive hjemland og Norge. Det kan også dreie seg om, som flere nevner, at de reaksjonene barn som stammer møter er forskjellige fra de reaksjonene voksne som stammer møter. Uavhengig av hvilken kultur det dreier seg om. På samme tid så antydes det å være en felles oppfatning blant informantene at stamming vurderes og tas mer på alvor i Norge. Om dette oppleves som positivt eller negativt, er det ikke gjensidig enighet rundt.

Intervjupersonenes hverdag blir med andre ord ikke mindre kompleks av det faktum at de er flerkulturelle. Nå rettes fokus mot resultatenes siste tema; hvordan det oppleves å være flerspråklig og stamme - på flere språk.

6.4 Opplevelsen av å stamme på flere språk

Hvordan opplever personene i utvalget at stammingen arter seg i en flerspråklig hverdag? I presentasjonen så langt, har det blitt tydelig at alle personene har erfart at stammingen har innvirket på livene deres i ulik grad. Deres identitet er også preget av å snakke flere forskjellige språk og deltagelse i flere kulturer. Nå, i dette siste avsnittet rettes oppmerksomheten mot opplevelsen av å stamme på flere språk. Jeg begynner med å beskrive i hvilken grad det oppleves som at forskjeller i språkene rent lingvistisk får betydning for taleflytmønsteret til intervjupersonene.

6.4.1 Lingvistiske faktorer

Lingvistiske faktorer påvirker på ulike vis ifølge flere av informantene. En person forklarer at det norske tonefallet oppleves som enklere enn andre språk vedkommende mestrer:

”Når jeg lærte å snakke norsk, så endret jeg dialekten. Det norske tonefallet er litt lettere for meg å snakke. Jeg synes det er mer rim i norsken.”

En annen informant antar at det er enklere å lære et språk som er likt det man alt mestrer, som igjen betyr mindre stamming. En annen person mener engelsk er et språk der vedkommende opplever mindre stamming, på grunn av oppbyggingen:

”Jeg synes at engelsk er et språk der man har mye flyt, det er på en måte enklere.”

Vedkommende nevner forøvrig at språk med en tetthet av konsonanter oppleves som vanskelige, og konsonantopphopninger viser seg å være et problem for flere. En person nevner spesielt vokaler i starten av ord som vanskelige, men det vises ikke til at et språk er verre enn det andre med hensyn til oppbygning. Det er tydelig at personene har særegne mønstre av taleflytbrudd, og at i hvert fall noen av de opplever en språkeffekt: De opplever et språk som enklere på grunn av oppbyggingen eller tonefallet. I påfølgende avsnitt blir det tydeliggjort i hvilket grad informantene i utvalget kjente på ulikheter i taleflyten relatert til forskjellige språk.

6.4.2 Flerspråklig stamming

I den teoretiske redegjørelse ble det påpekt at de fleste flerspråklige personer som stammer opplever å stamme på begge språk. Ofte er erfares det forskjeller språkene i mellom (Van Borsel, 2011). Gjennomgang av tilgjengelig forskning viste at stammingen gjerne manifesterte seg i to ulike retninger: Noen erfarte mer stamming på språket de følte minst kontroll over (Jankelowitz & Bortz 1996, Schäfer, 2008, Ardila et al. 2010, Lim & Lincoln, 2011). Andre viste flere talebrudd på språket som var mer implementert (Howell et al. 2004, Carias & Ingram, 2006, Mohammadi et al. 2012). Riktignok nevnes også eksempler der personer stammer omtrent likt på begge språk (Schäfer, 2008, Lim & Lincoln, 2011). Alle informantene opplevde å stamme på alle språk de snakket. For flere av personene var det tydelig at de mente taleflytvansken manifesterte seg forskjellig på ulike språk. To av informantene var klare på at de stammet mindre på morsmålet sitt. En informanten opplevde et motsatt mønster; med mer stamming på morsmålet. Den siste informanten opplevde ikke spesielt store forskjeller mellom morsmålet og norsk når det gjaldt stamming. Det er

interessant å se hvor forskjellig de fire opplever dette, som ser ut til å reflektere de varierte forskningsfunnene som foreligger på temaet. Jeg vil nå se nærmere på informantenes uttalelser om deres opplevelse av dette.

6.4.3 Mer stamming på norsk

To av informantene mente som sagt at de stammet mindre på morsmålet sitt, noe som ble forklart med at større trygghet i språket og bedre språkferdigheter medførte bedre taleflyt.

”Jeg er jo oppvokst med det språket [morsmålet], så det er ikke rart at jeg stammer mindre på det språket, tror jeg da”.

Den andre informanten synes å oppleve det samme:

”Ja, jeg stammer mindre på mitt morsmål. Kanskje fordi jeg behersker det, så det er vel helt normalt?”

Begge viser til at morsmålet er deres førstespråk og språket de har best kontroll over. Derfor ser de det som en selvfølge at dette er språket med mest flyt. Den ene informanten utdyper nærmere:

”Noen ganger når jeg snakker norsk, så må jeg lete etter ord. Jeg snakker uten problemer, det er ikke sånn at jeg alltid må lete etter ord, men noen ganger. Men når jeg snakker mitt morsmål så trenger jeg ikke lete etter ord, de kommer automatisk. Der og da, så stammer jeg mindre.”

Den andre personen påpeker at det er minst stamming på morsmålet, men viser til at når bruken og ferdighetene av norsk har økt, så har det også redusert graden av stamming.

”Jeg stamma mer på norsk før, men nå synes jeg at jeg ikke stammer så mye som før, og jeg tror det har noe med hvor mye jeg bruker det språket. Før så snakka jeg ikke så mye norsk som jeg gjør nå og da var det vanskeligere for meg å snakke flytende, på en måte.”

Begge personene forklarer at det er minst stamming på morsmålet og begrunner det med at språket er mer implementert. Det er ikke behov for å lete etter ord eller tenke seg om. De har levd med det språket hele livet, og behersker det på en annen måte enn norsk. De ser dette som årsaken til at de opplever mindre stamming. Som nevnt er det flere eksempler på at flerspråklige personer opplever færre talebrudd på språket de behersker best (bl.a:

Jankelowitz & Bortz 1996, Ghazi & Lickley 2004, Ardila et al. 2010, Lim & Lincoln, 2011).

En vanlig forklaring har vært i tråd med den informantene selv beskriver. Man antar at svakere språkferdigheter, gjør det vanskeligere å opprettholde flytende tale. Nwokahs (1988) forklaring på hvorfor noen opplever mer stamming på andrespråket, eller språket man behersker minst, dreier seg om at hjernen benytter samme overvåkningssystem for både andrespråklig produksjon og kontroll av stammingen. For noen vil kontrollmekanismen bli overbelastet når de er nødt til å planlegge hva de skal si, samtidig som stammingen skal overvåkes og kontrolleres. Det resulterer derfor i mer stamming på andrespråket. Andre faktorer kan også være medvirkende. Nwokah (1988) mener at psykososiale forhold trolig virker inn på taleflytmønsteret i ulike språk. Også Schaefer (2008) antok at psykososiale faktorer, som forventninger til mer stamming på et andrespråk, kunne være en mulig årsak til at flertallet i hennes undersøkelse stammet mest på andrespråket. Kanskje er det slik at personene forventer mer stamming på andrespråket norsk, eller at andre psykososiale forhold virker inn på deres stammemønstre? Læring er også et viktig element for hvordan stammingen utvikler seg hos en person. Spesielt er sekundæratferd et resultat av atferd som forsterkes og derfor vedvarer og utvikles (Guitar, 2006, Van Riper, 1982). Det er vanskelig å vite hvilken rolle læring spiller for hvordan stamming kommer til uttrykk på ulike språk. Kanskje kan det for disse to personene være læringsrelaterte faktorer som bidrar til mer stamming på andrespråket. Det kan skyldes at norsk tidligere hadde dårligere flyt fordi det var mindre implementert. Gjennom læringsmekanismer har dette blitt forsterket og er nå blitt en integrert del av deres stammemønstre.

6.4.4 Mer stamming på morsmålet

Det er riktignok ikke et ensidig funn at det alltid er mindre stamming på det språket en person mener å beherske best og mer stamming på språket med mer begrensede ferdigheter. Flere undersøkelser har registrert mer stamming på det språket som er mer avansert (Howell et al. 2004, Mohamadi et al. 2012, Carias & Ingram, 2006). En av intervjupersonene fra utvalget viste til en slik opplevelse:

”Jeg synes selv at jeg stammer mye mer når jeg snakker mitt morsmål.”

For denne personen var norsk, som var andrespråket, språket personen opplevde færrest talebrudd. Dette var til tross for at personen mente morsmålet var det sterkeste språket rent ferdighetsmessig. Vedkommende mente flere forklaringer var plausible:

”Jeg tror at jeg bruker norsken mer nå. Også når jeg har vært hos logoped og trent så har det vært... Jeg har aldri trent med logoped på mitt språk, så jeg tror det kan være det som er grunnen til det.”

Vedkommende forteller at norsk er språket personen i dag benytter mest, og dette kan ha bidratt til mindre stamming. Videre så har personen aldri fått logopedbehandling på morsmålet sitt, og personen tror derfor flyten er blitt bedre på norsk fremfor morsmålet. Ardila et al. (2010) presenterte en liknende hypotese for forskjeller i stammemønstre: De mente det er plausibelt at logopedisk behandling på et språk kan øke flyten i dette språket, og i mindre grad i det andre. Senere i intervjuet kommer personen med nok en mulig årsaksforklaring:

”Ja, jeg stammer mer på mitt eget språk. Det kan jo hende at jeg er mer ivrig når jeg snakker mitt eget språk, det kan være på grunn av at jeg kan flere ord, har bedre ordvalg, og da snakker jeg mer. Det kan hende at jeg snakker fortere, det kan være grunnen til at jeg stammer mer. På norsk så må jeg lissom tenke litt på hva jeg skal si og da blir det til at jeg snakker litt saktere. Men det hender jeg snakker fort på norsk også.”

I følge informanten kan det være at mer komplekse ferdigheter på morsmålet, slik som å ha bedre ordforråd, kan bidra til mer stamming. Personen mener det fører til et høyere taletempo og mindre planlegging som igjen gir flere talebrudd. Norsk må derimot planlegges bedre, da senkes naturlig tempoet og flyt fremmes. Samtidig påpekes det igjen senere i intervjuet at språkbruk og flytteknikker trolig er av betydning.

”Jeg har ikke noen ordentlig forklaring på det, men det kan jo være som vi var inne på, at jeg bruker språket mer og at jeg har øvd på forskjellige teknikker og sånn. Det kan jo være det.”

Personen reflekterer rundt flere plausible forklaringer på hvorfor det er mer stamming på morsmålet. For det første kan forskjellene kanskje relateres til at logopedbehandling kun er gitt på norsk, og at det ikke har funnet sted en overføringsverdi av flyt til morsmålet, som i hypotesen i studien til Ardila et al. (2010). En annen forklaring informanten nevner, er at siden vokabularet er større på morsmålet, påvirker det talemønsteret. Det øker tempoet og krever mindre planlegging, som igjen resulterer i flere talebrudd. Flere forskere har presentert liknende forklaringer: Man antar at mer møysommelig planlegging på et andrespråk innebærer at tempoet senkes, og flyten blir bedre. På samme tid vil et mer komplekst språk

kunne førte til flere talebrudd (Carias & Ingram, 2006, Howell et al. 2004). Nwokah (1988) mener at for personer som opplever et slikt stammemønster, så vil den simultane kontrollen av stamming og andrespråket fungere optimalt og gi bedre flyt. Personen viser også til at språket brukes mer, og at det derfor oppleves å være mindre stamming nå enn tidligere. Altså kan grad av talebrudd være relatert til hvor utstrakt bruk det er av et språk. Dette sammenfaller med flere av de andre informantenes beskrivelser.

Som det er vektlagt gjennom denne oppgaven, kan stamming trolig best forklares ut fra mange ulike, sammensatte faktorer. Lingvistiske faktorer har trolig en innvirkning på taleflyten for denne personen. Kanskje ved at økende språkkompleksitet resulterer i mer stamming, eller at logopedbehandling og bedre flytteknikker bidrar til mer flyt på norsk. Muligens har også læring spilt en rolle for utviklingen av stammemønsteret. Det kan være at hendelser i personens liv har medført visse innlærte stammemønstre - positive erfaringer på norskspråket kan ha blitt forsterket gjennom læringsmekanismer og ført til generelt bedre flyt på det språket. Hvilken rolle spiller så psykososiale forhold? Et naturlig spørsmål er om det finnes en link mellom de livserfaringene vedkommende har hatt på de ulike språkene og taleflytmønsteret. Slik personen beskriver det, blir bruken av norsk forbundet med en tid der personen i større grad aksepterte sin taleflytvanske og fikk et mer avslappet forhold til det å prate. Kanskje har disse erfaringene bidratt til at personen nå assosierer norsk med en tid med mer aksept og bedre flyt, som igjen resulterer i nettopp det? Personen sier i hvert fall:

"Jeg er mer avslappet når jeg snakker norsk [...]."

6.4.5 "Det er egentlig likt"

Den fjerde personen som hadde rimelig like ferdigheter på norsk og morsmålet, var mer usikker på om det var så store forskjeller mellom språkene når det gjaldt stammemønster. Først viser personen til at det er forskjeller, og at de er relatert til hvor utstrakt bruk av språket det er snakk om.

"På morsmålet mitt... Eller, jeg synes at man stammer mye mindre på et språk man snakker ofte. Så på norsk så stammer jeg ikke så mye som på et annet språk."

Ut i fra dette utsagnet, kan man tolke det dit hen at norsk for tiden er språket som er mest i bruk, og som personen derfor opplever å ha mer flyt, sammenliknet med blant annet morsmålet.

Personen utdyper videre, og noe som ser ut til å bekrefte dette:

”Når jeg er på ferie til, der jeg kommer fra, så snakker jeg det hver dag da, morsmålet mitt, så da stammer jeg ikke så veldig mye. Men nå som jeg bare snakker det med familien min og vennene mine her, så stammer jeg litt mer.”

Samtidig mener personen at det varierer mye, og vil ikke direkte si at det er mer eller mindre stamming på et språk fremfor et annet – men:

”Det er veldig mye enklere å ikke stamme på et språk som man snakker ofte og er vant til.”

Senere i intervjuet kommer temaet om stammemønsteret opp igjen og det virker som personen etter noe gjennomtanke har en litt annen oppfatning enn tidligere:

”Som jeg sa tidligere, så stammer man mye mindre på et språk som man snakker ofte, så jeg stammer mindre på... Eller nei, det blir også feil. Det er egentlig likt.”

Personen tilkjennegir nå å være mer sikker i sin sak på at det er et likt stammemønster på morsmålet og norsk. Relatert til personens egen forklaring kan dette tyde på at siden begge språk er mye i bruk, var det på daværende tidspunkt vanskelig å sette fingeren på forskjeller i taleflytmønsteret. Det virker også som at personen ble mer klar over hvordan det forholdt seg etter noe tid og gjennomtanke. Personens ambivalens kan tolkes som at den balanserte flerspråkligheten gjør det vanskeligere å oppfatte om det er et ulikt stammemønster eller ikke siden begge språk er så godt implementert og derfor brukes med letthet. Eller blir vissheten om at begge språk er godt implementert, en psykologisk faktor som resulterer i et likt stammemønster? Det er også godt mulig at det for balansert flerspråklige personer er færre forskjeller i stammemønster mellom språk, enn det er for personer som varierer mer i språkferdighet og språkbruk. Eksempelvis viste Lim & Lincolns (2011) undersøkelse til at personene som var balansert mellom engelsk og mandarin, viste et likt stammemønster. Personens egne forklaringer tyder uansett på at stammingen manifesteres mer eller mindre likt på begge språk i vedkommendes tilfelle.

6.4.6 Stammemønster – både likhetstrekk og forskjeller

Det blir tydelig at det er både fellestrekk og ulikheter i hvordan stammingen arter seg hos personene på de forskjellige språkene. Felles er at alle språk er påvirket, og alle ser ut tilkjennegi en ide om at *bruk* av språket får betydning for grad av stamming. Et språk som brukes i mer utstrakt grad, oppleves som enklere å opprettholde en mer flytende tale på.

Samtidig er det betydelige individuelle forskjeller: To intervjupersoner opplever mer stamming på morsmålet, mens en person opplever et motsatt mønster. En siste informant erfarer at taleflytvansken arter seg rimelig likt på morsmål og norsk. Det er nok mange plausible forklaringer til det, flere ble presentert av informantene selv.

Taleflytmønstre påvirkes trolig av flere forhold, der språkferdighet er en av dem (Van Borsel, 2011). Utover språkferdighet, kan man spørre seg hvilken rolle andre faktorer har virket inn for de ulike personenes taleflyt, slik som psykososiale årsaker eller læring. Jeg har allerede vært inne på at migrasjon og møte med et nytt språk og ny kultur, kan ha vært en påkjenning også for personene i denne undersøkelsen, som igjen kan ha fått innflytelse på deres stamming (Van Borsel, 2011). Kanskje kan det være visse underliggende assosiasjoner til ulike språk som kan bidra til å endre taleflytmønstrene. Eller kan det dreie seg om forventninger som kan bli en selvoppfyllende profeti? Med tanke på at stamming er en multifaktoriell vanske (Smith & Kelly, 1997) må man uansett legge til grunn at det er flere forhold enn bare språkbruk - og ferdighet som får betydning for stammemønsteret. I neste avsnitt forteller informantene om kommunikasjonssituasjoners betydning for stamming.

6.4.7 Betydningen av konteksten

I tillegg til språk og språkferdighet, psykologiske/psykososiale - og læringsmessige faktorer, kan kontekst og miljø få betydning for stamming (Van Riper, 1982, Smith & Kelly, 1997). Personene i undersøkelsen satte ord på i hvilken grad spesielle situasjoner virket inn på deres taleflyt.

Flere av informantene beskrev situasjoner der de av ulike årsaker opplevde mer stamming enn vanlig. Spesielt var det situasjoner med mange lyttere, slik som ved foredrag og muntlig presentasjoner, eller møte med mange nye mennesker som førte til mer talebrudd. To personer forteller:

”Jeg stammer mest når jeg snakker foran veldig mange folk. Selv om jeg ikke er sjenert når jeg snakker med dem, men det er et eller annet med å stå foran folk og snakke.”

”Sånn presentasjon... Det er ikke veldig gøy å snakke foran andre. Det er det som er problemet, jeg kan snakke norsk, men der og da så glemmer jeg så mange ord og blir helt lam.”

For disse to blir presentasjoner eller lignende omstendigheter der det er mange lyttere, situasjoner som medfører mer stamming. En annen informant beskriver det slik:

”Hvis jeg for eksempel sitter med mange mennesker som jeg ikke kjenner eller har møtt for første gang, da blir jeg litt nervøs og da kan det hende at jeg stammer mer. Når jeg begynner å snakke den første halvtimen da. Men så går det over som regel.”

Her er det møtet med nye mennesker som bidrar til mer talebrudd, men personen forklarer at ulike situasjoner generelt ikke påvirker talebruddene særlig.

Det var i tillegg flere som nevnte at det å være entusiastisk påvirket flyten, en informant beskriver det slik:

”Når jeg blir ivrig og vil fortelle ting fort, da blir det sånn at jeg automatisk begynner å snakke fortere. Jeg vil at andre skal høre når jeg skal fortelle, og det er da jeg stammer som mest.”

Videre viste flere av informantene til hvordan stress innvirker:

”Også stress påvirker det veldig mye synes jeg. Når man er stressa, så blir man hissig og vil si ting fort. Men det har det vært mye mer av før da, nå klarer jeg på en måte å håndtere stress litt bedre, og det hjelper.”

Ut fra disse to utsagnene blir det tydelig at tempo er en faktor som virker inn, og at når det spesielle ved situasjonen medfører at tempoet øker, så øker også graden av talebrudd. En annen informant viser til hvordan stress, frykt og redsel virker sammen:

”Det varierer fra situasjon til situasjon. For eksempel hvis jeg er stresset, eller sliten, eller redd... Når jeg er redd, sliten og stresset, det er de tre situasjonene jeg stammer mest da.[...] Tenk for eksempel en episode når jeg skal gå og presentere meg selv: Jeg er redd for å stamme. Og da blir jeg stresset. Og den blandingen av stresset og redd det gjør at det ikke går så veldig bra.”

Personen uttyper senere:

”Når jeg snakker med folk jeg ikke kjenner, da blir jeg redd med en gang. Og når jeg blir redd, blir jeg stresset, og når jeg blir stresset, stammer jeg mer. Det er en ond sirkel.”

Informanten beskriver en ond sirkel, der stress og redsel i møte med nye mennesker medfører flere talebrudd. Her blir det tydelig at personenes forventninger om å stamme og frykt for visse situasjoner får konsekvenser for taleflyten. Kanskje skyldes dette læringsmekanismer,

der tidligere ubehagelige erfaringer har bidratt til å endre både personens stammemønster og følelser. De fleste personer som stammer, opplever enkelte situasjoner som mer ubehagelige, og slike fryktede situasjoner generere gjerne mer stamming (Guitar, 2006). Van Riper (1982) mener at læring fra ulike episoder bidrar til at hver person har utviklet sitt særegne stammemønster. Dette gjelder trolig for personene i utvalget, selv om de har flere sammenfallende forklaringer på hvilke situasjoner de stammer mer.

Alle informantene fortalte også om situasjoner med svært lite stamming. På dette punktet var det ytterligere sammenfallende beskrivelser fra personene. Det å være rolig førte til bedre flyt, og ofte var slike situasjoner assosiert med venner, familie eller jobb. Situasjoner der personene var trygge og avslappede. Tre av informantene beskriver det slik:

”Med familien da er det lite stamming. Men når jeg er på ferier hos andre familien min så stammer jeg litt mer enn det jeg gjør når jeg er her med familien min.”

”Jeg stammer jo når jeg snakker med en person, men når jeg er rolig, avslappet, da stammer jeg veldig lite.”

”Når jeg bestemmer meg for å snakke sakte. Og da jeg er sammen med vennene mine, som jeg kjenner veldig godt. Og familien.”

Hovedsakelig nevnes det at to ulike faktorer som er direkte bidragene til mindre stamming. Før det første er personene i lytermiljøet viktig. Venner og familie bidrar til å gjøre personene mer avslappet. Ro og taletempo er en annen faktor: Når personene er rolige, enten fordi de føler seg trygge i situasjonen, eller fordi de bestemmer seg for å snakke rolig, så resulterer det i mindre stamming.

6.4.8 ”Jeg tror begge har noe å si”

Informantene forklarer at både språket de prater og situasjonen de er i får betydning for hvor mye eller lite de stammer. Videre kan man anta at disse faktorene igjen er påvirket og formet av psykososiale forhold og læringsmekanismer (Van Riper, 1982, Guitar, 2006). Man kan kanskje anta at for enkelte av personene blir det mindre stamming på et språk som assosieres med situasjoner og personer som frembringer trygghet for personene? Et naturlig spørsmål er da i hvilken grad personene opplever at en av faktorene, altså at konteksten, eller rent språklige forhold, har størst betydning for taleflyten?

Hovedoppfatningen blant flere av intervjupersonene var at både konteksten og sinnsstemningen man var i, og språket man snakket var av forholdsvis lik betydning for stammingen. Slik uttrykte en informant det:

”Det er begge deler tror jeg. For når jeg er stressa og vil fortelle ting, da stammer jeg på begge språkene.”

En annen person mente i kontrast til dette at språket var av større betydning enn situasjonen. Personen forklarer om hvilke situasjoner det er mest stamming, og ytrer så at morsmålet uansett er språket med minst stamming:

”Jeg tror begge har noe å si, men hvis jeg hadde vært i samme situasjon, så tror jeg at jeg stammet mindre på mitt morsmål.”

Flere av informantene mente at både språket og situasjonen man var i, samt egen sinnsstemning og lytterne rundt, fikk betydning for stammingen. De mente det var vanskelig å peke ut at en faktor betød mer enn de andre. Dette var med unntak av sistnevnte informant, som mente at språket hadde større betydning enn situasjonen. For vedkommende var morsmålet alltid språket med minst stamming.

6.4.9 ”Jeg synes det er fordeler med det jeg”

Enkelte har hevdet at flerspråklighet er en negativ faktor som er med på å komplisere hverdagen ytterligere for personer som har en taleflytvanske (Shames, 1989, Karniol, 1992). I kontrast til dette lurte jeg i på om personene i intervjuet syntes at det å snakke flere språk kunne generere noe spesielt positivt for deres situasjon, altså i en hverdag med stamming. Noen av informantene følte at det spørsmålet var pussig og vanskelig å gi et godt svar på:

”Når man stammer? Nei, åssen skal det? Å snakke flere språk er en fordel generelt, men ikke som jeg har merka det. Men kanskje det kan hjelpe hvis man ikke stammer på et språk og stammer på et annet språk og... Mest sannsynlig ingen som gjør det! Men, da kan man lære seg å snakke sånn man gjør på det ene språket.”

Personen har med andre ord ikke selv opplevd at flerspråkligheten hadde en positiv effekt for stammingen, men at flerspråklighet generelt har fordeler. En annen person deler dette synet om at flerspråklighet er et gode, men ikke nødvendigvis relatert til taleflytvansen:

”Den eneste fordelene med at man snakker flere språk er at, vi har et utsagn da: Hvis du kan et språk da er du en person, hvis du kan to så er du to personer. Tre språk da er du

tre personer. Men akkurat for folk som er i min situasjon, som stammer, jeg har ikke tenkt over det faktisk.”

Den tredje personen forklarer fordelene med å snakke flere språk når man stammer, at det gir muligheter for å kodeveksle. Altså blande norsk og morsmålet om til nye ord, slik det ble redegjort for i avsnittet om kodeveksling. Dette tilkjennegir også den fjerde informanten i utvalget en enighet i, i tillegg til at flerspråkligheten gir mulighet for å generalisere ulike taleflytteknikker språkene i mellom:

”Da kan du jo lære deg forskjellige teknikker. For det er ikke samme rytme på alle språk. Så da tar du noen teknikker fra det språket, og det språket, og det språket for å formulere din egen teknikk. Så jeg synes det er fordeler med det jeg.”

Personen viser også til at det å snakke flere språk innebærer en fleksibilitet, der det er mulig å velge språket som resulterer i mest flyt:

”For når jeg snakker hjemme så kan jeg både snakke [morsmålet] og norsk. Og hvis jeg stammer mye på mitt språk da, så går jeg over til norsken. Så man kan jo si det er en fordel! Så kan man bare bytte om hverandre.[...] Men om det er noe negativt, det vet jeg ikke.

For denne personen oppleves med andre ord flerspråkligheten som fordelaktig når man også er en person som stammer. Det gir en økt fleksibilitet for både ved å benytte ulike teknikker, samt mulighet for veksling av flere språk.

Alle informantene uttrykker en mening om at flerspråklighet er en fordel generelt sett. Dette synspunktet sammenfaller med en bred antagelse at det er flere gunstige aspekter ved å beherske flere språk (Paradis et al. 2011, Mennen, 2011, Bialystok, 2009 ref. i Edwards, 2012). Å snakke flere språk når man er en person som stammer, er antydning av enkelte til å være negativt for taleflyten (Karniol, 1992, Shames, 1989), men det foreligger ikke tilstrekkelige empiriske bevis for å hevde dette. I prinsippet kan derfor effekten av flerspråklighet like gjerne utgjøre en fordel i hverdagen til personer som stammer, hvilket to av informantene også mener. Den sistnevnte informantens erkjennelse understreker dette - kan dette siste utsagnet tjene som et bevis for at også personer som stammer kan oppleve det å snakke flere språk som en personlig gode - og ikke en ulempe?

”Det hadde kanskje vært litt vanskeligere å bare snakke et språk.”

7 Avslutning

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan flerspråklige personer som stammer opplever det å leve med en taleflytvanske. Undersøkelsen er gjort gjennom å lytte til fortellingene til fire personer som har det til felles at de stammer og snakker flere språk. For å besvare problemstillingen, for å gripe informantenes livsverden, ble flere ulike aspekter beskrevet - som alle preger og former deres forståelse av egen situasjon. Jeg mener disse delhistoriene er essensielle brikker som samlet kan bidra til å forstå det sammensatte puslespillet som utgjør deres livsverden, og dermed besvare min problemstilling.

I dette siste kapitlet sammenfatter jeg de ulike resultatene, vurderer relevans av undersøkelsen, samt ser på behovet for videre forskning på temaet.

7.1 Hovedfunn

De ulike delhistoriene som er presentert dreier seg om ulike sider ved informantenes livsverden. Den første beskrivelsen som ble presentert under funn dreier seg om **opplevelsen av leve med stamming**. Et hovedfunn jeg vil å trekke fram her er at personer som stammer, ikke ønsker å bli utsatt for stereotypier: Noen av personene i utvalget vektla spesielt at de ikke identifiserer seg eller vil bli identifisert som ”stammere”. De tar ikke del i en slags ”stammekultur” der de føler en tilhørighet til andre personer som også stammer, men trekker fremmer i stedet sin individualitet. Informantene understreker at andre aspekter ved dem som personer er mer viktig å legge vekt på. Det blir et sentralt poeng at informantene som er intervjuet er langt mer og mye annet enn sin taleflytvanske. Det er viktig fordi det illustrerer et gjennomgående poeng i denne oppgaven, og i litteratur om emnet generelt: Personer som stammer tilhører en meget heterogen gruppe – det eneste fellestrekket de har med hverandre er at de tilfeldigvis er personer som har en taleflytvanske.

På samme tid er det et også et tydelig funn at stammingen har hatt og har betydning for deres liv. Informantenes beskrivelser viser at flere har erfart vanskelige tider og opplevd negative reaksjoner fra omverdenen på grunn av sine taleflytvansker. Dette gjenspeiler at stamming får betydning for hele kommunikasjonssituasjonen. For personene har slike reaksjoner og andre forhold til tider redusert deres livskvalitet. På samme tid har det hos flere forekommet endringer hos dem selv og andre mennesker rundt som har bidratt til en større grad av akseptering av vansken. Videre har personene forsøkt å skape mening i sin situasjon noe som

har bidratt til at de har utviklet sine individuelle teorier om stamming. Det hjelper dem trolig å systematisere verden. Alle disse erfaringene og beskrivelsene er viktige for å forstå hvordan det er å *leve med en taleflytvanske*.

Det andre fenomenet som presenteres er **flerspråklighet**. Å beherske og benytte flere språk var et viktig element i informantenes identitet. Personene befinner seg i en kompleks flerspråklig hverdag, der ikke bare to, men tre eller fire språk ble benyttet i varierende grad. De opplevde at språkene hadde atskilte funksjoner, og ble benyttet på ulike areaer i deres liv. På samme tid er de ikke som to, tre, eller fire enspråklige mennesker i en. De opplever at språkene hadde sine respektive styrker og svakheter. Gjennom språket føler de en tilhørighet til både sin familie og sitt gamle hjemland - og til sitt nye hjemland. Noen av personene uttrykker denne tilhørigheten og sine flerspråklige kunnskaper gjennom blant annet kodeveksling. Flerspråkligheten var ikke bare viktig for deres identitet, men sentral markør for opplevelsen av å stamme, nettopp fordi stamming er relatert til det å snakke. Temaet ble derfor elementært ikke bare for å forstå komponenten *flerspråklig*, men også *stamming* i problemstillingen.

Det neste elementet i deres beskrivelse er nært knyttet til det foregående. Det dreier seg om **tilhørighet til flere kulturer**. Personene opplever en kulturell tilhørighet til sitt hjemland, gjennom sitt morsmål og sin familie. På samme tid er de aktive i samfunnet de nå lever i, og opplever en tilhørighet også til norsk kultur. Det har ikke alltid vært slik, da flere av personene beskriver et vanskelig førstemøte med både språket og kulturen da de var nyinnflyttede. Gradvis påvirkning fra flere kulturer har for noen betydd å bli en blanding, for en innebærer det en risiko for kulturkollisjoner i hjemlandet. En annen informant opplever det som å ikke helt passe inn eller høre til noen steder. Det ble tydelig at det er store motsetninger i utvalgets syn på det å være flerkulturell. Å være flerkulturell kan være en positiv opplevelse, men det kan også være vanskelig. Når det gjaldt spørsmålet om hvorvidt informantene opplevde ulike kulturbaserte holdninger til stamming, var det utfordrende for dem å gi et konkret svar. En person mente at hjemlandet representerte lite aksept av personer som stammer, og trekker frem Norge og Skandinavia generelt som en kontrast til dette. En felles tendens blant de andre informantenes uttalelser var at stamming tas mer på alvor både på godt og vondt i Norge, sammenliknet med deres respektive hjemland. Gjennomgående var det å leve i en flerkulturell hverdag et grunnleggende element i informantenes opplevelse, og er derfor med på å besvare problemstillingen.

Det siste temaet presentert under funn ga en direkte gjengivelse av **personenes opplevelser av å stamme på flere språk**. Her ble det tydelig at individuelle personer opplever individuelle stammemønstre på enkeltspråkene. Trolig lar mønstrene seg påvirke både av tidligere erfaringer med stamming - altså livet med en taleflytvanske, av flerspråklighet, som ferdigheter og domenebruk og av kulturelle forhold. En person mener å tilkjenne et likt stammemønster på begge språk. En annen person opplever at språket som beherskes i størst grad – morsmålet – er språket med mer stamming. De to andre personene opplever begge mer stamming på sitt andrespråk norsk. Informantene beskriver videre hvordan konteksten og kommunikasjonssituasjonen virker inn, også her finnes det ulikheter i deres opplevelser. Disse forskjellene reflekterer at personene har sine unike historier og opplevelsesmønstre, som også er gjenspeilet i den forskningen som foreligger på temaet flerspråklighet og stamming. Tidligere forskning på temaet har ikke lyktes å enes om en spesiell retning når det gjelder stammings manifestasjon på ulike språk. Dette er trolig fordi temaet er så sammensatt og komplekst. Det er ikke statiske fenomen, men handler om menneskelig atferd som påvirkes av svært mange faktorer. Derfor lar ikke tendensene seg fange i en fasitbeskrivelse.

Jeg ville også vite om informantene opplevde spesielle fordeler ved sin situasjon, noe det viste seg å ikke være enighet rundt. Uenigheten bekreftet nok en gang at det er stor spredning når det kommer til den personlige opplevelsen til flerspråklige personer som stammer. Men det viser også at det ikke er betinget erfaring at flerspråklighet oppleves som noe negativt for personer som stammer – det kan oppleves som et slags gode.

7.1.1 Konklusjon av problemstillingen

Så hvordan opplever flerspråklige personer som stammer det å leve med en taleflytvanske? Det beste svaret er trolig: De opplever det *forskjellig*. Selv om jeg trekker frem likhetstrekk ved deres beskrivelser, er det også tydelige kontraster. Dette gjelder spesielt med hensyn til hvordan stammingen manifesteres på de ulike språkene. I dette lille utvalget ble det klart at det dreier seg om fire mennesker med eksklusive personligheter, erfaringer og tanker. På enkelte temaer som er presentert finnes det mer uoverensstemmelse, enn enighet i personenes beskrivelser. Dette kan sees i lys av at de er unike enkeltindivider, og at det trolig er ulike sammenvirkende årsaker som i forskjellig kombinasjon og grad gjør seg gjeldende for hvordan stamming kommer til uttrykk og oppleves (Smith & Kelly, 1997). Samlet kan de

ulike komponentene som er beskrevet fra deres hverdag, bidra til å gi et dypdykk inn i personenes livsverden og hvordan det oppleves å være i deres sko. Ved å inkludere alle delfortellingene fra personenes liv og se de samlet, får man en forståelse for hvordan fire flerspråklige personer som stammer opplever å leve med en taleflytvanske. Det er klart at personene lever i en kompleks hverdag. Samtidig er det deres hverdag, som de mestrer på sitt vis. De kjenner ingen annen. Flerspråkligheten påvirker livene deres på en måte, stammingen på en annen. Sammen spiller begge fenomen en rolle for hvem de er. På samme tid er de også mye mer enn kun flerspråklige personer som stammer.

7.1 Undersøkelsens relevans

Denne oppgaven tilbyr et innenfraperspektiv og besvarer derfor spørsmål relatert til hvordan flerspråklige mennesker som stammer kan oppleve dette. Oppgaven er slik sett vesentlig for de som ønsker å få et bedre innblikk i denne problematikken. Man kan anta at det for logopeder som arbeider innen taleflytfeltet, er relevant å få innsikt i livsverdenen til de personene man kan komme til å arbeide med. Fra denne oppgaven er nok er funnet at stammemønsteret karakteriseres forskjellig fra et språk til et annet av flere informanter av spesiell viktighet. Implikasjonene av dette for logopeder er at det språket som er felles mellom personen som stammer og logopeden selv – i de fleste tilfeller norsk – ikke nødvendigvis er representativt for taleflytvansken. Det kan bety at det er vanskelig å bedømme stammingens alvorlighetsgrad, eventuelt dokumentere bedring, dersom det er store forskjeller i stammemønsteret. At en person opplever bedre flyt på norsk fremfor morsmålet, og at det hypotetisk kan linkes til logopedisk behandling på dette språket blir av spesiell interesse. Kan dette bety at enkelte flerspråklige personer som stammer *ikke* vil oppleve en overføringsverdi fra ett språk til ett annet? Hvis det stemmer, kan man anta at det bli utfordrende for enspråklige logopeder å finne en fremgangsmåte som kan øke flyten på alle språk.

Man kjenner ikke til hele bildet når det gjelder kultur og stamming. En informant forteller om spesielle kulturforskjeller i holdningen til stamming og flere andre informanter antyder at det finnes forskjeller i syn på stamming i de kulturene de tar del i. Disse funnene kan bety at logopeder kan få erfare at flerspråklige - og flerkulturelle personer, eller mennesker i deres omgivelser har en annen holdning til sin taleflytvanske enn den man finner i majoritetskulturen. Det kan tjene som et argument for å fremme kunnskap om og utvikle en

felles forståelse for stamming for å lykkes bedre i behandling. Et annet poeng er relatert til at informantene har unike historier: Oppgaven gir ikke entydige svar, men viser kompleksiteten man finner blant flerspråklige personer som stammer. På bakgrunn av det, tror jeg det blir viktig for logopeder å møte mennesker som stammer med et åpent sinn, uavhengige om de er enspråklige eller flerspråklige. Man er nødt til å unngå en stereotypisk holdning da trolig ingen person som stammer er lik, eller opplever det likt som en annen.

7.2 Behov for videre forskning

Som det ble vektlagt i metodekapitlet så gjelder funnene i denne undersøkelsen kun for personene i utvalget. Resultatene kan ikke med letthet generaliseres til andre situasjoner eller personer, selv om det er ønskelig at undersøkelsen kan bidra til bedre forståelse av temaet. Gjennom den teoretiske redegjørelsen i oppgaven ble det klart at mangel på gode studier med større utvalg innebærer at man ikke vet spesielt mye om stamming hos flerspråklige personer. De mange ubesvarte spørsmålene som finnes tjener som et synlig argument for at det er et stort behov for mer forskning.

Forskning på temaet står riktignok ovenfor flere metodologiske utfordringene, noe som lar seg illustrere av funnene i denne undersøkelsen. Informantene som er intervjuet er ulike og opplever det å stamme på flere språk forskjellig. Noen av deres beskrivelser understøtter et tidligere forskningsfunn på temaet, mens det på samme tid står i kontrast til et annet. Hva deres fortellinger tydelig belyser, er at det ikke finnes et fasitsvar for hvordan stamming oppleves og manifesteres på et språk. Blant personer som snakker flere språk og stammer, vil det unektelig foreligge store variasjoner i alder, språk, personlighet, erfaringer, kulturell bakgrunn og mange andre forhold. Denne heterogeniteten kompliserer forskningen på temaet. Spesielt når undersøkelser om flerspråklige barn og voksne som stammer i hovedsak har små utvalg, vil det ikke være mulig å trekke generelle konklusjoner om temaet, fordi de individuelle ulikhetene vil skinne igjennom.

Det eksisterer også en utfordring knyttet til begrepsoperasjonalisering. Man har fremdeles ikke kommet til enighet om en definisjon på stamming og de finnes mange ulike teorier. Å finne en allment akseptert måte å definere flerspråklighet på, virker om mulig enda mer utfordrende. Dette vil legge føringer på hvordan man tilnærmer seg fenomenene innen

forskning. Før man har kommet til en løsning på dette, kan det være mulig at ulike forskningsfunn reflekterer forskjellige måter å definere de sentrale begrepene.

Undersøkelser med større utvalg kan kanskje hjelpe på utfordringene relatert til homogenitet. Utfordringen knyttet til å definere og operasjonalisere begrepene vil være der frem til man lykkes å finne en felles definisjonsplattform. Uansett utfordringene som foreligger er det klart at om man ønsker å få besvart mange av spørsmålene som er knyttet til fenomenet *flerspråklig stamming*, er det nødvendig å konstruere ytterligere kunnskap. Behovet for mer forskning er med andre ord særdeles til stedet.

Litteraturliste

American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders. DSM-IV-TR* (Fourth ed. Text revision). Washington, DC: American Psychiatric Association.

Ardila, A., Ramos, E. & Barrocas, R. (2010). Patterns of stuttering in a Spanish/English bilingual: A case report. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 25(1), 23-36.

Au-Yeung, J., Howell, P., Davis, S., Charles, N. & Sackin, S. (2000). UCL survey on bilingualism and stuttering. Artikkel presentert på 3rd World Congress on Fluency Disorders, Nyborg, Danmark, 7-11 august, 2000. Hentet den 14.januar, 2013 fra UCL: <http://discovery.ucl.ac.uk/104006/>

Baca, L. M., & Cervantes, H. T. (2004). *The Bilingual Special Education Interface*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.

Baker, C. (2006). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.

Bakhtiar, M. & Packman, A.(2009). Intervention with the Lidcombe Program for a Bilingual School-Age Child Who Stutters in Iran. *Folia Phoniatrica et Logopaedica* 61, 300-304.

Battle, D. E. (2012). *Communication Disorders in Multicultural and International Populations*. St. Louis, MO.: Elsevier Mosby.

Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Oslo: Det norske samlaget.

Blood, G. W., Blood, I. M., Tramontana, G.M., Sylvia A.J., Boyle, M.P, & Motzko, G.R. (2011). Self-Reported experience of bullying of students who stutter: Relations with life satisfaction, life orientation, and self-esteem. *Perceptual and Motor Skills*, 113(2), 353-364.

- Blood, G. W. & Blood, I. M. (2004). Bullying in Adolescents Who Stutter: Communicative Competence and Self-Esteem. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, 31, 69-79.
- Bloodstein, O. (1995). *A Handbook on Stuttering*. London: Chapman & Hall.
- Carias, S. & Ingram, D. (2006). Language and disfluency: Four case studies on Spanish-English bilingual children. *Journal of Multilingual Communication Disorders*, 4(2), 149-157.
- Craig, A., Blumgart, E. & Tran, Y. (2009). The impact of stuttering on the quality of life in adults who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 34, 61-71.
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode - en kvalitativ tilnærming* (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Hentet den 10.januar, 2013 fra NESH:
<http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap,%20humaniora,%20juss%20og%20teologi%20%282006%29.pdf>
- Edwards, J. (2012). Bilingualism and Multilingualism: Some Central Concepts I: T. K. Bhatia & W. C. Ritchie (Eds.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (Second ed. s.5-25). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Engen, T. O. & Kulbrandstad, L. A. (2004). *Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning* (2. utgave). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Finn, P. & Cordes, A.K. (1997). Multicultural identification and treatment of stuttering: A continuing need for research. *Journal of Fluency Disorders* 22, 219-236.
- Gall, M. D., Gall, J. P. & Borg, W. R. (2007). *Educational Research: An Introduction*. Boston: Allyn and Bacon.
- Garsten, M. & Lundström, C. (2008). Stamning och skenande tal hos barn. I: L. Hartelius, U. Nettelbladt & B. Hammarberg (Red.), *Logopedi* (s. 433-444): Studentlitteratur.
- Ghazi, S. & Lickley, R. (2004). Bilingual issues in stammering intervention: an exploratory study. *Stammering Research*, 1, 327-327.
- Grosjean, François (2008): *Studying Bilinguals*. Oxford University press: Oxford
- Guitar, B. (2006). *Stuttering. An Integrated Approach to Its Nature and Treatment* (Third ed.). Baltimore, MD: Lippincott Williams & Wilkins.
- Howell, P., Davis, S. & Williams, R. (2009). The effect of bilingualism on stuttering during late childhood. *Archives of Disease in Childhood*, 94, 42-46.
- Howell, P., Ruffle, L., Fernandez-Zuniga, A., Gutierrez, R., Fernandez, A.H., O'Brien, M. L., Tarasco, M., Vallejo Gomez, I. & Au-Yeung, J. (2004). Comparison of exchange patterns of stuttering in Spanish and English monolingual speakers and a bilingual Spanish-English speaker. I: A. Packman, and A. Meltzer, & H. F. M. Peters, (Eds.), *Theory, Research and Therapy in Fluency Disorders.. Proceedings from 4th World Congress on Fluency Disorders, Montreal, Canada (s.415 - 422)*. Nijmegen: Nijmegen University Press. Hentet 25. September 2012 fra UCL: <http://discovery.ucl.ac.uk/1298205/>
- Howell, P. & Van Borsel, J. (2011). *Multilingual Aspects of Fluency Disorders*. Bristol: Multilingual Matters.
- Jankelowitz, D. L. & Bortz, M. A. (1996). The interaction of bilingualism and stuttering in an adult. *Journal of Fluency Disorders*, 29, 223-234.

- Karniol, R. (1992). Stuttering out of bilingualism. *First Language*, 12 (36), 255-283.
- Klompass, M. & Ross, E. (2004). Life experience of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: Personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders*, 29, 275-305.
- Koedoot, C., Bouwmans, C., Franken, M.C., & Stolk, E. (2011). Quality of life in adults who stutter. *Journal of Communication Disorders*, 44, 429-443.
- Kolk & Postma (1992): The Covert Repair Hypothesis. *Journal of Speech and Hearing Research*, 36, 472-487.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. (2. utgave). Lund: Studentlitteratur.
- Lim, V. P. C. & Lincoln, M. (2011). Stuttering in English-Mandarin Bilinguals in Singapore. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders* (s.271-307). Bristol: Multilingual Matters.
- Macswan, J. (2012). Code-Switching and Grammatical Theory. In T. K. Bhatia & W. C. Ritchie (Eds.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (Second ed. s.323-350): Wiley Publisher.
- Mennen, I. (2011). Speech Production in Simultaneous and Sequential Bilingual. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders* (s.24-42). Bristol: Multilingual Matters.
- Mohammadi, H., Bakhtiar, M., Rezaei, M. & Sadeghi, K. (2012). Stuttering behavior in Kurdish-Persian bilingual speakers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 32, 283-287.
- Månsson, H. (2000). Childhood stuttering: Incidence and development. *Journal of Fluency Disorders*, 25, 47-57.

- Nwokah, E. (1988). The Imbalance of Stuttering Behavior in Bilingual Speakers. *Journal of Fluency Disorders*, 13, 357-373.
- Packman, A., Onslow, M., Reilly, S., Attanasio, J. & Shenker R. (2009). Stuttering and Bilingualism. (Brev). *Archives of Disease in Childhood*, 94(3).
- Packman, A. & Attanasio, J. S. (2004). *Theoretical Issues in Stuttering*. Hove: Psychology Press.
- Paradis, J., Genesee, F. & Crago, M. B. (2011). *Dual Language Development and Disorders: A Handbook of Bilingualism and Second Language Learning* (Second ed.). Baltimore, MD: Brookes.
- Plexico, L. W., Manning, W. H. & Levitt, H. (2009a). Coping responses by adults who stutter: Part I. Protecting the self and others. *Journal of Fluency Disorders*, 34, 87-107.
- Plexico, L. W., Manning, W. H. & Levitt, H. (2009b). Coping responses by adults who stutter: Part II. Approaching the problem and achieving agency. *Journal of Fluency Disorders*, 34, 108-126.
- Roberts, P.M. (2011). Methodology Matters. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders* (s.353-369). Bristol: Multilingual Matters
- Roberts, P. M. & Shenker, R. C. (2007). Assessment and Treatment of Stuttering in Bilingual Speakers. I: E. Conture & R. Curlee (Eds.), *Stuttering and Related Disorders of Fluency* (Third ed. s.183-209). New York, NY: Thieme Medical Publishers.
- Robinson, T. L. Jr. (2012). Cultural Diversity and Fluency Disorders. I: D. Battle (Ed.), *Communication Disorders in Multicultural and International Populations* (s.164-173). St. Louis, MO: Elsevier Mosby

- Schäfer, M. (2008). *Stuttering characteristics of German-English bilingual speakers*. Akademisk avhandling. Canterbury: University of Canterbury. Hentet den 15.februar, 2013 fra UC Research Repository: <http://hdl.handle.net/10092/1508>
- Shames, G. H. (1989). Stuttering: An RFP for a cultural perspective. *Journal of Fluency Disorders*, 14, 67-77.
- Shapiro, D. (2011). *Stuttering Intervention: A Collaborative Journey to Fluency Freedom*. (Second ed.). Austin, Texas: Pro-Ed Inc.
- Shenker, R. C. (2011a). Treating Bilingual Stuttering in Early Childhood: Clinical Updates and Applications. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders* (s.332-352). Bristol: Multilingual Matters.
- Shenker, R. C. (2011b). Multilingual children who stutter: Clinical issues. *Journal of Fluency Disorders*, 36, 186-193.
- Singleton, D. M., & Ryan, L. (2004). *Language Acquisition: The Age Factor*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Simon, A. M. (2011). A Survey on Traditional Treatment Practices for Stuttering in Sub-Saharan Africa. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders* (s.232-244). Bristol: Multilingual Matters.
- Smith, A. & Kelly, E. (1997). Stuttering: A dynamic, multifactorial model. I: R. F. Curlee & G.M. Siegel (Eds.), *Nature and treatment of stuttering*. (s.304-217). Boston: Allyn & Bacon.
- Statistisk sentralbyrå (2013, 25.april). *Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. 1. januar 2013*. Hentet 2. Mai, 2013 fra SSB: <http://www.ssb.no/innvbef>
- Van Borsel, J., Maes, E. & Foulon, S. (2001). Stuttering and bilingualism - A review. *Journal of Fluency Disorders*, 26, 179-205.

- Van Borsel, J. (2011). Review of Research on the Relationship between Bilingualism and Stuttering. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders*. (s.247-270). Bristol: Multilingual Matters.
- Van Riper, C. (1982). *The Nature of Stuttering*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Wagner, Å. K. H., Strömqvist, S. & Uppstad, P. H. (2008). *Det flerspråklige mennesket. En grunnbok om skriftspråklæring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Watkins, K. E. & Klein, D. (2011). Brain Structure and Function in Developmental Stuttering and Bilingualism. I: P. Howell & J. Van Borsel (Eds.), *Multilingual Aspects of Fluency Disorders* (s.63-89). Bristol: Multilingual Matters.
- Yaruss, J. S. (2010). Assessing quality of life in the stuttering treatment outcomes research. *Journal of Fluency Disorders*, 35, 190-202.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsbrev

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent ved Universitetet i Oslo, og holder nå på med en masteroppgave i spesialpedagogikk med fordypning logopedi. Temaet i denne oppgaven er stamming hos flerspråklige personer. Jeg ønsker å få en forståelse av hvordan det oppleves å ha en taleflytvanske og samtidig snakke flere språk til daglig. Dette er et lite utforsket tema jeg synes det er spennende å lære mer om.

For å få innblikk i dette temaet er det viktig å snakke med personene det angår, og jeg vil derfor intervju 4-6 personer som stammer, og som er flerspråklige. For å komme i kontakt med aktuelle personer har jeg henvent meg til blant annet [...], og det er derfor du mottar denne forespørselen om å delta.

Intervjuet vil ta form av en samtale oss i mellom om dine erfaringer med å stamme og være flerspråklig. Vi kan sammen bestemme tid og sted. Jeg vil ta opp intervjuet med lydopptaker, og det er kun jeg som har tilgang til dette. Å delta i intervjuet er helt frivillig, og om du vil trekke deg underveis kan du gjøre det når som helst, uten å oppgi en grunn. Du vil være anonym og den informasjonen jeg samler inn vil bli anonymisert og behandlet konfidensielt. Etter at oppgaven er levert vil lydopptak og andre data slettes (31. mai 2013).

Dersom du har lyst å være med på intervjuet eller hvis det er noe du lurer på kan du kontakte meg på telefon 92 88 02 07, eller sende en e-post til vildeog@student.uv.uio.no. Du kan også kontakte min veileder Melanie Kirmess ved Institutt for Spesialpedagogikk på telefon 22 85 80 68.

Hvis du ønsker å delta kan du gjerne også skriver under på det vedlagte samtykkeskjemaet og sende det til meg.

Med vennlig hilsen
Vilde Olsen Gjølstad
Kringsjø 11 a
1605 Fredrikstad

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur Telefonnummer

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

Informasjon om intervjuet:

Jeg vil begynne med å takke deg for at du stiller opp på dette! Som du nå vet så ønsker jeg å stille noen spørsmål om dine tanker rundt det at du har en taleflytvanske, altså stammingen, og at du snakker mer enn et språk. Formålet er å skrive en masteroppgave innen logopedi om dette temaet. Alt det du forteller om, vil bli behandlet konfidensielt, og det er bare jeg som kommer til å høre på opptaket. Samtidig vil jeg passe på at alt blir anonymisert. Videre er det sånn at dette er helt frivillig, og du kan trekke deg når som helst. Er det noen spørsmål du ikke vil svare på, er det selvsagt helt i orden.

1. Forskningsspørsmål: Litt om informanten?

Intervjuspørsmål:

Innledende fase:

- Kan du fortelle litt om deg selv?

Over mot tematikken:

- Kan du fortelle litt om din flerspråklige bakgrunn? (Hva vil du kalle morsmålet ditt?).
- Kan du fortelle litt om når du begynte å stamme? (Hva husker du selv, og hva har du blitt fortalt?)
- Er det flere i familien din som stammer eller har gjort det tidligere?
- Hvordan har det vært å ha en taleflytvanske i oppveksten?
- Hvordan er situasjonen i dag?

2. Forskningsspørsmål: Stammer man likt eller ulikt (ev. ikke) på forskjellige språk?

Intervjuspørsmål:

- Stammer du på begge (alle) språk?
- Opplever du at du stammer likt eller ulikt på de forskjellige språkene?
Hvis forskjeller; Kan du gi et eksempel på det? Er det en setning/ord/samtale der slike forskjeller er tydelige?
- Er noen ord/lyder på enten [...] eller norsk spesielt vanskelig å si med flyt?

3. Forskningsspørsmål: Er frekvens/grad av talebrudd relatert til språklige ferdigheter?

Intervjuspørsmål:

- Kan du fortelle om hvor godt du synes du behersker [...] (Da tenker jeg på hvor godt du forstår og kan snakke det)
- Kan du fortelle om hvor godt du synes du snakker på norsk?
- Er det da et språk du føler deg tryggere i? /Har du da like ferdigheter i begge språk?

Hvis det er språklige forskjeller:

- Hvordan tror du de språklige forskjellene påvirker stammingen?
(Hvorfor/hvorfor ikke? På hvilken måte?)

4. Forskningsspørsmål: Har situasjonen(e)/konteksten språkene brukes i en betydning for grad av stammingen?

Intervjuspørsmål:

- Kan du fortelle om hvilke situasjoner (hvor hen) du for det meste snakker enten norsk eller [...]?
- Til hvem snakker du da mest norsk, og mest [...]?
- Hvis vi tenker på ulike situasjoner, er det da noen situasjoner hvor du stammer mer?

Hvis så er tilfelle:

- Hva tror du det skyldes? (språket el situasjonen?)

5. Forskningsspørsmål: Hvilken betydning har det å være flerspråklig, for taleflyten?

Intervjuspørsmål:

- Hvis du bare snakket et språk hele livet, hvordan ville det vært tror du?
- Er det noen ganger fordeler å snakke flere språk når man stammer tror du? Er det noen spesielle ulemper?

6. Mange hevder at det å være flerspråklig, også innebærer å være flerkulturell. Er dette noen informantene opplever? Hvilken betydning har det hatt?

- Mange hevder at det å være flerspråklig, innebærer å være flerkulturell. Opplever du at siden du snakker flere språk, er du en del av flere kulturer?
- Hvordan opplever du det?
- (EV.) Er det ulike syn på stamming i disse kulturene?

7. Forskningsspørsmål: Har du fått logopedisk behandling? Eventuell overføringsverdi mellom språkene?

Intervjuspørsmål:

- Har du gått til logoped?

Hvis nei:

- Kan du si noe om hvorfor du ikke har oppsøkt logoped?

Hvis ja:

- Kan du beskrive hva dere gjorde hos logopeden? Gi eksempel fra en typisk time.
- Foregikk alltid timene på norsk?
- I hvilken grad synes du det hjalp å gå til logoped? På norsk og på [...]

Hvis positiv:

- Klarte du å bruke disse teknikkene på [...]?

- Hvordan tror du det hadde vært hvis du hadde fått logopedhjelp på begge språkene, eller på [...]

8. Forskningsspørsmål: I hvilken grad oppleves det at logopeden tilrettela tiltak ut fra at personen var flerspråklig?

Intervjuspørsmål:

- Hvordan ble du som flerspråklig møtt av logopeden?
- Var det at du snakker flere språk noe dere pratet om?
- Hva tror du det er viktig at logopeder tenker igjennom når de møter flerspråklige som stammer?

9. Forskningsspørsmål: Er det noe vi ikke har snakket om?

Utfasing, avsluttende

Intervjuspørsmål:

- Er det noe du ønsker å ta opp, som vi ikke har snakket om?
- Er det noe spesielt du vil fremheve som det er viktig for meg å tenke på/vite om det vi nå har pratet om?
- Hvordan synes du det har vært å snakke med meg om dette?

Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES		
<p>Melanie Kirmess Institutt for spesialpedagogikk Universitetet i Oslo Postboks 1140 Blindern 0318 OSLO</p>		<p>Hankel Hørlagres gate 29 N-5007 Bergen Norway Tel: +47 55 58 21 17 Fax: +47 55 58 56 50 nsd@nsd.uio.no www.nsd.uio.no Org.nr. 985 321 884</p>
Vår dato: 14.01.2013	Vår ref: 32606 / 3 / AM5	Deres dato: _____ Deres ref: _____

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.01.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

32606	<i>Flerspråklig stamming - likt eller annerledes?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Melanie Kirmess</i>
Student	<i>Vilde Olsen Gjelstad</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

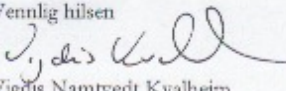
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

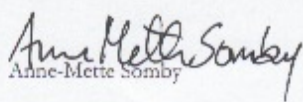
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uio.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pro.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2013, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Anne-Mette Somby tlf: 55 58 24 10
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Vilde Olsen Gjelstad, Kringsjå 11 A, 1605 FREDRIKSTAD

Avdelingskontorer / District Offices:
OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1052 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47 22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHÆIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47 73 59 10 07. kys@svs.uin.no
TRONHØI: NSD, Sykk, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47 77 54 43 95. nsdmas@uio.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 32606

Ifølge prosjektmeldingen skal det innhentes skriftlig samtykke basert på skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår.

Det vil i prosjektet bli registrert sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 a).

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Universitetet i Oslo sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av privat pc til oppbevaring av personidentifiserende data.

Prosjektet skal avsluttes 31.05.2013 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.